

**İLİŞTİRİLMİŞ (EMBEDDED)
MUHABİRLİĞİN TARAFSIZLIK VE
BASIN AHLAK İLKELERİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Mehmet Öge DEMİRKAN
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir-2004

**İLİŞTİRİLMİŞ (EMBEDDED) MUHABİRLİĞİN TARAFSIZLIK VE BASIN
AHLAK İLKELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Mehmet Öge DEMİRKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Basın Yayın Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. A. Murat VURAL

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Şubat 2004

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

İLİŞTİRİLMİŞ (EMBEDDED) MUHABİRLİĞİN TARAFSIZLIK VE BASIN AHLAK İLKELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet Öge DEMİRKAN

Basın Yayın Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 2004

Danışman: Doç. Dr. A. Murat VURAL

Bu çalışma, savaş muhabirliğinin alt kolu olarak yorumlanabilecek embedded muhabirliğinin ya da diğer bir deyişle iliştilirilmiş muhabirliğinin, haberi okuyucu ya da izleyiciye tarafsızlık ve basın ahlak ilkeleri kapsamında nasıl aktardığını saptamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Başka bir ifadeyle embedded muhabirliğinin tarafsızlık ve basın ahlak ilkeleri adına sorgulanması yapılmıştır.

Dünyada savaş muhabirliği kavramı ilk olarak Kırım Savaşı'nda ortaya çıkmıştır. Ancak zaman içerisinde gelişen ve değişen teknoloji ile savaş muhabirliği de zaman içerisinde değişmiş ve gelişmiştir. Zaman içinde en farklı değişiklik 2003 yılının ilk aylarında yaşanmıştır. Çünkü Amerika'nın bütün askeri planlarını düzenleyen Pentagon bir karar alarak, birliklerle birlikte hareket edebilen ve buradan görüntü, fotoğraf ve haber geçebilen savaş muhabirleri kavramını ortaya çıkarmıştır. Adına ise 'Embedded muhabirliği' demiştir. 'Embedded' kelime olarak Türkçe'ye çevrildiğinde ortaya 'iliştirilmiş' kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle savaş içerisinde ilerleyen askeri güçlere dışarıdan iliştilirilen muhabir kavramı böylece ilk kez medya dünyasına bir terim olarak yerini almıştır.

Pentagon'un 'iliştirilmiş muhabir' kavramını ortaya çıkarmasından sonra savaşı takip edecek medya kuruluşlarından temsilciler Pentagon tarafından eğitime alınmışlardır. Bu eğitimler sırasında muhabirlere savaş esnasında hayatlarını nasıl koruyabilecekleri konusunda kurslar verilmiştir. Çünkü 'iliştirilmiş muhabirler' sıcak cephelerde görev yapacakları için 'yaşam riskleri' daha da artmaktadır.

Bağdat'a ilk bombaların düşmesiyle birlikte, Amerikan ve İngiliz birliklerine 'iliştirilen muhabirler' video-fon denilen ve uydu aracılığıyla görüntü geçişini sağlayan ekipmanları ile cepheden görüntü ve haber geçmeye başlamışlardır. Cephede olup bittin

herşey birkaç dakikada dünyanın öbür ucundaki haber merkezlerine iletilir duruma gelmiştir.

Haberin anında iletilmesi açısından bu yeni muhabirler haber işleyişine heyecan getirmekle beraber, içerik açısından önemli sorunlar da yaşanmamış değildir. Çünkü bu sisteme göre Amerikan ve İngiliz askerlerinin izin verdiği haber ve görüntüler merkeze geçilebilmektedir. Yani haberin doğmasına sebep olan bütün unsurlar habere yansıtılmamaktadır.

‘Namlunun gördüğünü yansıtma’ olarak da adlandırılan iliştilirilmiş muhabirliğin bu anlamda tarafsızlığı ve basın ahlak ilkelerine uygunluğu savaş boyunca tartışılmış hatta savaştan sonra da tartışılmaya devam etmektedir. Bu araştırma ile iliştilirilmiş muhabirliğin temel gazetecilik kurallarına ters düşüp düşmediği konusu araştırılacaktır.

ABSTRACT**MASTER THESIS SUMMARY****OVERLOOKING AT EMBEDDED JOURNALISM IN TERMS OF
NEUTRALITY AND ETHIC PRINCIPLES OF MEDIA**

Mehmet Öge DEMİRKAN

Anadolu University

Institute of Social and Science

February 2004

Consultant: Assistant Professor A. Murat VURAL

This thesis tells about “embedded journalism” which could be counted as a branch of war correspondency. It’s done to show how an embedded journalist can inform the reader or viewer in neutrality and ethic principles of media. In other words embedded journalism is interrogated in the words of neutrality and ethic principles of media

“War correspondency” is first used during the Crimean War. But, in time with a change and improvement in technology, the meaning of war correspondency has changed as well. The first months of 2003 is the most important period in this sense. At this time with Pentagon’s decision, the idea of a journalist who will act with the military units and can report from war area has been created: embedded. After this decision, journalists from international media groups, have been taken to take a course given by Pentagon. These courses include seminars about how to survive in the war area. As they were going to work in danger, this was a must for them.

With the first bombs in Baghdad, the journalists who were embedded to American and English units, began to report by using their equipments called video-

phones that works by satellites. So everything that happened in Baghdad could reach to the main news agencies in all over the world with a few minutes difference.

It is true that this new system brought excitement in journalism, but the problems about the content has been discussed too. Because only the news and images which were permitted by the headquarters of American and English units, could be reported. In other words it wasn't possible to give all the details.

The neutrality and ethic acceptance of embedded journalism which is called "reflection of what the barrel shows", has been discussed all during the war and this still goes on. This thesis is going to research whether embedded journalism goes against the basic principles of journalism or not.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Mehmet Öge DEMİRKAN'ın "İliştirilmiş (Embedded) Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı tezi 11 Mart 2004 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **Basın Yayın** Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.Ali Murat VURAL
Üye : Yrd.Doç.Dr.Seçil BANAR
Üye : Yrd.Doç.Dr.Erhan EROĞLU

Prof.Dr.Nurhan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

‘Savaş muhabiri’. İşte bu ünvanı duyduğunuzda, sınırlar ötesinde yaşanan haber mücadelisinin içinde bulunuyorsunuz demektir. Top seslerinin, kurşun vızıltılarının altında, kural tanımaz vahşiliklerin içinde haberi yani yaşananları doğru ve tarafsız bir biçimde okuyucuya, izleyiciye iletmek bir nizamaları görevdir.

Savaş muhabirlerinin hayat garantisi çok azdır, hatta bir çok sigorta şirketi savaş muhabirlerine ‘hayat sigortası’ yapmak istememektedir. Yıllar içinde yüzlerce savaşta yüzlerce gazeteci, savaş alanlarında hayatını kaybetti. Amlaçları ise sadece ‘haber geçmekti...’

Savaş muhabirliği 2003 yılında kendi alt kolunu da oluşturdu: “Embedded Muhabirliği”. Türkçeleştirilmiş haliyle iliştilirilmiş muhabirler askerlerle birlikte, onların izin verdiği ölçüde haber geçmeye çalıştılar. Bir kısmı çatışmalarda yaralandı, bir kısmı ise hayatlarını kaybetti.

Peki hayatlarını riske atan, hayatlarını kaybeden bu muhabirler insanları doğru ve tarafsız bir biçimde haberdar edebildiler mi?

Yaptıkları haberleri gönül rahatlığı ile merkeze geçebildiler mi?

Yaptıkları haberler kamuoyunun doğru oluşmasına katkıda bulundu mu, yoksa kirli ellerin maşaları mı oldular?

Son Irak Savaşı’nda medya bir silah mıydı, insanları aydınlatan bir kaynak mı? Eleştirel bakış ifadesiyle koskoca bir soru işareti mi?

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZGEÇMİŞ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	
1.1 Problem.....	1
1.2 Amaç.....	7
1.3 Önem.....	7
1.4 Varsayımlar.....	8
1.5 Sınırlılıklar.....	8
1.6 Tanımlar.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖNTEM.....	10
2.1 Araştırma Modeli.....	10
2.2 Evren ve Örneklem.....	10
2.3 Verilerin Toplanması.....	10

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR VE YORUM.....	12
3.1 Haber ve Haber Türleri	12
3.1.1 Haber Kaynakları.....	14
3.1.2 Haber Türleri.....	15
3.1.3 Gazeteci ve Gazetecilik Türleri	16
3.2 Basın Etiği ve Ahlak İlkeleri.....	20

3.2.1	Basın Etiği	20
3.2.1.1	Medya etik düzenlemelerinde genel kabul görmüş ilkeler	24
3.2.1.2	Doğruluk – dürüstlük kuralı	24
3.2.1.3	Tarafsız ve objektif olma kuralı	25
3.2.1.4	Haber ve yorum ayrımı kuralı	27
3.2.1.5	Meslek sırrı haber	28
3.2.1.6	Mahremiyet veya özel hayatın gizliliğine saygı duyma	29
3.2.1.7	Eleştiri sınırını aşmama kuralı	30
3.2.1.8	Cevap ve düzeltme	31
3.2.1.9	Kişisel çıkarların ve çek defteri gazeteciliğinin reddi	32
3.2.1.10	Kurumsal çıkarların gerçeklerin önüne geçirilmemesi	32
3.2.1.11	Terörizm, şiddet ve pornografiye karşı tavır alma kuralı	33
3.2.2.	Basın Ahlak İlkeleri.....	38
3.2.2.1.	Ahlak nedir?.....	38
3.2.3.1	Ahlak kuralları nelerdir?	40
3.3	Savaş ve Embedded muhabirliği	41
3.3.1	Savaş Muhabirliği	40
3.3.2	Savaş ve Propaganda	43
3.3.3	İkinci Körfez Savaşı ve Embedded Muhabirliği	46
3.3.4.	Embedded Muhabirliğin Kuralları	47
3.3.5	Embedded Muhabirliğin Çıkışı.....	51
3.3.6	Vietnam ve Irak Savaşı'nın Karşılaştırılması	54
3.3.7	Embedded Muhabirliğin Avantaj ve Dezavantajları	54
3.3.8	Embedded Muhabirlik Irak'ta Nasıl İşledi?	56
3.3.9	Embedded Muhabirlik Dışındaki Muhabirler	57
3.3.10	Pentagon Amacına Ulaştı mı?	58
3.3.11	Embedded Muhabirlik Açısından Irak'taki Sonuç	59
3.4.	Görüşmeler, Sorular ve Cevaplar	61
3.4.1	Bengüç Özerdem	61
3.4.2	Mete Çubukçu	64
3.4.3	Yunus Şen	67
3.4.4	Burak Kara	70

3.4.5 Ümit Bektaş	73
3.4.6 John Koopman	76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER	79
EKLER	88
KAYNAKÇA	96

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Savaşın tanımı nedir? Terörizmin tanımı nedir? Terörist kimdir? Bu gibi soruların cevapları günümüz dünyasında ve bugünün gazetecilik anlayışıyla kime, neye karşılık gelmektedir? Örneğin, 11 Eylül 2001 ile başlayıp, aslında bir biçimde hâlâ sürmekte olan ve terörizm ile savaş olarak nitelendirilen savaşın dünya medyasındaki sunumu, etik açıdan nasıl değerlendirilebilir?

11 Eylül ile başlayıp, Afganistan'da savaş ile devam eden ve hala Irak Savaşıyla karmaşıklığı devam etmekte olan olayın içinde bir çok unsur bulunmaktadır. İçinde öç, uluslararası suçlar, uluslararası yasaların ihlâli bulunduğu bu uluslararası durumun içinde Bin Ladin, El Kaide terrorist guruplarla birlikte, Suudi Arabistan, Pakistan gizli servisleri de kendi rollerini üstlenmişlerdir. Bu krizin içinde, Saddam, Şiiler, Kürt Grupları da kendi üstlerine düşen görevleri yürütmektedir. Yukarıda sayılan unsurlardan oluşan "terörle savaş" çorbasına çok net bir bakış sunulmaktadır. Bazılarına göre bu savaş olması gerektiği için olmuş bir savaştı. Çünkü, 11 Eylül'ün tek suçlusu "şüphesiz" Bin Ladin ve El Kaide örgütü olarak lanse edilmektedir. İkiz kulelerde binlerce insanını kaybetmiş bir ulusun; bu kaybın baş suçlularına karşı savaş açması kaçınılmazdı. Sonuç olarak Afganistan ile başlayan ve Irak ile devam eden bir süreç yaşanmaktadır.

Savaşı mâzur gösterenlerin argümanlarını, savaşın nedenlerini ve sonuçlarını sorgulamayan, bunlar üzerinde ahlâkî bir politik analiz getiremeyen tek taraflı bir bakış açısı, insanı sığığa ve daha baştan taraflılığa götürmektedir.¹

Bu bağlamda haberleri ve haberciliği de değerlendirmek gerekmektedir. Haber, Olaylar, fikirler, sorunlar haber yapılmak için özetlenerek, hikaye edilerek verilmektedir. Özetleme işlemi ise günümüz gazeteciliğinde sözlü, yazılı ve resimli olarak yapılmaktadır. Doğal olarak, özetleme işlemi sırasında üzerinde durulması gereken en önemli nokta haberi yapanın olayı, fikri veya sorunu esas çerçevesi içinde nasıl tekrar kurduğu ve kurguladığıdır.²

Bu noktada değişen gazetecilik anlayışını sorgulamak gerekmektedir. Özellikle 1990'da çıkan Körfez krizi ve 1991'deki Körfez Savaşı ile kendini iyice belli eden değişiklikler gözlenmektedir. Bu değişikliklerin başında teknolojik gelişmeden kaynaklanan hız faktörü gelmektedir. Çünkü uydu bağlantıları ile görüntülü haber geçmek çok daha kolaylaşmıştır.

¹ Avrupa Gazetecilik Merkezi'nin düzenlediği "Çatışma Gazeteciliğinde Etik" Semineri, (İstanbul: 08.07.2002)

² Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik** (Ankara: Üçüncü Basım, İmge Yayınevi, 1994), S:73

Teknolojik deęişikęilięin dışında gazeteciliğin temel iőlevlerinde de farklılaőmalar görülmektedir. Artık gazeteciler yalnız enformasyonu aktarmakla kalmayıp, enformasyonu fotoğrafiyla veya görüntüsüyle de merkeze iletmek durumunda kalmaktadır. nk teknolojik gelişim olmadan önce sadece bilgiyi geçmesi yeterli oluyordu. Görüntü daha sonradan geliyordu. Gazeteciliğin temel iőlevindeki bu değişiklik hiç kuşkusuz, gazetecilik eğitim-ğretiminde olduğu kadar, gazetecilerin kendi kendilerini yetiőtirmede de önemli rol oynamaktadır. nk değişen teknoloji takip edebilmek için deęiőiklikleri hemen uygęulayıp bunu kullanması gerekmektedir. Piyasadan ve dünyanın getirdiği koşullar yüzünden gelen bu istek temelde bazı deęiőikliklere neden olmaktadır. XXI. Yüzyılda artık geleneksel gazetecilik anlayışı değil, yeni gazetecilik anlayışının egemen olacağı öngörülmektedir.³

Gazetecilikte görülen deęiőiklięin neden ve niini üzerinde pek çok etken rolün önemi bulunmaktadır. Konu toplumsal boyutlarıyla incelenmeyi gerekli kılmaktadır. Gazetecilikte görülen deęiőiklikleri Tokgöz dört ana baőlıkta toplamak gerekiyor:

a) Haber kaynakları bakımından değişiklikler görülüyor. Eskiden tek kaynak kullanılarak haber yazılabılırdi, bugün çok haber kaynağı kullanmak hemen hemen zorunlu ama sonunda ancak bir haber ortaya çıkabiliyor.

b) Eskiden habere konu olan fikir veya düşünce genelde tek bir devlet dairesinden kaynaklanabiliydi, yani tek bir haber kaynağı vardı. Günümüzde ise haber kaynağı çoğu kez bilgisayarda açılmıő bir dosya olabiliyor.

c) Eskiden muhabirin uzmanlarla konuőabilecek kadar bilgisi olması; haber yapması için yeterliydi. Artık muhabirin kendisinin haber yapmak için uzman olması gerekiyor.

d) Eskiden gazetecilik, herőeyden az çok malumat sahibi olunan bir meslek olarak kabul edilirdi. Şimdi ise pek çok diğer meslekle uzmanlık yönünden aşık atıyor.⁴

Tokgöz, burada haberin zaman içerisindeki deęiőimi göz önüne alarak eski anlayış ile yeni anlayışı ortaya koymaktadır.

oğulcu toplumun istekleri ve kullanılan yeni teknolojiler, geleneksel gazeteciliğin değer yargılarını sarsmaya yöneldiği gibi, teknolojik açıdan gelen yenilikler de gazeteciliğe farklı yaklaőımlar ve yeni oluőumlar sağlamaktadır.

³ Tokgöz, a.g.e. s.23

⁴ Tokgöz, a.g.e. s.22.

Yeni teknolojilerin kullanımı, enformasyon bolluğunu beraberinde getirmekle kalmamaktadır. Enformasyon bol olmakla birlikte, aynı zamanda çok hızlı bir şekilde akmaktadır. Enformasyon yapısı ise çok kaynaklı fakat çok karışık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, gazetecilik yapan kitle iletişim araçlarının birbirini kollaması, neleri izleyeceklerini planlaması ve bunları nasıl yapacağını şekillendirmesi gerekmektedir.

İşte bu ihtiyaçlar zaman içerisinde belli uzmanlık alanlarını ve bunların alt kollarının oluşmasını sağlamaktadır. Örneğin ekonomi muhabirliği içinde borsa muhabirliğinin doğması ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri de savaş muhabirliğinin bir alt kolu olan „Embedded Muhabirlik“tir. Embedded muhabirliğin tanımı ise, iliştilirilmiş muhabir olarak Türkçeleştirilmektedir.

İliştirilmiş muhabir kavramı ilk kez 2003 yılında yaşanan Irak Savaşı ile medya dünyanın gündemine girmiş tutmuş ve büyük tartışmalara neden olmuştur. İliştirilmiş Muhabir kavramının ortaya çıkmasının en büyük nedenlerinden biri olarak teknolojik gelişim gösterilmektedir.

Önceleri savaş muhabirleri daha önceden gittikleri yerlerden çektikleri fotoğrafları, farklı ülkelerdeki merkezlerine uçak ya da başka ulaşım araçları ile ulaştırırken, zaman içerisinde digital fotoğrafın medyada yaygın hale gelmesi ile internet üzerinden fotoğraflar merkezlere ulaştırılmıştır. Televizyon haberciliğinde ise uydular kanalıyla görüntü geçilmektedir. Haber içerikleri ise son gelişen teknoloji ile uydu telefonları kanalıyla merkezlere ulaştırılmaktadır.

2002 yılında video-fon denilen sistem haber geçişlerini çok daha kolay hale getirmiştir. Habercinin yanında bulunan uydu telefon ve portatif uydu çanakları yoluyla haber içeriği ve görüntüsü olay yerinden anında izleyici veya okuyucuya ulaştırılabilmektedir. Kısaca artık haber nitelikleri taşıyan olay, canlı olarak anında hedef kitlesine ulaştırılabilmektedir.

Teknolojinin getirdiği bu kolaylık son 2003 Irak Savaşı'nda kullanılmıştır. Burada ABD ilk kez farklı bir yaklaşım sergilemiş ve bu teknoloji sayesinde birliklerinde medya mensuplarının bulunmasını sağlamıştır. Diğer bir ifadeyle birlikler ilerlerken basın mensupları bu birliklerle birlikte ilerleyerek olayları anında kitlelere iletmişlerdir. Böylece askerlerle birlikte ilerleyen, onların hemen yanı başında haber geçen savaş muhabirleri yani iliştilirilmiş muhabir kavramı ortaya çıkmıştır.

2003 yılındaki 2. Körfez saldırısının medya açısından en önemli yeniliklerinden biri 'embedded' tabir edilen yeni tür bir 'muhabirlik' tarzı olmuştur. İngilizce 'embedded' sözcüğünün anlamına bakıldığında; Oxford sözlüğü, bu sözcüğün karşılığını anlatırken, 'fix firmly in surrounding mass' (Çevredeki kütleyle sağlam bir şekilde sabit edilmiş) ifadelerini kullanmaktadır.

Etimolojik olarak 'bed'(yatak) sözcüğünden türetildiği için 'embedded', yatırılmış, yatağın içine gömülmüş anlamlarına da gelmektedir. Aynı şekilde, mıhlanmış, çakılmış anlamı da bulunmaktadır.

Sözcüğün etimolojik anlamının yanı sıra ne zaman, nasıl ve hangi bağlamda kullanıldığını da incelemek gerekmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) başlattığı; İngiliz birliklerinin de uyguladığı bu 'embedded' yöntemi, önceden uygulanan ve bilinen yüzyıllık 'akreditasyon' sisteminden son derece farklıdır. Çünkü muhabir ile haber kaynağı arasındaki ilişkilerin kurumsallaşması şimdiye kadar akredistasyon yöntemiyle yönetilmiştir, oysa ki artık akreditasyon gözden düşmüş ve embedded kavramı ortaya çıkmıştır.

Akradatisyon sisteminde, herhangi bir kurumu ya da olayı izleyecek olan muhabir, söz konusu kurumun yetkilisine, gazetesi adına başvurur, gerekli bürokratik işlemleri yerine getirdikten sonra bu kurumun nezdinde ya da izlenip aktarılacak olay için, akredite olurdu. Bu sistem, muhabir ile haber kaynağı arasındaki karşılıklı ve resmi bir tanıma, tanışmadan ibaretti. Haber kaynağı muhabire bazen özel bir yaka kartı vererek, muhabirin kurumun çalışmalarını ya da olayı daha iyi, daha rahat izlemesini sağlardı.

Akreditasyon yönteminde, muhabir ile haber kaynağı arasında nispeten bir mesafe bulunmaktadır. Akredite gazeteci, haber kaynağının karargahında ya da mekanlarında yatıp kalkmaz, sadece kuruma kolaylıkla girer çıkar ya da izlenecek olay mahalline yaka kartı sayesinde kolayca ulaşabilirdi. Embedded muhabirlikte ise her şey çok farklıdır.

Önce embedded gazeteciliğin nasıl ortaya çıktığına bakmak gerekiyor. Amerikan medya mekanizması (Bu deyimle sadece, merkezi ABD'de bulunan ve İngilizce yayın yapan medya kuruluşları kastedilmemektedir. Haber yerine propaganda yapan, kamu çıkarı yerine özel çıkarı savunan ve bu uğurda dezenformasyon, mizenformasyon ve manipülasyon yapan global, ulusal, yerel yayın organlarının kullandığı sistemleri kastedilmektedir) Birinci Körfez saldırısı olsun, Afganistan'a yönelik saldırıda olsun, gerek çatışma alanlarında gerekse medya merkezlerinde aldığı tüm sansürcü tedbirlere rağmen, kitleye ulaşmasını istediği medyatik gerçeği tam olarak aktaramamıştır. Örneğin 1.Körfez saldırısında petrole bulanmış Karabatak

görüntüsünün aslında yıllar önce Fransız sahillerinde çekilmiş olduğu anlaşılmış ve tüm dünya tarafından sonradan ibretle öğrenilmiştir.

Afganistan saldırısında ise CNN, Amerikan savaş uçaklarındaki kameralardan gelen görüntülerle bombardımanı TV'lere yansıtırken, yerde yani bombaların düştüğü köy ve kasabalarda çekim yapan El Cezire, Amerikalıların sadece ve esas olarak Taliban ve El Kaide'ye değil sivil halka da büyük zarar verdiğini kanıtlamıştır. ABD ve müttefik güçlerin Bosna, Kosova ve Sırbistan'a yönelik hava saldırılarında da, Amerikan medya mekanizmasının büyük bir başarı kazanamadığı ortaya çıkmaktadır.

Vietnam yenilgisinden buyana medya aracılığıyla sürdürdüğü psikolojik savaş yöntemlerinden ders çıkarmaya çalışan Amerikalı uzmanlar, medyatik gerçeğin hakiki gerçeği tamamen silmesi ve herkesi ilelebet ikna etmeye ve rıza göstermeye çalışmaktadır. 2. Irak saldırısının ilk günlerinde görüldüğü üzere, Irak devleti de bu medyatik savaşın kimi inceliklerini daha iyi anlamış ve daha iyi uygulamaya başlamıştır. İşte 'embedded' muhabirlik bu koşullar altında devreye girmektedir.

Embedded muhabirler savaş için özel eğitim almışlardır. ABD, Kasım-Aralık ayından itibaren 2. Irak harekatını izlemek isteyen embedded adaylarını Amerika içindeki askeri kamplara çağırılmış ve bu muhabirler en az 2 en çok 3 ay eğitim görmüştür. Muhabirler 24 saatlerini Amerikan askeri kamplarında geçirmiş, burada silah teknolojisinin yanı sıra medyatik konularda da eğitim görmüştür. Bid başka ifadeyle embedded muhabirliğe siyasi, ideolojik ve mesleki olarak hazırlıklarını tamamlamışlardır. Akreditasyon muhabirlik yönteminde, muhabir ile haber kaynağı arasında belki sadece gizli, yazılı olmayan bir centilmenlik anlaşması bulunurken, Embedded muhabirlikte haber kaynağı, yani Amerikan ordusu 20 sayfalık ayrıntılı bir sözleşme hazırlamıştır ve ancak bu koşulları kabul edenleri eğitim kamplarına almış sonra da savaş alanına götürmüştür.

Amerikalı bir gazeteci 20 sayfalık şartnameyi şöyle açıklamaktadır; 'Amerikan birlikleri hakkında öğrendiklerimiz bazı bilgiler, düşman açısından değerli olduğu için yazılmıyor. Ama biz hangi bilginin düşman açısından önemli ve değerli olduğunu bilmediğimiz için, genel olarak başımızdaki askeri yetkiliye soruyoruz. Askerlerin en çok önem verdikleri konu zaman ve mekan. Ne zaman nereye gittik, bunların yazılmasını istemiyorlar. Eğitimde bize genel, askeri ve siyasi konularda haber yazmamız yerine, askerlerimizin moral durumunu aktaran haberler yazmamızı, human interest-human touch

(İnsani yanları önplana çıkararak magazin) haber ve feature'lar (Haber-yorum, izlenim, not) yazmamızı salık verdiler'.⁵

Bu noktada şöyle bir soru akla gelmektedir, “Embedded muhabir ile Amerikan Ordusu Halkla İlişkiler Bölümü mensubu arasında ne fark kalmıştır?” Bu bağlamda basında tarafsızlık ilkesi nerede kalmıştır? Uluslararası anlamda basın ahlak ilkeleri gözardı mı edilmiştir? Çünkü ortada yazılı bir sözleşme bulunmaktadır ve bu anlamda askeri gizlilik haber alma hakkının önüne geçmektedir.

Muhabir, ordunun değil, kamuoyunun sözcüsü ve gözcüsü olmalıdır. Üniformalı, gaz maskeli, kasklı hatta silahlı muhabirler, medyanın, savaşın bir parçası olduğunun açık kanıtı haline gelmektedir. Medya savaşı, savaşın medyası olmamalıdır. Bir başka ifadeyle haber yarışında öne çıkmak için medya etik değerleri, basın ahlak ilkeleri çiğnenmemelidir.

Bu noktada iliştilenmiş muhabirlik, tarafsızlık ve basın ahlak ilkeleri açısından bu araştırmada değerlendirilecektir.

⁵ Ragıp Duran, www.bianet.org (İstanbul: 07.04.2003.)

1.2. Amaç

Araştırmanın amacı, “embedded“ başka bir ifadeyle iliştilirilmiş muhabirliği sorgulayarak, yeni ortaya çıkan bu muhabirlik anlayışını basın ahlak ilkeleri ve tarafsızlık açısından yansıtabilmektir. Embedded muhabirlerin yaşadıklarını aktararak, kamuoyunun doğru haberi alıp almadığını ortaya çıkarmak ise çalışmanın diğer amacını oluşturmaktadır. Bu anlamda embedded muhabirliğin haber almak için mi yoksa haberi yönlendirerek belli yerleri çıkarıldıktan sonra, sadece verilmesi gerekenleri vermeye yarayan bir sansür mekanizması mı? olduğu sorusuna cevap aramak da çalışmanın temel amaçları arasındadır.

‘Türkiye’deki ve diğer ülkelerdeki savaş ve embedded muhabirlerine, „Embedded Yani İliştilirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi“ konulu çalışmada aşağıdaki şu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

- a) Kavram olarak savaş muhabirliği ve embedded muhabirliğin arasındaki farklar nelerdir?
- b) Embedded muhabirlik kavramında tarafsız haber yapabilmek mümkün müdür?
- c) Embedded muhabirlik bir çeşit sansür mekanizması mıdır?
- d) Irak Savaşı’nda Embedded muhabirler olmasa, savaş hakkındaki haberlerde eksiklik olur muydu? Bu eksiklikler ne olurdu?
- e) Embedded muhabiri, basın ahlak ilkelerine ne derece uyabilir?
- f) Embedded muhabirler Amerikan ve İngiliz askerleri tarafından propaganda aracı olarak kullanıldı mı?

1.3. Önem

‘Embedded / İliştilirilmiş Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi’ konulu çalışma; özellikle savaş muhabirliğinin bir alt kolu olan embedded muhabirliğinin tanımını ortaya koyarak, gazetecinin işlevleri açısından değerlendirilmesini yapmakla ideal savaş muhabirliğinin çalışma koşullarını ortaya koymak açısından önem taşımaktadır.

Çalışma, hem muhabirler, hem medya sektöründe çalışanlar için akademik bir çalışma olmasının yanında yeni bir kavram olan embedded muhabirliğin değerlendirilmesi açısından da önem taşımaktadır.

Araştırmayı önemli kılan bir diğer unsur da savaş muhabirliğinin çalışma koşullarını ortaya koyarak, savaş bölgelerinden gerçek, tarafsız ve basın ahlak ilkelerine uygun haber yapmak adına nelerin yapılması gerektiğine ışık tutacak noklatanın saptanmasını da sağlamaktır.

1.4. Varsayımlar

Bu çalışmada aşağıdaki unsurlar birer varsayım olarak kabul edilmiştir:

- 1) Embedded muhabirliği savaş muhabirliğinin bir alt kolu olarak kabul edilmektedir.
- 2) Embedded muhabirliğin her ne kadar Pentagon denetimi içinde habercilik yaptığı bilinse de yine de gazetecinin etik değerlerine ve basın ahlak ilkelerine uyması zorunluğu başka bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışma;

- a. Muhabirler içinde sadece savaş muhabirleri ve onların alt kolu olan kabul edilen embedded muhabirleri ile sınırlıdır.
- b. Çalışmada sadece 2003 yılındaki İkinci Irak Savaşı konu edilmiştir. Çünkü ilk defa embedded muhabirliği bu savaş ile ortaya çıkmıştır.
- c. Çalışmada savaş muhabirleri içinde bir çok savaşı takip ve hala faal gazetecilik yapan televizyon ve gazetelerden muhabirler seçilmiştir. Irak savaşını Amerikan askerlerinin yanında belli kurallar çerçevesinde takip edenlere embedded muhabir denmektedir. Bağdat veya Kuzey Irak'tan hükümet desteği olmadan savaşı takip edenlere ise 'bağımsız muhabir' denmektedir. Bu kapsamda sadece bağımsız ve embedded muhabirler ile görüşülecektir.
- d. Embedded olarak Türkiye'den Mithat Bereket, Cüneyt Özdemir ve Ümit Bektaş İkinci Irak Savaşı'nı takip etmiştir. Cüneyt Özdemir ve Mithat Bereket'e görüşme talebinde bulunulmuştur ama görüşme talebini kabul etmemişlerdir. Bu yüzden Türkiye'den sadece Ümit Bektaş ile görüşülmüştür.
- e. Yurt dışından ise CNN, Reuters gibi çok uluslu haber kanallarında çalışan muhabirler araştırma kapsamında bulunacaktır.

f. Bağımsız muhabirler içinde ise savaşı Bağdat ve Kuzey Irak'ta takip eden Bengüç Özerdem, Yunus Şen, Mete Çubukçu ve Burak Kara ile görüşülecektir.

1.6. Tanımlar

Embedded: Sözcük olarak "gömülmüş, iliştilmiş" demek Savaşı ordunun imkânlarıyla ve ordunun gözüyle izleyen gazeteci anlamına geliyor.⁶

⁶ Melih Aşık, www.milliyet.com.tr , (İstanbul: 12 Nisan 2003)

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Irak Savaşı'nda yeni bir muhabirlik yöntemi olarak kullanılan 'Embedded Muhabirlik' kavramının medya etiği ve basın ahlak ilkeleri açısından değerlendirilmesini ve bu sistemin sansüre açık olup olmadığını saptamayı amaçlayan bu araştırma, değişkenler arasında korelasyonel ve karşılaştırmalı incelemeyi içeren tarama modelinde olacaktır.

Tarama Modeli geçmişte ve halen varolan durumu varolduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Korelasyon türü, iki ya da daha çok değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir.⁷ Karşılaştırmalı (nedensel karşılaştırmalı) ilişkisel tarama ise bir davranış kalıbının olası nedenlerini, bu kalıba sahip olanlarla olmayanları karşılaştırarak bulmayı amaçlar.

2.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırma sadece iletişim biliminde yapılmıştır. İletişim biliminin ise alt kollarından olan 'Gazetecilik' alanında gerçekleştirilmiştir.

Gazetecilik kavramı içinde yer alan muhabirler bu çalışmada konu olarak alınmıştır. Muhabirler içinde de savaş muhabirliği ve savaş muhabirliğinin bir alt kolu olarak kabul edilen Embedded muhabirlik araştırılmıştır.

Araştırmada yüzyüze görüşmeler yapılmıştır. Her bir görüşme yaklaşık bir saat sürmüş, toplam görüşme süresi yaklaşık 8 saati bulmuştur. Ragıp Duran ve Anadolu Ajansı Washington Temsilcisi Deniz Aslan gibi araştırmacılardan da konuya ilişkin bilgi alınmıştır. Görüşmeler sırasında ses kayıt cihazı kullanılmış daha sonra yapılan ses kayıt çözümleri, yeniden düzenlenerek çalışmada kullanılmıştır.

Yurtdışındaki muhabirlerle yapılan görüşmelerde ise internet teknolojisi kullanılmış ve mail yoluyla sorular gönderilerek cevapları alınmıştır. Gelen cevaplar üzerinden tekrar konuyla ilgili eksik kalan konular sorulmuştur.

2.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışma halen savaş muhabirliği yapan 8 kişi ile yüzyüze "yarı yapılandırılmış görüşme tekniği" yöntemine göre gerçekleştirilmiştir.

⁷ Niyazi Karasar. **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 1998.) s: 79

Bu yöntemle göre; görüşmeyi yapan moderatör, görüşme gündemi konularının tümünün görüşme esnasında ele alınmasına öncelik verir. Bu nedenle, görüşülen kişinin belirli bir soruya yönelik yanıtını belirli bir süre içinde ve belirli sözcükler aracılığıyla ifade etmesi önem kazanır. Bu tür görüşme yöntemi, özellikle zamanı kısıtlı olan işadamları, yöneticiler, teknik uzmanlar ve fikir liderleri ile yapılan görüşmelerde verimlidir⁸.

Görüşmelerde iki yöntem izlenmiştir. Hazırlanan sorular yüz yüze sorulmuş, konunun açılması için başka sorular da aktarılmıştır. Ancak yurtdışında olan kişilerle internet üzerinden görüşme yapılabilmektedir. Dolayısıyla yüz yüze görüşme tekniği uygulanamamıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmenin yanısıra, Anadolu Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi, Beyazid Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Kütüphane Dokümantasyon Merkezi'nde de araştırmaya ilişkin literatür (kaynak) taraması yapılmış, katkı sağlayan tüm bulgular çalışmada kullanılmıştır. Çalışmada soru-cevap yönteminin yanısıra yaşanan siyasi olaylar tarihsel gelişimiyle kronolojik olarak sunulacaktır.

Sorular hazırlanırken, hem embedded hem de bağımsız gazetecilerin verecekleri cevapları karşılaştırmaya yönelik hazırlanmıştır. Bu yöntem ile iki ayrı tarafın verdiği cevaplardan bir sonuca ulaşılması planlanmaktadır.

Sorular, embedded ve bağımsız gazetecilerin çalışma şartları arasındaki farklılıkları ortaya çıkaracak şekilde hazırlanmıştır. Ayrıca basın ahlak ilkeleri, medya etiği ve sansür mekanizmasının sorgulanması da sorular hazırlanırken ön planda tutulmuştur.

⁸ Ahmet Değer, "Görüşme Yöntemleri" **Stratejik Focus**, (İstanbul: Sayı: 22,) s.31

3. BULGULAR VE YORUM

3.1. Haber ve Haber Türleri

Gelişen yayıncılık bireylerin ilgi alanlarına göre hizmet eder duruma gelmiştir. Bu ilgi alanlarının yanında ekonomik ve sosyal hayatta da artık olayları, konuları, bilgiyi açıklama ve aktarmada o konuyla yakından ilgilenen uzmanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca siyasi olaylarda, politikadaki dalgalanmada ortaya çıkan yeni durumların nedenlerini, sonuçlarını ve sonrası gelişebilecek durumları aktarma ve açıklamada gazetecilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Haberleşme insanın varoluşundan bugüne kadar vazgeçilmez bir olaydır. Birey, çevresinden ve de gelişen iletişim teknolojileri sayesinde dünyadan haberdar olmak ister. İnsanın toplumsal bir varlık olmasından kaynaklanan bu durum, insanın kendi dışındaki dünya ile ilgilenmesini sağlamaktadır.

Ancak insan kendine sunulan her yeni bilgiyi “haber” anlamında kabul etmemektedir. Kendisine gelen tüm bilgilerin belli bir önemi ve gerekliliği vardır. İnsanlar kendileri için değeri, gerçekliği ve yansızlığı olan, temel gereksinimlerin de kullanmaktan çok, çevresiyle olan ilişkisini düzenlemede kolaylaştırıcı bilgilere “haber”lere gereksinimi vardır. Bu durumda insanlar için “haber nedir?” sorusunu cevaplamak gerekir.

Haber çok çeşitli biçimlerde açıklanmaktadır. Haberin tanımlanması yapılırken genellikle bir kaç eğilim görülmektedir. Ancak burada iki eğilim ön plana çıkar. Bunlardan birinci eğilim haberin ne olduğuna ilişkin tanımlamayı kapsarken; ikinci eğilim haberin öğelerinin açıklanması ile ortaya çıkan tanımdır.⁹

Haber, yeni oluşmuş bir olayın ilk duyurusudur; bir olay hakkında verilen ya da alınan bilgidir.¹⁰ Haberin tanımı ansiklopedik bilgi olarak verildiğinde, haber konusu olan ya da durumun ilk kez duyulması, bildirilmesi söz konusu olmaktadır. Olay yenidir ve haberi özel kılan durum haberdeki “yeni olma” kavramıdır.

“Belirli bir zamana ait olayları zamanında bildiren belirli sayıda kişiyi ilgilendiren, değeri ilgilendirdiği kişilerin sayısı ile orantılı olan metindir.”¹¹

⁹ Özden Çankaya, **Radio ve Televizyon Haberciliği**. (İstanbul: Marmara Üniversitesi Basın Yayıncılık Yüksek Okulu Radio Televizyon öğrencileri için hazırlanmış ve yayınlanmamış ders notları, 1991). S.3.

¹⁰ **Büyük Larousse**, (İstanbul: Gelişim Yayınları, 1986). Cilt 8, s. 489

¹¹ Ali Murat Vural, **Haber Toplama ve Toplama Dersi Yayınlanmamış Ders Notları**, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi Basın ve Yayıncılık Bölümü öğrencileri için hazırlanmış ve yayınlanmamış ders notları, 1995).

Bu tanımda zaman kavramı ele alınmakta ve haberin en büyük özelliği, habere konu olan olayın kaç kişiyi ilgilendirdiği ile ön plana çıkmaktadır. Haberin değeri bir anlamda bu bilgiyle ortaya konmaktadır.

“Haber vaktinde verilen, toplumda bir çok kişiyi ilgilendiren ve etkileyen, anlaşılır bir dille anlatılan bir olay, bir fikir ya da kanıdır.”¹²

Bu tanımda ise haberde zaman kavramı ile haberin kaç kişiyi ilgilendirdiği ele alınmakta ve haberin değerinin bir anlamda da haberin dilinde gizli olduğu ve anlaşılabilir bir haberin diliyle halkta bir etki yaşatabileceği belirtilmektedir.

Haberin öğelerini açıklayarak tanımlama yapanlar, genelde haberi tanımlamaktan çok öğeleri üzerinde durmayı tercih etmişlerdir. Böylece haberin ne olduğu kendiliğinden belirginleşerek açıklanmaktadır. Bu öğeler aynı zamanda haber seçimlerindeki ölçütleri de oluşturmaktadır.

Haber seçiminde göz önüne alınan ölçütler; “zamanlılık”, yerellik – evrensellik”, “kendine özgü olma– öze çarpıcılık”, “önemlilik” ve “ilgililik” olarak değerlendirilmektedir.

13

*Haberler genellikle bir olaya, düşünceye ve soruna dayanırlar. Haberin özünü oluşturan olay ve sorunlar bireylere aktarılırken bozulmamalı, doğru olarak, eksiksiz, gereksiz bilgiden arındırılmış olarak verilmelidir. Haberi ön plana çıkartan diğer bir özellik de haberin önemidir. Bir haber herkes için aynı önemi göstermeyebilir. Haber, zamanında kamuoyuna ulaştırılmalıdır. Aynı zamanda bu zaman kavramı olayı vurgulamak amacıyla “zamanlılık” olarak da önem kazanır. Haberin kimleri ilgilendirdiği, gerçekleştiği ve ortaya çıktığı yerler, habere olan ilgiyi de artırır. Ayrıca haberin kişiye ya da topluma olan yakınlığı haberin önemini bir kat daha artırır. Haberi oluşturan temel etmenleri göz önünde bulundurarak; haber, toplumda çok sayıda kişiyi ilgilendiren ve etkileyen, zamanında verilen, anlamlı bir biçimde hikaye edilebilen, gerçeye uygun olan, düşünce ve konuların iyi işlenmiş bir biçimde, kitle iletişim araçlarıyla kitlelerce (kamuya) aktarılmasıdır.*¹⁴

Haber, olayın ya da olayların öyküsü ya da özeti diye tanımlanabilir. Tanımda yer alan tüm sözcükler çeşitli anlarla yüklüdür. Her olayın haber olması ise haberin yapısında bulundurması gereken özellikler ile mümkün olabilir. Ancak kitle iletişim araçlarında yer alan haberlerin hangi olaylardan seçildiği ve bu seçimin ölçüsünün neye göre yapıldığı yine

¹² Nevzat Dağlı, *Gazete ve Yayımlama Teknikleri*, (Ankara:İmaj Yayınevi, 1995), s.44.

¹³ Oya Tokgöz, *Temel Gazetecilik*, (Ankara:Üçüncü Basım, İmge Yayınevi, 1994), s 138.

¹⁴ Vural, a.g.e.

haberinin özellikleri ile belli olabilir. Haber olayla özdeş değildir fakat olayların esas çevresinde tekrar kurulabilir. Gazeteci olayı kendi algıladığı biçimde ve ölçüde haber yapmaktadır. Gazetecinin bu algılama ve özetleme yeteneğinden başka neyin haber olabileceğine karar verme durumundaki yöneticiler de tüm haberler arasından seçim yapmaktadırlar. Haberinin gerçek bir olaya dayanması, her haber için temel bir koşuldur. Gerçeklik konusunda hata payılması, kitle iletişim araçlarının varolan güveni sarsar. Haberinin işlevi bir olayı işaret etmektedir. Gerçeklik ise gizli kalmış olayları ortaya çıkararak insanların olaya karşı toplu bir tepki yaratacak uygun bir çerçeveyi oluşturmaktır. Bir olayın haber olabilmesi için olayların tanımlanabilir bir şekilde ortaya çıkması gerekebilir. Bir örnek vermek gerekirse, şehirlerdeki trafik sorunu bir gerçektir. Ancak trafik karmaşasının bir haber olabilmesi için ya önemli bir yetkilinin açıklama yapması ya da şehirlerde veya şehirlerarası bir yolda önemli bir kaza olması ya da trafik sıkışıklığından kaynaklanan sorunlar yaşanması gerekiyor. Hatta bazen 1-2 kişinin ölümüyle sonuçlanan kazalar bile kitle iletişim araçlarında haber olarak kullanılmıyor.

*Bir olayın haber olabilmesi için açık bir görünüm kazanması, kamunun ilgisini çekebileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle de kitle iletişim araçlarında egemen olan habercilik anlayışı, toplumsal olgu ve olayların gerçek nedenleriyle değil, ortaya çıkmış görünüşleri ya da sonuçlarıyla ilgilenilmesi biçiminde gerçekleşmektedir.*¹⁵ Haber kavramının ne olduğunun neleri anlattığının, ne gibi özelliklerinin bulunduğu açıklanmaya çalışıldığı bu bölümde habere konu olan bu olay, durum, fikir, yaşantının ne gibi özellikler taşıdığında haber olabileceği vurgulanmıştır.

3.1.1 Haber Kaynakları

Haberler, kitle iletişim araçlarının yazışları biriminde üretilmezler. Hergün, yazışları birimine çeşitli haber kaynaklarından bir çok olayla ilgili olarak haber metinleri ve fotoğraflar akmaktadır. Toplumun yakından ilgilendiren olaylar hakkında kararlar alan ve uygulama yapan kurumlara ilişkin bilgiler insanları ilgilendirmektedir. Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Bakanlıklar, Meclis, Genelkurmay Başkanlığı, siyasi partiler, sendikalar, sivil toplum örgütleri, belediyeler, üniversiteler toplumda birçok konuyu düzenleyen ve katkıda bulunan kurum ve haber kaynaklarıdır. Ayrıca ulusal ve uluslararası haber ajansları, kitle iletişim araçlarına haber taşıyan birimlerdir. Bunların dışında çeşitli kurum, kuruluş, organizasyonlarca düzenlenen basın toplantıları, demeçler, konferanslar, seminerler,

¹⁵ Çankaya, a.g.e. s: 27-28.

sempozyumlar ve paneller de haber kaynaklarıdır. Ayrıca muhabirlerin kişisel ilişkileri ve iletişimde bulunduğu bireyler, kurum ve kuruluşların hazırladığı basın bültenleri, kurum içi iletişim sağlayan yıllıklar, dergiler de diğer haber kaynaklarıdır.

Haber kaynaklarının sınıflanması bilginin elde ediliş şekillerine göre değişmektedir. Bu sınıflamayı en basit şekilde birinci el kaynaklar ve ikinci el kaynaklar şeklinde yapmak mümkündür. Gazetecilikte esas önemli olan gözlenebilir olaylarda, olayı gözleyerek gerekli olan enformasyonu toplamaktır. Genelde bu gibi durumlarda enformasyon yerinden yani birinci el kaynaklardan toplanılır. Yerinden haber toplama bakımından uzmanlaşma iyi sonuç vermektedir. Uzmanlaşmış muhabirler haberleri yerinde daha kolaylıkla izleyebilirler. Aynı zamanda uzmanlıkları gereği olarak olayı yakın geçmişi ile birleştirmeyi daha kolaylıkla yapabilirler. Haberin kaynağına gitme ve ona ulaşabilmeyi çok kısa sürede ve sağlıklı biçimde gerçekleştirebilirler. Özellikle polis adliye, parlamento, ekonomi, sağlık, eğitim muhabirleri yerinden haber verme yönünden daha etkin olabilirler.

*Gazeteciler kendi duydukları dışında raporları, belgeleri, ilanları, reklamları araştırarak; ikinci el kaynakları kullanarak yeni haberler bulabilirler. Çünkü bu belgeler genelde hem haberi oluşturabilen hammaddelerdir hem de gazetecinin daha önce topladıklarının denetiminde kullanılacak önemli metinlerdir. Burada gazetecinin iyi eğitim getkili olmakla beraber, alanında uzmanlaşması da önemli rol oynar.*¹⁶

Haberler içeriklerine, kaynaklarına ve hazırlanış biçimlerine göre çeşitlilik gösterebilirler. Bir anlamda bazı haberler için geçerli olan haberin elde edildiği bilgi, kaynaklarının özellikleri verilirken bu kaynakların sınıflandırılması yapılmıştır.

3.1.2. Haber Türleri

Gazetecilik mesleğinde haberlerin sınıflandırılması genellikle gazette ve dergilerde belli konulara göre kümelenen haber sayfalarının hazırlanmasında görülmektedir. Haberlerin sınıflandırılması aynı zamanda uzmanlık bilgilerinin belirlenip ayrıştırılması anlamında, gazetecilik eğitimi görenler için kolaylıktır.¹⁷

Bu bölümlemenin haber toplamada getirdiği kolaylıklar nedeniyle, basın kuruluşlarında haberlerin toplandığı kaynak yönünden bir uzmanlaşmaya gidilmiştir.

¹⁶ Tokgöz, a.g.e. s.153.

¹⁷ M. Ayşe İnal, **Haberi Okumak**, (İstanbul: Birinci Baskı, Temuçin Yayınları, 1996), s.210.

Meslekte uzmanlaşma ise haber kaynağına daha iyi yaklaşmayı, değerlendirmeyi de beraberinde getirmektedir.

Nitelikleri bakımından haber öncelikle dört ayrı kümede sınıflanmaktadır.¹⁸

Genel haberler: Özellikle konuları itibariyle her zaman ortaya çıkan haberlerdir.

Kısa kişi haberleri: Konuşmalar, röportajlar, toplantılar, yayınlar. Bu haberlerde uzmanlaşma belirgin olarak görülmektedir.

Basit haberler: Basit konulu haberler olup, muhabirlerin bu tip konularda yorumlamaya gitmeden yazdıkları haberlerdir. Ölüm, hastalık, cenaze haberleri, mevsim ve hava durumu ile ilgili haberler, yangın, kaza, sel, deprem ve cinayet haberleridir.

Karmaşık haberler: Muhabirlerin konu hakkında temel bilgi toplamasını, haberde yorum yapmasını, zorunlu kılan karmaşık haberlerdir. Mahkemeler, duruşmalar, davalar, hükümet, politika, parlamento, iş, tarım, sanayi, eğitim, çalışma hayatı, araştırma, bilim, din, felsefe, uluslararası ilişkiler haberleri karmaşık haberlerdir.

Basit haberler ve karmaşık haberler arasında yer alan ölüm, hastalık, yangın, kaza, mahkeme haberleri, polis-adliye muhabirleri; hükümet, politika ve parlamento, parlamento muhabirlerinin, iş, sanayi, çalışma alanları, ekonomi, borsa, ekonomi muhabirlerinin uzmanlık alanlarını kapsamaktadır.

Özel konulu haberler: Fazlasıyla özel uzmanlık isteyen haberlerdir. Muhabir için yorum yapmak fazlasıyla önemli olabilir. Kadın, spor, edebiyat, kültür-sanat, eleştiri, makaleler bu haberler içine girebilir.

Haberleri niteliklerine göre sınıflama gazetecilik mesleğinde uzmanlaşma çabalarının sonucu, uzmanlık dallarını belirlemektedir.

Görüldüğü gibi gazetecilerin mesleki ana konusu olan haberin bir anlamda gazeteciliğin özelliklerinin belirlenmesi ve gazetecilik türlerinin temellenmesi açısından yukarıda sözü edilen başlıklar büyük bir önem arz etmektedir.

3.1.3. Gazeteci ve Gazetecilik Türleri

Gazetecilik mesleği temelde bilginin edinilmesi, yayılması, yorumlanması işiyle uğraşmaktadır. Zamanla bilginin üretilmesi, kullanılması, işlenmesi ve dağıtımı önemli bir endüstri kolu haline gelmiştir. Gazetecilik uğraşısı bu süreçte bilginin kullanılması, işlenmesi

¹⁸ Tokgöz, a.g.e. s. 153.

ve dağıtım evrelerinde yer alır. Gazeteci bilgi üreticisi olmadığı gibi varolan bilgiyi kullanıp işleyen kişidir. Gazeteci, haberin toplanmasından okuyucuya sunulmasına kadar görev alan ve gazeteci ismi verilen kişilerin oluşturduğu meslek grubudur.¹⁹

Gazeteciliğin bir meslek olarak ele alındığı tanımlama da öz olarak gazeteci haberi toplamakla görevli birinci önemli kişi olarak değerlendirilmektedir.

Gazetecilik bir anlamda kişilerin sorunlarını çözümlemesine yardımcı olan bilgilerin ulaştırılmasıdır. Sunulan enformasyonun içeriği bilgilendirme veya eğlence yüklü olabilir. Gazetecilik; genelde haber olarak adlandırılan içeriklerin oluşturulması için gerekli bilginin toplanması, yazılması düzenlenmesi ve dağıtımıdır. Gazeteci ise ulaşmak istenen kitle için önemli olan bilgiyi toplayarak haber yapan, kişileri bilgi olarak düşünmeye yönlendirendir.²⁰

Gazeteciliğin temel işlevinin gerçekleri bulup, bozmadan, abartmadan kamuoyuna yansıtmak olduğu gözönünde bulundurulmalıdır. Gazeteciliğin temel ilkelerinden birisi, haber ile yorum arasındaki belirgin ayrımı ortaya çıkararak bunların birbirleriyle karıştırılmasını engellemektir. Haber gerçeklere ve verilere dayalı bilgilenmedir. Yorum ise yazarın, yayımlayanın veya yayın şirketinin düşüncelerini, inançlarını, kişisel yargılarını içerir. Gazeteci insanoğlu adına konuşan, onun adına araştıran, vurgulayan, çözümleyen, çalışan kurumsal kişidir.²¹

Gazeteci bilgi toplamak, topladığı bilgiyi doğrulamak ve bu bilgiyi sorumlu olduğu kamuya göre işlemek durumunda olan kişidir. Zihinsel ve ahlaki bir sorumluluk getiren bu meslek aynı zamanda belirli donanımlar gerektiren meslektir. Gazeteci mesleğinin gereği büyük güç merkezleriyle (siyasal, ekonomik, sosyal) hem içiçedir hem de karşı karşıyadır. Bu güç merkezleri gazeteciyi denetim altında tutmak ister. Gazeteciler bu sistem içinde hareket etmek durumundadırlar ve bazıları bu sistem içinde tükenirler. Bu amaçla gazetecileri ve mesleği korumak için uluslararası ahlak ilkeleri mesleğin kendi ilkeler tanımını yaparken sınırlarını da çizmektedir.²²

İşte temel ilkeler ve sınırlılıklar

Halkın doğru haber alma hakkı: Halk ve bireyler çeşitli kültür ve iletişim araçları yoluyla kendi fikirlerini özgürce açıklama, ifade etme, yansız, doğru ve anlaşılır haber ile gerçeğin nesnel görünümünü elde edebilme hakkına sahiptir.

¹⁹ A. Murat Vural, a.g.e.

²⁰ Dağlı, a.g.e. s.15.

²¹ John Hohenberg, **Gazetecilik Mesleği**, Çev: Filiz Ofluoğlu, (İstanbul: Birinci Basım, Ayrıntı Yayınları, 1963), s. 24.

²² Vural, a.g.e. 1996.

Gazetecinin gerçeğe bağlılığı: Gazetecinin en önemli görevi olguların bilinçli olarak uygun konumlarda temel ilişkilerine işaret ederek, çarpıtılmadan verildiği, gazetecinin yaratıcı kapasitesini açığa çıkararak olay, süreç ve durumların köken, doğa ve özünün olabildiğine nesnel olarak algılandığı, gelişmelerin doğru ve anlaşılır bir görünümünün anlaşılmasını kolaylaştıracak malzemeyi kamuya sağlamasıdır.

Gazetecinin sosyal sorumluluğu: Gazetecilikte haber mal olarak değil bir sosyal fayda olarak değerlendirilir. Gazeteci iletilen habere karşı bir sorumluluk duymakta ve bu nedenle sadece yayın araçlarını elinde bulunduranlara değil, genel olarak çeşitli sosyal çıkarları kapsayan kamuya karşı da sorumludur. Gazetecinin sosyal sorumluluğu onun tüm koşullarda kendi kişisel, ahlaksal bilinciyle hareket etmesini gerektirir.

Gazetecinin mesleki bütünlüğü: Gazetecinin sosyal rolü, çalıştığı araçta karar oluşturmaya katılma hakkının yanısıra kendi inancı dışında çalışmaktan çekinme veya haber kaynağını açıklamama hakkı dahil mesleğin yüksek bütünlük standartlarını sağlamayı gerektirir. Mesleğin bütünlüğü gazetecinin genel refahını tehlikeye sokarak herhangi rüşvet veya özel çıkarın oluşmasına izin vermez. Entellektüel mülke saygı duyma, eser hırsızlığından kaçınma, mesleksel ahlaka aittir.

Kamunun habere ulaşma hakkı: Mesleğin doğası gazetecinin, kamunun habere ulaşma ve iletişim araçlarına katılımının artırılmasına çalışmasını gerektirir ve buna düzeltme ve cevap hakkı da dağıldır.

İnsan onuruna ve özel yaşamına saygı: Gazetecinin mesleki standartlarının bütünü, başkalarının hak ve şöhretinin korunmasına, onur kırıcı yayının yasaklanmasına ilişkin ulusal ve uluslararası kararlar ile uyum içinde olarak kişinin özel yaşamı ve onuruna saygılıdır.

Evrensel değerlere ve kültür farklılıklarına saygı: Gazeteci kişinin kendi siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel sistemini özgürce seçme ve geliştirme hakkının yanısıra her kültürün farklı niteliği değerlerini ve onuruna saygı duyarak insanlığın evrensel değerlerini savunur. Bunun ötesinde barış, demokrasi, insan hakları, sosyal gelişme ve ulusal özgürlüğü savunur. Böylece gazeteci toplumun demokrasisini geliştirme amacıyla sosyal değişime aktif olarak katılır. Uluslararası ilişkilerde, barış ve adalete, silahsızlanma ve ulusal gelişmeye yardımcı olacak bir güven ortamının oluşmasına diyaloglar yoluyla katkıda bulunur. Uluslararası antlaşma ve kararlardaki şartlardan ve bu şartların uygunluğundan gazetecinin haberdar olması meslek ahlakının sorumluluğundadır.

Kamu çıkarına saygı: Gazetecinin mesleki kuralları, topluma, uluslararası konulara, toplumun demokratik kuramlarına ve kamu ahlakına saygılı olmayı emreder.

Savaş ve insanlığı tehdit eden öteki kötülüklerin ortadan kaldırılması: İnsanların evrensel değerlerine bağlılık gazetecinin saldırgan savaşları, silahlanma yarışını, şiddetin her çeşidini haklı görmekten ve kışkırtmaktan kaçınmasını gerektirir. Özellikle ırkçılık, tiranlık, baskı, sömürgecilik, fakirlik, kötü beslenme ve hastalıklar gibi insanlığı tehdit eden her türlü kötülüklerin karşısında olmasını gerektirir. Tüm ulusların istek ve gereksinimlerine saygıyı garanti eder.

Yeni bir iletişim düzeninin oluşturulması: Çağdaş dünyada, gazeteci uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi ve yeni enformasyon düzenine yönelen bir eylem çerçevesinde çalışır. Yeni uluslararası ekonomik düzenin parçası olarak algılanan bu düzen gerek ulusal gerekse uluslararası enformasyon ve iletişim alanında demokratikleşmeyi, sömürgecilikten kurtulmayı hedef alır. Sömürgeci bağlardan kurtulmayı, insanların barış içinde kültürel kimliklerine saygı duyarak bir arada yaşamalarını hedef alır. Gazeteci enformasyon alanında uluslararası ilişkilerin demokratikleşme sürecine katkıdan sorumludur.²³

Günümüzde gazetecilik türleri üç başlık altında incelenmektedir. Fikir gazeteciliği, magazin gazeteciliği ve radyo televizyon gazeteciliğidir. Bunlara bir dördüncüsünü eklemek gerekirse internet gazeteciliği için de başka bir başlık açılabilir.

Fikir gazeteciliği, insanlara ciddi içerikli haberler sunarak, onları düşünmeye yönelten ve amacı önemli toplumsal sorunları toplumun gündemine getirmek olan gazetecilik türüdür ve bu tür gazetecilere de fikir gazetecileri denir. Fikir gazeteleri haberleri derinliğine inceler, ayrıntılara iner, nedenlerini soruşturur, haberi açıklayıcı ve yorumlayıcı bir yaklaşımla sunar. Kısaca, fikir gazeteleri uzmanlaşmış muhabirlerine hazırlattıkları konulu sayfalarıyla okuru bilinçlendirip bilgilendiren gazetelerdir.

Magazin gazeteciliği insanları bilgilendirmekten çok eğlendirmeyi amaçlamaktadır. Günlük dert ve sıkıntılar arasında boğulan okurlar için kaçma-kurtulma mekanizması yaratan magazin gazeteciliği gerçeklerle yüzleşme cesareti olmayan kitlelerin tercihi olarak da nitelendirilmektedir. Magazin gazetecileri gücünü toplumsal sıkıntılardan almakla beraber halkın gönüllü katılımına da dayanmaktadır. Çünkü magazin haberleri 'merak' duygusuna hitap ettiği için her zaman dikkat çekici ve tercih edilir olmuştur.

²³ Deniz Kılıç, **Kaynak – Muhabir İlişkisi Açısından: Türkiye’de Parlamento Muhabirliği**, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1998), s. 30.

*Radyo ve televizyon haberciliğinde, fikir ve magazin gazeteciliğine yaklaşan ve uzaklaşan yanlar vardır. Bu türde haberin en temel özelliği çok kısa haberlerden oluşmasıdır. Radyo haberciliğinde biraz daha farklı olarak televizyon haberciliğinde haberin görüntü unsuru ile de bütünleşmesi dikkate alınarak her haber tam bir bütünlük içinde hazırlanır. Bu nedenle televizyon haberciliğinde gazete haberlerinden daha farklı olarak haberin sonunda veya ortasından hiç bir bütünlük çıkartılmaz.*²⁴

3.2. Basın Etiği ve Ahlak İlkeleri

3.2.1. Basın Etiği

*Gazetecilik mesleğinin ortaya çıkması, önem kazanması ve gelişmesiyle birlikte, başta kurumsallaşma olmak üzere, tekelleşme, medya sahiplerinin medya dışı işlere girmesi, ekonomik ve siyasî çıkar alanlarına yönelmesi gibi genel ve yalan haber, manipülasyon (yönlendirme) amaçlı haber, özel hayatların gizliliğinin ihlâli, kişisel çıkarlar, kamu yararının gözardı edilmesi gibi bir dizi "mesleğe özel" sorunlar başgöstermiş; bunların çözümü için öncelikle hukukî düzenlemeler akla gelmiş, yapılmış; bu düzenlemelerin yetersizliği, sakıncaları ve özellikle de "basın özgürlüğü" kavramı etrafında etik kodlar geliştirilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Medya kuruluşlarının kendileri veya üst meslek kuruluşlarının okurun güvenini kazanmak ve korumak amacıyla ortaya koyduğu 'etik kodlar', temelde gazetecilik mesleğinin korunması çabalarından doğmuştur.*²⁵

Anlamı, toplumlara hatta kişilere göre değişmekle birlikte etik, birey davranışlarıyla ilgili kullanılan ahlâk terimlerini, ahlâkî yargıları incelemekte, bireylerin ahlâkî tutumlarının ardında yatan yargıları ele almaktadır.²⁶ Lâtince "ethicus"dan gelen sözcüğün, dilimizdeki karşılığı ise "törebilim" olarak ortaya konmuştur, buna göre, "Törebilim, iyi-kötü, yararlı-yararsız, sorunları inceleyen, töresel bir davranış yasası geliştiren inceleme dalıdır."²⁷

Ancak, özgül etik kuralları, dâima bir kültürün dinî inançlarına, sosyal normlarına, tarihî şartlarına ve ekonomi felsefelerine bağımlıdır. Bu sebepledir ki, etik ilkelerine gönderme yapılırken standardın uygulandığı sistemi gözönünde bulundurmak büyük önem taşımaktadır.²⁸

²⁴ Kemal Balcı, **Haber Analiz**, (Ankara: Uğur Mumcu Araştırma Gazetecilik Programı öğrencileri için hazırlanmış ve yayınlanmamış ders notları, 1998).

²⁵ Korkmaz Alemdar, **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, (İstanbul: Afa Yayınları, 1999), s.253.

²⁶ Jon Nuttal, **Ahlak Üzerine Tartışmalar**, Çev: Abdullah Yılmaz, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997), s.15.

²⁷ Kemal Demiray, **Temel Türkçe Sözlük**, (İstanbul: İnkılap Yayınları, 1994), s.16.

²⁸ Marlyn J. Matelski, **Tv Haberciliğinde Etik**, Türkiye Siyaset Dergisi, (İstanbul: Mayıs– Haziran 2001), s.11.

*Jonahtan Glover'a göre; etik ilkeleri bir anlamda bilimsel kuramlara benzemektedir, belli bir otorite eliyle belirlenmez. Bilim ve etik alanındaki ilkeler, bir yandan çok önemli sonuçlar elde edilirken bir yandan da bu çalışmaların hem bir yanılma payının olduğu hem de sonsuzluğunun kabul edildiği bir süreçte, insan aklının ve insan deneyimlerinin birbirlerini etkileme becerileri yoluyla keşfedilmelidir.*²⁹

Altun, iletişim etiğini ele alırken, olaya 'meslek ahlâkı' penceresinden yaklaşmakta ve meslek mensuplarının uymak zorunda oldukları pek çok kuralın yasalar kapsamında belirtilerek, mesleklerin icrası sırasındaki davranışların kamu yararı için kontrol altına alınmaya çalışıldığını; bunun yanı sıra bir de yazılmış veya yazılmamış olsa bile bağlayıcılığı yasalar düzeyinde olmayan kuralların bulunduğunu ve bunları da meslek ahlâk kuralları/meslek ilkeleri olarak tanımlayabileceğimizi belirtmektedir.³⁰ Bu ilkelerin en eskisi ve en ünlüsü kuşkusuz ki hekimlik mesleğine başlarken doktorlar tarafından edilen "Hipokrat yemini"dir.

*Medya etiği veya özdenetim konularına yaklaşımlarda, böyle bir sınırlamanın 'basın özgürlüğü' çerçevesinde ne anlama geleceği; basın özgürlüğünün geleneksel sınırlanma çabalarından bir yenisini olup olmadığı tartışmaları yaşanmıştır. Ancak, Korkmaz Alemdar'ın yaklaşımıyla, "Etik, görece özgür biçimde çalışan gazetecilerin artan çeşitli baskılara karşı kendilerini ve mesleklerini korumak, okurun güvenini kazanmak amacıyla uymaya söz verdiği kurallar olarak ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, kitle iletişimi alanındaki etik anlayışı, basın özgürlüğünü geleneksel olarak sınırlama eğilimi içerisindeki devlete karşı mücadeleden değil, sermayenin artan egemenliğinin yarattığı sorunlara karşı gazetecilik mesleğinin korunması çabalarından doğmuştur."*³¹

Bu bağlamda bahsedilmesinde yarar bulunan bir önemli çalışma da Siebert, Peterson ve Schram'ın "Basının Dört Teorisi"dir. 1954 tarihli bu eserin önemi, iletişim sistemlerinin dayandırıldığı düşünsel temellerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi çalışmalarının en çok bilinenlerden olmasından ve sonrakilere kaynaklık etmesinden dolayıdır. İletişim sistemlerinin normatif temellerini "otoriter", "liberal", "Sovyet Komünist" ve "Toplumsal Sorumluluk" kuramları başlıkları altında dört ana kategoride ele alan Siebert ve arkadaşlarının bu yaklaşımı genel olarak kabul görmüştür.

²⁹ Andrew Belsey ve Ruth Chadwich, *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*, Çev: Nurçay Türkoğlu, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998), s.25.

³⁰ Abdülrezzak Altun, *Türkiye'de Gazetecilik ve Gazeteciler*, (Ankara Üniversitesi, Ankara: 1995), s.123.

³¹ Korkmaz Alemdar, *a.g.e.* s.253.

1940'lı yıllardan itibaren, liberal basın teorisi çok yoğun eleştirilerle yüzyüze gelmeye başlamıştır. Teorinin şüpheyle karşılanmasına kadar ulaşan bu eğilimde medyada tekelleşmelerin çok önemli rolü olmuştur.

*Medya sektöründeki tekelleşme eğilimleri, dış ekonomik ve malî çıkarlar, reklamcıların etkisi, büyük sermayenin varlığını hissettirmesi ve basını denetim arzusu, çoğulculuk ve çalışanlar açısından akit serbestisini ortadan kaldırmıştı. Liberal yaklaşımın öngördüğü veya getirdiği tedbirler de zaten genellikle medya sahiplerinin haklarını kollayan ama bu alanda çalışan gazeteci ve çalışanların sorunlarına göz yuman, onların özgürlüklerinin kısıtlanmasını ciddi bir problem olarak görmeyen bir temele dayanıyordu. Bütün bunlar tepki olarak yeni bir yaklaşım biçiminin ortaya çıkmasına aracılık etti. Sosyal sorumluluk anlayışı olarak ifade edeceğimiz bu süreçte, iletişimi düzenleyen birtakım kuralların, basın konseylerinin, antitröst yasalarının ve devletin aldığı bazı tedbirlerin oluşturulması hususu gündeme geldi. 1947 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan Hutchins Komisyonu raporunda yer aldığı şekliyle sosyal sorumluluk anlayışının ana esasları şu şekilde idi: "Geleneksel basın özgürlüğü düşüncesi ile onun gerekli kıldığı ayrılmaz parçası olan sorumluluk arasında bir çelişki vardır. Sorumluluk, yasalara saygı gibi, kendi başına özgürlükler önünde bir engel değildir. Tam tersine pozitif bir özgürlüğün gerçek bir ifadesi olabilir. Ancak bu sorumluluk, kayıtsız kalma özgürlüğüne ters düşer. (...) Sözde basın özgürlüğünün bu tür toplumsal sorumsuzluk örneği oluşturduğuna bugünlerde çok sık tanık olunmaktadır. Basın, yanlışlıklarının ve tutkularının özel alan dışına taşıp, kamusal tehlike haline geldiğini bilmelidir. Basın yanlış yaparsa, aldattığı kamuoyudur. Kişilere tanıdığı gibi, basına da hata yapma hakkının tanınması bundan böyle mümkün değildir."*³²

Kısacası, sosyal sorumluluk yaklaşımı, medyanın, basın özgürlüğü ile topluma karşı ödevlerini bağdaştırmayı amaçlamaktadır.

Buna göre medya sahipleri ve çalışanları, toplumun beklentilerini yerine getirmeyi bir yükümlülük olarak kabullenmelidirler. Serbest piyasa ve rekabet şartlarında meydana gelebilecek aksaklıklar, kamusal ihtiyaçları karşılayacak mekanizmalarla düzeltilmelidir. Medyayı toplumsal amaçlardan uzaklaştıran baskıları ortadan kaldırabilmek için devletin sektöre malî ve ekonomik yardımlar vermesi, çoğulculuğun sağlanmasına hizmet eden özel hizmet ve kolaylıkların temini, medya organlarına yönelik özel tarifeler, öncelikler ve ayrıcalıklar getirilmesi; ayrıca, medyanın ve çalışanlarının hak ve özgürlüklerini koruyan

³² Larry Daimond ve Marc F. Platter, **Demokrasinin Küresel Yükselişi**, Çev. Türk Demokrasi Vakfı, (Ankara: Yetkin Yayınları, 1995), s.66.

özel kanunlar ve anti tekel kanunları çıkarılması, basın konseylerinin oluşturulması, özel komisyonların ve parlamento komisyonlarının düzenlenmesi gibi birçok tedbir sistemin esasını oluşturmaktadır. Keza, iletişim kuruluşlarında çalışanların meslekî standartlarının da özdenetim esasları dahilinde ortaya konması da bunun bir parçasıdır.³³

Agee, Ault ve Emery'nin medyada sosyal sorumluluğu biçimlendirirken beş kontrol mekanizması öngören yaklaşımları da önem taşımaktadır. Bu mekanizma, suya atılan taşların içiçe halkalar çıkarmasında olduğu gibi, birbirine değmeden içiçe geçmiş sosyal kontrol halkalarından oluşmaktadır. En içteki küçük halka, bireylerin, yani yayıncıların, muhabirlerin, editörlerin, medya sahiplerinin, haber müdürlerinin, film ve video editörlerinin, vb. kişisel, meslekî standartlarını ve ahlâkî tecrübelerini simgelemektedir. Kişi, her şeyden önce kendi vicdanına ve inançlarına karşı sorumludur. Bu kişilerin kendilerini çevreleyen diğer dört halkayı gözönünde tutması gerekmektedir. İkinci halkayı, teker teker medya kuruluşlarının kendi kurumsal ve özel standartları ve ahlâkî kuralları oluşturmaktadır. Her kuruluşun kendilerine özgü kıstasları ve değerlendirme usulleri bulunmaktadır, buralarda çalışanlar da tamamiyle bu kurallara bağlı kalmalıdır. Üçüncü halkada, ülke düzeyinde yerleşik meslekî ahlâk kuralları vardır. Doğal olarak ülkede bu kurallar üzerinde bir anlayış birliği bulunur. Buna medya sektöründeki farklı iletişim araçlarının (radyo, televizyon, gazete, dergi, reklamcılık, sinema ve belki şimdilerde internet) ulusal düzeyde getirdikleri spesifik standartlar da dahildir. Dördüncü halka, devletin ve sosyal sistemin iletişimine ilişkin temel felsefeleri ve hukukun koyduğu sınırlamaları gösterir. En dıştaki halka, yani beşinci halka ise, toplumun ne tür haberlere tolerans göstereceğini veya göstermeyeceğini ifade eden sınırlamaları içerir. Bir örnekle her toplumda müstehcenlik anlayışı farklılıklar arz etmektedir.³⁴

Medya ahlâk kodları veya ilkeleri ise, bu perspektiften hareketle, genel anlamda, yasal düzenlemelere de tekâbül etsin veya etmesin, meslekte olanların uymak durumunda bulunduğu davranış kurallarını ifade etmektedir. Dar anlamda ise, mesleğin kendi kendisine ürettiği ve üyelerinin uymaları gereken kurallar manzumesidir. Bu kodların kaynağı, meslekî gelenekler, mahkeme kararları, basın şeref divanları veya basın konseyleri, vb. meslek örgütleri olduğu gibi, bizatihi medya kuruluşlarının kendiliklerinden üstlendikleri yükümlülükler olabilir.

³³ Mahmut Oktay; **Kitle İletişim Araçlarının Uluslararası Sorumluluğu ve İletişim Ahlâk Kuralları**, (İstanbul: İ.Ü. SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1990), s.18.

³⁴ M. Oktay, **a.g.e.** s. 58.

3.2.1.1. Medya etik düzenlemelerinde genel kabul görmüş ilkeler

Bilinen ilk yazılı basın ahlâk yasası olan İsveç'teki düzenlemelerin akabinde birçok ülkede basının kendi kendini denetlemesini ve meslekî gelişmeyi hedefleyen kurallar ortaya konmuştur. Bugün hemen hemen bütün ülkelerde medyanın uyması gereken birtakım "etik kodlar" geliştirilmiştir. Bu etik kodların uygulanıp uygulanmadığı veya ihlâlini tesbit ve gerekli tedbiri almakla görevli olan iki temel müessese bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bu etik kuralların pek çoğunu ortaya koyan ve kabul eden meslekî örgütler, genellikle iletişim konseyleri, bir diğeri ise medya organlarının kendi içlerinde uygulamaya koydukları Ombudsmanlık uygulamasıdır.

Gerek meslekî örgütlenmeler olan iletişim konseyleri ve benzeri yapılanmaların oluşturduğu, gerekse medya organlarının kendilerinin büyük ölçüde kamuoyu baskısı, şikâyetleri ve memnuniyetsizlikleri dikkate alarak ve yaşanan sorunların ışığında ortaya koyduğu ilkeler (etik kodlar) arasında büyük ölçüde benzeşmeler bulunmaktadır. Ülkelerin, sosyal, ekonomik, siyasî ve kültürel farklılıklarına rağmen, medyalarının bu kadar benzeşik etik kodlar etrafında buluşabilmeleri medyanın etkilerinin ve sorunlarının benzeşikliği düşüncesini de beraberinde getirmektedir. Büyük ölçüde ortak olan bu etik kodların belli başlıları şu şekildedir.

3.2.1.2. Doğruluk - dürüstlük kuralı

Basın ahlâkına ilişkin düzenlemelerin hemen hepsinde en önce sıralanan ilke, haberlerin doğru ve dürüst bir şekilde sunulmasıdır. Haberin bazı unsurlarının atlanarak veya kasıtlı bir şekilde eksik bırakılarak veya yanlış yönlendirilerek verilmesi etik kurullarla bağdaşmamaktadır. Önemli gerçekleri hasır altı etmemek kadar Türk basınında "asparagas" olarak ifade edilen "uydurma" haber de hoşgörülemez. Gazetecinin, haberi ile ilgili unsurları kesin bir şekilde doğrulamaksızın yazmasının sonucunda büyük mağduriyetler ortaya çıkmaktadır.

*Amerikan Gazete Editörleri Cemiyeti'nin 1923 yılında kabul ettiği "Gazetecilik Kuralları"nda: "Okuyucuya güven telkin etmek, tüm nitelikli gazetecilik biçimlerinin temelini teşkil eder. İyiniyet kuralının gereği, gazete dürüst olmaya mecburdur. Bir gazetenin dikkat ve titizlik göstermedeki veya bu temel niteliklere olan hakimiyetindeki başarısızlığı asla affedilemez."*³⁵ denmektedir. Yine, Amerikan Profesyonel Gazeteciler Cemiyeti Sigma Delta

³⁵ M. Oktay, a.g.e. s.42.

Chi'nin ortaya koyduğu ilkeler de bu bakımdan büyük önem taşımaktadır. "Kesinlik ve nesnellik" başlığı altında "*Topluma karşı iyiniyet ve inanç gazeteciliğinin temelidir*" diye başlayan bu ilke şu şekildedir:"

1. Gerçek en önemli amaçtır.

2. Haber vermede nesnellik başka bir amaçtır. Bu ulaşılmaya çabaladığımız bir standarttır. Başaranlara saygı duyarız.

3. Hata ve yanlışlık özür kabul etmez.

4. Gazete yöneticileri yayınladıkları haberin içeriğinden tamamen haberdar olmalıdır. Fotoğraf ve görüntüler olayı tam olarak yansıtmalı, konuyla ilgisiz ayrıntıyı öne çıkarmamalıdır.

5. Haber ile görüşlerin açıklanması birbirinden ayrılmalıdır. Haber tüm öznel görüşlerden ayrılmış olmalı ve olayın her yönünü sergilemelidir.

6. Gerçeğin bilinçli olarak çarpıtıldığı partizan yayıncılık Amerikan gazetecilik ruhuna aykırıdır.

7. Gazeteciler toplumsal olaylar ve konular üzerinde çözümlenme, yorum ve yayın yapma sorumluluklarını kabul ederler. Yine bu konularda söz sahibi olduğunu bildikleri kişilerin görüşlerini aktarmayı kabul ederler.

8. Savunma ya da yazarın kendi yorumlarına ayrılan yazılarda bu durum belirtilmelidir." ³⁶

Medyanın, sebebi her olursa olsun, yalan, yanlış ve yönlendirme amaçlı haber, görüntü, vb. yayınlarında bütün hatalarını, yanlışlarını kabul ederek düzeltmeye gitmesi ve ayrıca sorumlular hakkında gereğini yapması yine bu bağlamda ortak bir ilke olarak ortaya çıkmaktadır.

3.2.1.3. Tarafsız ve objektif olma kuralı

Haberlerin sunumunda muhabirin veya editoryanın kişisel veya kurumsal yaklaşımlarının rol oynamaması büyük önem taşımaktadır. Haber ile düşünce arasındaki farkın net bir şekilde ortaya konması bu ilke açısından da vazgeçilmezdir.

³⁶ Korkmaz Alemdan, a.g.e. s: 125

Üzerinde en fazla tartışılan bu ilke ile ilgili olarak, Sigma Delta Chi örgütünün yukarıda zikredilen görüşüne ek olarak, Fransız Le Monde'nın çalışanlarına yansız ve objektif olabilmeleri için şart koştuğu hiçbir partiye üye olmama ilkesi dikkat çekicidir. Çünkü, gazetenin muhabir, yazar veya editörlerin bir partinin üyesi olma durumunda siyasî haber ve yorumlarında objektif olamayacakları gibi bir endişesi bulunmaktadır. Bu endişeyi taşıyan gazetenin yayın çizgisi ve hitap ettiği okuyucu profili itibariyle belli bir siyasî tercihinin bulunduğu da dikkate alınırca bu kuralın taşıdığı anlama anlam daha rahat anlaşılacaktır.

*Öte yandan, kurala ilişkin olarak Edgar, "Gazetecilik nesnel olamaz. Çünkü, gazeteciliğin nesnel olabilmesi, bir eylem biçimindeki olayın, haber olarak aktarılmasından önce bozulamayacak biçimde yorumlanmış olması gerekir" görüşünü ileri sürmektedir. Edgar'a göre, haber aktarımı bir toplumsal olayın anlamını saptar, her ne kadar bu anlam kesinleyici olmasa da... (Haber aktarımı bir yorumlama sürecindeki uğraktır ve seçilen özgül yorum gazetecilerin ve okuyucuların ufukları gereğince 'yanlı'dır.) Haber yapılan eylemin icracıları, eylemin yorumlanmasında belli bir rol oynarlar; ama yorumları ayrıcalıklı değildir.*³⁷

Yine bu bağlamda, Talu, "basın tarihinin en eski mitlerinden biri olarak" belirttiği objektiflik konusunda, "Görme biçiminin söz konusu olduğu her durumda ise, 'görünenden fazlası' veya 'görünenden başkası' ya da 'görünenin ötesi' vardır" derken, şunları sözlerine ilâve etmektedir: "Sadece o kadar değil. Görme biçiminin kardeşi gösterme biçimidir. Öyleyse, 'gösterilenden fazlası, gösterilenden başkası, gösterilenin ötesi' olmalıdır." Bu görüşlerini sıraladıktan sonra "Objektiflik, kökenindeki yansızlık, tarafsızlık, maddilik, nesnel varlık, şeyleri olduğu gibi görmek gibi manaları açısından bir medya palavrasından başka bir şey değildir. Bir görme biçimi olarak ise doğru. Medya, her bir yayın organı, her gazeteci o manada objektiftir."³⁸ sözleriyle olayın ironik yönünü ve objektifliğin "görmeme biçimi"ni (özellikle Türk basını açısından ele alsak gerek) ortaya koymaktadır.

Yanlı habercilik, genellikle dış haberlerde ve siyasî haberlerde gündeme gelmektedir. Dış politikalara uyumlu olarak hazırlanan haberlerin temelinde, ekonomik, ideolojik ve siyasî çıkarlar söz konusudur. Uluslararası haber dağılımının dengesizliği açısından olaya bakıldığı zaman,³⁹ gelişmiş ülkelerden (aynı zamanda haber ve haberleşme tekeli elinde tutan)

³⁷ Andrev Belsey ve Ruth Chadwich, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, Çev: Nurçay Türkoğlu, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998), s.151.

³⁸ Umur Talu, **Dipsiz Kuyu**, Milliyet Gazetesi (İstanbul: 12 Mart 2000).

³⁹ Murat Zeytinli, **Uluslararası Haber Dengesizliği**, (İstanbul: Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, 1997), s. 38.

bağımlı ülkelere yönelik bir yönlendirici ve yanlış bilgi (*disinformation*) ve çarpıtma (*distortion*) görülmektedir. Bunlar daha çok savaş, terörizm, salgın hastalık, doğal afet haberlerinde yaşanmaktadır.

Öte yandan, iç haberlerde bilhassa siyasî ve iktisadî alanlarla ilgili konularda yanlış habercilik söz konusu olabilmektedir.

*Bu bağlamda, haberin içeriğine müdahale yolu ile manipüle edilmesine de değinmekte yarar bulunmaktadır. Manipülasyon hem basın etiği hem de basın özgürlüğü ile çelişmektedir. Çünkü, uygulamada genellikle ya haberi yazan muhabire veya veren kuruluşa etki sözkonusudur. Medyada tekelleşme söz konusu olduğu durumlarda, medya patron ve yöneticilerinin emir ve görüşleri doğrultusunda gerçekleşen ve sıklıkla örneklerine rastlanabilecek bu ihlâlin basın özgürlüğüne karşı direkt bir müdahale olduğu da kuşkusuzdur. Bülbül, manipülasyonu bir nevi örtülü sansür olarak da ifade etmektedir.*⁴⁰

3.2.1.4. Haber ve yorum ayrımı kuralı

Haber ve yorumlar arasında bir ayrımın olması zorunluluğu bulunmaktadır. Bu da haberlerin yanlış yazıldığına yönelik kuşkulara sebep olmaktadır. Bu konuda *Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi* tarafından kabul edilen *Basın Meslek İlkeleri*'ne düzenlemeler getirilmiştir. Buna göre:

Madde 3. Gazeteciliğin temel ahlâki yükümlülüklerinden birisi, haber ile yorum arasında belirgin bir ayrım çizilmesi ve bunların karıştırılmasının önlenmesidir. Haber gerçeklere ve verilere dayalı bilgilendirmedir. Yorum ise, yazanın, yayınlayanın veya medya şirketinin düşüncelerini, inançlarını ve kişisel yargılarını içerir.

Madde 4. Haber yayımı gerçeklere dayandırılmalı ve doğruluğu ispatlanabilir olmalıdır. Haber sunumunda ve betimlemesinde tarafsız davranılmalıdır. Haber başlıkları ve özetleri mümkün olduğu kadar eldeki verileri yansıtmalıdır.

Madde 5. Yorumlar, genel düşünceler veya günlük olaylar üzerine yapılabilir. Yorum subjektif olduğu için, doğruluğu üzerine eleştiri yapılamaz. Bunun yerine bizler yorumların dürüst ve ahlâki olmasını sağlamalıyız.

Madde 6. Kişi ve kuruluşlarla ilgili olaylar üzerine yapılan yorumlar gerçekleri ve verileri çarpıtmamalı ve gizlememelidir.

⁴⁰ Rıdvan Bülbül, *İletişim ve Etik*, (Ankara: Nobel Yayınevi, Genişletilmiş 2. Baskı, 2000), s.27.

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği'nin yaklaşımı da yukarıdaki düzenlemeyle paralellik arz etmektedir. Derneğin etik kodları arasında "*Gazeteciler, haber ve yorumu birbirinden ayırmalıdır. Analiz ve yorumlar açıkça belirtilmeli ve bunlar gerçeği veya haberin bağlamını çarpıtmamalıdır.*" denilmektedir.⁴¹

3.2.1.5. Meslek sırrı haber

Gazetecinin, haber kaynağı istemediği ve izin vermediği müddetçe onun kimliğini açıklamaması ile ilgili ilkedir. Hatta, bazı ülkelerde bu alandaki düzenlemeler etik kodların çok çok ötesine taşınmış; kanunlarla veya İsveç'te olduğu gibi anayasa ile teminat altına alınmıştır. Ayrıca, gazeteciye haber kaynakları tarafından gizli kalması veya belli bir süre için açıklanmaması, geciktirilmesi şartıyla verilen bilgilerde de bu etik kural geçerlidir.

Gazetecilerin, mahkeme veya başka bir tahkik mevkii önünde dahi gizli kalması kaydıyla verilen bilgileri veya kaynağını açıklaması hoş görülmemektedir.

*Yine, gazetecinin, iş değiştirmesi durumunda eski patronuna, iş yerine ve çalışma arkadaşlarına ait sırları da saklaması bu etik kod etrafında düzenlenmiştir. Bu bağlamda, Amerikan Gazeteciler Cemiyeti tarafından ortaya konulan etik kod şu şekildedir: "Gazeteciler, mahkemede veya diğer adli veya tahkikat mercii önünde, mahrem kaydıyla verilen bilgileri veya gizli bilgilerin kaynaklarını açıklamayı reddeceklerdir. Gazetecinin gizliliğe saygı görevi, iş değiştirmesi durumunda dahi, eski patronuyla paylaştığı sırları da kapsamaktadır."*⁴²

Bazı ülkelerde ise bilgilerin kötüye kullanılması bu etik kodun ihlâli anlamını taşımaktadır. Gazetecinin yazı ile veya başka bir yolla şahsa özel olarak verilmiş veya sadece gazete yönetiminin bilmesi gereken bilgileri açıklaması ve hatta bunu sadece gazete dahilinde yapmış olması bile etik kodun ihlâli olarak değerlendirilmektedir. Yine, gazetecinin, bir devlet sırrını, yapılan görevle ilgili gizli hususları, endüstriyel sırları veya kişisel özgürlük alanına giren mahrem konuları yayınlaması veya başka bir yolla açıklaması da, gizliliği ihlâl içerisine girmektedir.

⁴¹ Bülbul, a.g.e. s.28.

⁴² M. Oktay, a.g.e. s.44.

3.2.1.6. Mahremiyet veya özel hayatın gizliliğine saygı kuralı

Pek çok ülke, özel hayatın gizliliğini kanunlarla teminat altına almıştır. Buna rağmen, birçok ülkede medya etik kodları ortaya konulurken, özel hayatın gizliliğinin korunması prensibine öncelik verilmiştir. Özel hayatın gizliliğini ortadan kaldıracak tek istisna "kamu yararı"nın bulunduğu durumlardır.

Ancak, "kamu yararı" kavramından hareketle getirilen istisnâdan dolayıdır ki, medya karşısında insanların özel hayatının gizliliği kuralı önemli ölçüde zedelenmektedir. Burada ön plana çıkan soru şu olmaktadır: Acaba, kamu yararının ve özel hayatın gizliliğinin sınırı nedir?

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından kabul edilen 'Basın Meslek İlkeleri'nin 23. maddesi: "Kişilerin özel hayatlarını saklı tutma hakkına saygı gösterilmelidir. Devlet ile ilgili işlerde görevli insanlar, devlet işlerini etkilemediği sürece özel hayatlarını gizli tutma hakkına sahiptirler. Bu gibi işlerde görevli bulunan insanlar sırf bu yüzden özel hayatlarını gizli tutma hakkından mahrum kalamazlar." derken; İngiltere'de Basın Şikâyetlerini İzleme Komisyonu (Basın Konseyi yerine kurulmuştur) da özel hayata ilişkin olarak şöyle demektedir: "Bireyin kendi izni olmaksızın özel hayatına dil uzatmak ve bu konuda sorgulamak, özel mekânlarından teleobjektifle resim çekmek genelde yakışıksız kabul edilmekte, bu tür bir davranış ancak kamu çıkarı söz konusu olduğunda haklı kılınmaktadır." Komisyon'a göre, bireyin evi ve onun bir parçası olan bahçe ve ek yapılar özel mekân olarak kabul edilmekte, yanındaki alan ya da park bunun dışında kalmaktadır. Ayrıca otel ve hastanelerin odaları da özel mekân kapsamında bulunmaktadır. Lady Diana'nın 1997 yılında, paparazzi diye anılan gazetecilerden kaçarken trafik kazası geçirip ölmesi üzerine, anılan Komisyon, özel hayat alanını daha da genişleten kararlar almıştır. Buna göre:

1. *Israrlı takip sonucu elde edilen fotoğraflar yayınlanmamalıdır,*
2. *Editörlerin serbest çalışan gazeteci ve fotoğrafçılardan gelen malzemenin hangi yoldan geldiğini öğrenmeleri gerekmektedir,*
3. *Medyatik bir olay meydana geldiğinde gazeteciler olay yerinde kamu çıkarının gerektirdiğinden fazla kalmamalıdır,*
4. *Genç insanlar, medyanın saldırısına maruz kalmadan eğitimlerini rahatlıkla yapabilmelidir,*
5. *Rüştünü ispat etmemiş kişilerin hikâyelerine basın tarafından para ödenmemelidir,*

6. *Bir çocuğun özel hayatıyla ilgili haber yayımlanabilir, ancak bunun somut bir sebebi olmalıdır. Eğer tek sebep çocuğun anne ya da babasının ünlü bir kişi olmasıysa, haber yayınlanmamalıdır,*

7. *Kişilerin özel alanlarına tecavüz edilemez,*

8. *Üzüntü anlarında kişilerle ilgili yazılacak haberlerin incelikle kaleme alınması gerekir.*⁴³

Bu bağlamda, gizli kamera, gizli ses kaydı ve hatta insanları uzaktan kameraya kaydederek aralarındaki konuşmaları ortaya çıkarmak için dudak okuma yoluna gitme gibi yöntemlere başvurulması da medya etiği çerçevesinde hoş karşılanamaz. Bilhassa özel televizyonların sansasyonel haber yapabilmek için başvurduğu gizli kamera yöntemiyle ilgili Amerikan Profesyonel Gazeteciler Derneği'nin görüşü önemlidir. Buna göre:

1. *Elde edilecek enformasyon çok büyük bir öneme sahipse, hayatî bir kamu çıkarı sözü konusu ise ve halkı önemli bir zarardan koruyacaksa,*

2. *Bu haberi elde edebilmek için diğer tüm araştırma yöntemleri kullanılmış ise ve başarısız olunmuş ise,*

3. *Enformasyonun açığa çıkarılmasıyla önlenen zarar, bu yöntemle verilen zarardan daha büyükse" gizli kamera kullanımı bir ölçüde hoş karşılanmaktadır. Ancak, İrvan'ın dediği gibi, gizli kamera kullanımı, araştırmacı gazetecilik ödülü kazanmak; rekabette öne geçmek ve büyük rating yapmak; haberi zamandan ve paradan tasarruf etmek için kullanılmamalıdır.*

⁴⁴ Habere konu kişilerin yaptıklarının ahlâki olmaması gazetecilerin ahlâki olmayan yöntemler kullanmalarını haklı çıkarmaz.

3.2.1.7. Eleştiri sınırını aşmama kuralı

Medyanın haber ve yorumlarında kişinin onurunu ya da ahlâkî karakterini hedef alan dayanaksız suçlamalara yer verilmemelidir. Yine, kasıtlı iftira, karalama ve küçültücü ifadeler kullanma ve temelsiz ithamlarda bulunma en ciddî meslek etik ihlalleri arasında yer almaktadır.

Birinci Ulusal ve PanAmerikan Basın Kongresi'nin 1942 yılında kabul ettiği 'Gazeteci'nin On Emri'nde, "Adına lâıyk bir gazeteci (...) iftira, karalama, onur kırıcı

⁴³ Süleyman İrvan, *Medya ve Etik*, www.bianet.org/2001/01/27/arastirma3.htm.

⁴⁴ S, İrvan, a.g.e.

suçlamalar ve temelsiz ithamları en ciddi meslekî suçlar olarak kabul eder" ⁴⁵ denilmektedir. Bu kural pek çok ülkenin etik kodunda yer almış bulunmaktadır.

3.2.1.8. Cevap ve düzeltme

Medya organları, hakkında birtakım iddialar ortaya atılan, suçlamalarda bulunan kimselere *cevap hakkı ve düzeltme hakkı tanımak* zorundadır. Bu kural, aslında doğruluk/dürüstlük kuralı, objektif ve yansız olma kuralı ve eleştiri sınırını aşmama, iftira, hakaret ve mesnetsiz iddialardan kaçınma kuralı ile de doğrudan ilgilidir. *Cevap hakkı*, bireylerin kendileri ile ilgili iddia ve ithamlara karşı yaklaşımını ve tek taraflı bilgilenilmesinin önlenmesini ifade ederken; *düzeltilme hakkı* da hakkında yalan veya yanlış bilgiler, haberler verilen insanların buna mukabil doğruları anlatabilmesi hakkını kapsar. Bu haklar, bireylerin güçlü bir basına karşı sahip olduğu en etkili silah olarak kabul da edilmektedir.

Cevap ve düzeltme haklarının kullanılması konusunda düzenlemeler çok eski tarihlere dayanmaktadır. Cevap ve düzeltme hakkının tanınması ile ilgili ilk taleplere 1789 Fransız İhtilâli'nin hemen akabinde yayın organlarının herkesle ilgili olarak istedikleri gibi yazıp çizmeleri üzerine Fransız Millî Meclisi'ne sunulan bir kanun önerisinde rastlanmaktadır. Ancak, Meclis bu talebi kabul etmemiş; kanunun çıkması tam 123 yıl sonra 1922 yılında gerçekleşmiştir. ⁴⁶ Öte yandan, meslek ahlâk kodları arasına girmesi ise bu tarihten daha sonraya rastlamaktadır. Prag'da 1936 yılında kabul edilen *Uluslararası Basın Dernekleri Birliği (IUPA) Ahlâk Yasası*'na göre: "İsmine layık bir gazeteci, sonradan gerçek veya doğru olmadığı anlaşılan haberleri gönüllü olarak düzeltmekle yükümlüdür" ⁴⁷ denilmiştir. Yine, Birleşmiş Milletler tarafından 1952 yılında kabul edilen bir uluslararası anlaşma da bulunmaktadır. Bu anlaşma ne yazık ki bugüne kadar sadece on devlet tarafından imzalanmıştır ve bunlardan da yalnızca ikisi Avrupa ülkesidir (Fransa ve Yugoslavya). Ancak birçok ülkede, cevap ve düzeltme hakkının etik kodlar arasında bulunulmasıyla yetinilmemiş ve ayrıca kanunla düzenlenmiştir.

⁴⁵ M. Oktay, a.g.e. s.51.

⁴⁶ Kayıhan İçel, *Kitle Haberleşme Hukuku*, (İstanbul: BETA Yayın Dağıtım, 1977), s.168.

⁴⁷ M. Oktay, a.g.e. s.52.

3.2.1.9. Kişisel çıkarların ve çek defteri gazeteciliğinin reddi

Bütün dünyada, meslek örgütleri tarafından ortaya konulan etik kodlar içerisinde yer alan kurallardan birisi de paralı habercilik başta olmak üzere, özel ve tüzel kuruluşlardan haber yapma mukabili hediyeler veya seyahat imkânları elde edilmesine izin verilmemesidir.

Özel ve tüzel kişilerden gazetecilere gelen hediye, seyahat, vb. şeylerin aslında o kişi veya kurumla ilgili olarak medyada olumlu bir haber satın almayı hedeflediği, tarafsız olmaları gereken gazetecilerin bu tür çıkarları kabul etmekle birlikte tarafsızlıklarına da gölge düşürmüş olacakları gibi bir endişe hemen bütün dünyada etik kurullar tarafından paylaşılmaktadır.

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği tarafından bu hususta geliştirilen ilke şöyledir: "Gazeteciler, armağanları, iyilikleri, bedava gezileri ve özel muameleleri reddetmeli ve gazeteci dürüstlüğüne zedeleyecek ikinci iş, siyasal bağlantı, kamu görevi ve sivil toplum kuruluşlarında hizmet gibi işlerden kaçınmalıdır."

Batı medyasını uzun süre kemiren paralı habercilik (Çek Defteri Gazeteciliği) ise, haber kaynaklarına konuşmaları ve bilgi vermeleri karşılığı para ödenmesi anlamına gelmektedir. Bunun en büyük sakıncası haberin para ile elde edilen bir meta haline dönüştürülmesidir. İngiltere Basın Şikayetleri Komisyonu bu konuda ayrıca bir sınırlandırma getirmiştir. Komisyon, suç işlemiş kişilere veya bunların yakınlarına anlatacakları öyküler, verecekleri enformasyon ve fotoğraflar için para ödenmemesini istemektedir. Şayet, ilgili materyalin kamu çıkarları açısından mutlaka yayınlanması icap ediyorsa ve bunun için para talep ediliyorsa ödeme yapılabileceği söylenmektedir.

Habere doğrudan konu olanlara hiçbir şekilde ödeme yapılmaması, ama, haberi yorumlayan konumdaki uzmanlara ve devlette görev yapmış kişilerin anılarına belirli oranda ödeme yapılabileceği yolunda genel bir kanaat bulunmaktadır.⁴⁸

3.2.1.10. Kurumsal çıkarların gerçeklerin önüne geçirilmemesi

Günümüzde birçok ülkede medya patronları medya dışında işlerle de uğraşmaktadır. Bunların zaman zaman sahip oldukları medya organları aracılığıyla medya dışındaki işlerine kolaylık sağlama yoluna gittikleri de bilinen bir gerçektir. Bunun içindir ki, görevi yalnızca kamunun bilme hakkına hizmet olan gazetecilerin bu tür ilişkilere girmemeleri gerekmektedir.

⁴⁸ S. İrvan, a.g.e.

Yine bu bağlamda, reklam verenlerin çıkarları doğrultusunda haber yapılması veya gerçeklerin gizlenmesi de etik kodlarla bağdaşmamaktadır. Bu konuda yine ABD Profesyonel Gazeteciler Cemiyeti'nin zikredilmesinde yarar bulunan bir ilkesi daha vardır. Buna göre: "Gazeteciler, reklamcılar ve özel çıkar çevrelerinin kendi lehlerinde haber beklentilerini reddetmeli, bunların haberler üzerinde etkide bulunmalarına karşı koymalıdır." ⁴⁹ Bu kurallara rağmen ne yazık ki, medyada reklam karşılığı haber yaygındır. Hatta, yine kanunî düzenlemelerle yasak olmasına rağmen medyada 'gizli reklam' veya 'örtülü reklam' dediğimiz haber formatında reklam yayınlama alışkanlığı veya yöntemi ortadan kaldırılamamaktadır.

3.2.1.11. Terörizm, şiddet ve pornografiye karşı tavır alma kuralı

Terör, terörizm, suç ve suç örgütleriyle ilgili haberlerin sunumuna ilişkin olarak birçok ülkede gerek meslek örgütlerinin etik kodları ve gerekse hukukî düzenlemeler yoluyla sınırlılıklar ve sorumluluklar getirilmiştir.

ABD Profesyonel Gazeteciler Cemiyeti (Sigma Delta Chi) "Suç ya da kötü davranışlara özendirici yayın yapılmamalıdır" ilkesiyle genel bir sınırlama getirirken, bu ülkenin en büyük kitle iletişim gruplarından birisi olan CBS News, terör olaylarının kamuoyuna duyurulması ile ilgili kendi personelinin uyması gereken kuralları ortaya koymuştur. Ana hatlarıyla bu kurallar:

- 1. Terör eylemlerinin yansıtılması sırasında teröristlerin talepleri mümkün olduğunca basın mensuplarının sözleri ile aktarılmalıdır. Doğrudan doğruya teröristin ağzından verilmemelidir,*
- 2. Zorunluluk doğuran haller dışında, kuruluşun başkan veya yardımcısının uygun görmesi durumunda adam kaçıрма ve alıkoyma olayları canlı yayında aktarılmamalıdır,*
- 3. Basın mensupları teröristlerin rehineleri bulundurdukları yeri bilmeleri halinde eylemcilerle temasa geçmeye çalışmamalı, bu gibi çalışmaların kamu görevlilerince yerine getirilmesine yardımcı olmalıdırlar,*
- 4. Basın mensupları ile polis olayın hemen başında karşılıklı olarak gerektiği zaman başvurulacak yetkili isimleri vermelidirler,*

⁴⁹ S. İrvan, a.g.e.

5. *Herhangi bir terör olayının yansıtılması o günün diğer haberlerini ortadan kaldırmayacak şekilde dengeli olarak aktarılmalıdır.*⁵⁰

*ABD ve başta İngiltere olmak üzere, birçok Batı ülkesinde terör haberlerinin sunumuna ilişkin olarak yaşanan deneyimlerden kaynaklanan önemli bir hassasiyet bulunmaktadır. İngiltere'nin eski Başbakanlarından Bayan Thatcher'in medyanın, teröristlerin reklam için ihtiyaç duyduğu oksijeni sağlama eğiliminde olduğu iddiası, bütün dünya kamuoyunda yankılanmış ve çok önemli tartışmaları beraberinde getirmiştir.*⁵¹

Günümüzde, medya etiği bağlamında en fazla tartışılan konulardan bir diğerini ise genel olarak şiddet, özelde ise kadınlara ve çocuklara yönelik şiddet oluşturmaktadır. Yeni medya teknolojileri sonucunda klasik medyalar dışında, internet, video oyunları, interaktif televizyon ve benzeri yeni iletişim ortamlarında şiddet, seks ve pornografi içeren yayınların hızla arttığı, bunun çocukların sağlıklı gelişiminin yanısıra aile kurumunu tehdit eder bir mahiyet kazandığı sıkça dile getirilmeye başlanmıştır.

İsveç Kültür Bakanlığı ve Avrupa Komisyonu İşbirliği ile 12-13 Şubat 2001 tarihlerinde Stockholm'de düzenlenen "Yeni Medya Çağında Çocuklar ve Gençler" konulu uzmanlar konferansında oluşturulan çalışma gruplarının konuları bize bu çerçevede bir fikir verebilmektedir: "

1. **Grup** *Çocukların ve gençlerin internet, bilgisayar, video oyunlarında yer alan zararlı içeriklerden korunması: Nelerden, kim tarafından ve hangi metodlarla?*

2. **Grup** *Çocukların ve gençlerin sayısal yayıncılık ve küreselleşme çağında televizyonlarda yer alan zararlı içerikten korunması: Nelerden, kim tarafından ve hangi metodlarla?*

3. **Grup** *Çocukları hedef alan televizyon reklamcılığı: Çocukların suüstimâli nasıl önlenbilir?"*⁵²

*Tartışma ve çalışma gruplarının ortaklaşa ulaştığı kanaat, bu yeni ortamda, varolan düzenleyici ve yayıncı kurulların sorumluluklarının daha da arttığı, bunların çabalarının buna rağmen yeterli olamayacağı ve özellikle sayısal yayınların (kısmen de olsa) başladığı ve fakat tüm teknik imkânların yaygınlaşmadığı ve bilhassa filtreleme, şifreleme gibi yöntemlerin gelişmediği bu süreçte özdenetimin en önemli ve etkili denetim yöntemi olacaktır.*⁵³ Yine bu

⁵⁰ Zakir Avşar, **Kitle İletişim Araçları ve Terör**, (İstanbul: Kamer Yayınları, 1991), s.56.

⁵¹ Philip Schlesinger, **Medya, Devlet ve Ulus**, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1994), s.28.

⁵² RTÜK'te hazırlanan rapor, (Ankara) Şubat 2001.

⁵³ RTÜK, a.g.e.

noktadan hareketle, özellikle yeni medya ortamlarına ilişkin olarak simge ve sembol kullanımının yaygınlaştırılması ve zorunlu hale getirilmesi gündemdeki yerini almış bulunmaktadır. *Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi ve Avrupa Birliği Direktifleri*, birçok ülkede, yayınlarda koruyucu simge ve sembol kullanımını veya hazırlık çalışmalarını başlatmıştır. Koruyucu simge, cinsellik, şiddet, ürküntü yaratacak görüntüler gibi olumsuz unsurları barındıran televizyon program ve filmlerinin, izleyicileri sözlü veya yazılı uyarılara ek olarak görsel sembol veya imgelerle bilgilendirme veya uyarma anlamına gelmektedir.

Medyanın denetimi konusunun, kitle iletişim araçlarının ve "gazetecilik" mesleğinin ve dolayısıyla "habercilik" in ortaya çıkışına kadar uzanan bir geçmişi bulunmaktadır. Başta hukukî ve idarî düzenlemelerle belli kurallar çerçevesine oturtulmak istenen "gazetecilik" mesleği, basın özgürlüğü kavramının doğuşu ve gelişmesiyle birlikte kendi meslek etiğini oluşturmak ve özgürlüğünü devletten gelecek olanlar da dâhil olmak üzere her türlü dış müdahaleden korumak istemiştir. Zaman içerisinde, ülkeden ülkeye bazı farklılıklar göstermekle birlikte önemli ölçüde de benzeşen medya etik kuralları ortaya çıkmıştır.

Günümüzde, genellikle ülkelerin basın konseyleri, cemiyetleri gibi meslek örgütlenmelerinin en üstünde yer alan kuruluşlar tarafından zaman zaman gözden geçirilerek güncelleştirilebilen "etik kodlar" yaygınlaşmıştır. Hatta, bazı ülkelerde, medya organlarının genel meslek etik kurallarının dışında, kendilerini sınırlayan veya kayıtlayan "kurum içi meslek kuralları" koyduklarını ve bu kurallara uyulmasında sıkı bir denetim mekanizması oluşturdukları görülmektedir.

Gerek meslek üst kuruluşlarının etik kodlarının ve gerekse medya organlarında kurum içi özel düzenlemelerle getirilen kuralların en önemli gerekçesini öncelikle "okuyucunun/dinleyicinin/izleyicinin" güven ve tercihini sürekli kılmak, sonra ülke insanlarının güven ve tercihini elde etmek oluşturmaktadır.

Medya denetiminin salt hukukî ve bunun uzantısı olarak idarî mekanizmalar aracılığıyla gerçekleştiriliyor olmasının basın özgürlüğüne yönelik bir tehdit olarak algılanması ne kadar doğalsa, denetimsizliğin de basın özgürlüğünün yanısıra demokrasinin ve bütün özgürlüklerin önündeki en büyük tehdit olarak algılanmasının zorunluluğu da o kadar gerçektir.

Medyanın tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evrimler, bizim bu yargımızı doğrulayacak pek çok örnekle doludur.

Teknolojik gelişmelerle birlikte yeni ortaya çıkan birçok iletişim ortamının ise hâlâ nasıl denetlenebileceğine dair düzenlemeler yapılamamıştır. Bu ortamlardaki denetimsizlik, medyanın şayet bir 'etik' olmasa (çoğu zaman etik'inin varlığına rağmen) aslında insan hak ve özgürlüklerinin önünde ne kadar büyük bir tehlike olarak durabileceğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Yine bu çerçevede, medya etiği ve denetiminin, yalnızca "içerik" açısından değil, yapısal olarak da zorunluluğunun görülmesi gerekmektedir. Günümüzde gerek ulusal ve gerekse uluslararası ortamlarda, medyada tekelleşmenin (yoğunlaşmanın) ve haber dolaşımı dengesizliğinin medya etiğini yıkan en önemli faktörler olduğu açıktır. Bu tür ortamlarda, her türlü manipülasyon, yönlendirme, yanlış ve çarpıtıcı bilgi aktarımı mümkün olmakta; medya, büyük çıkarların arenasına dönüşebilmektedir. Nitekim, son yılların medya etiği alanında en önemli tartışma ayaklarından birisini de ulusal ölçekte medyada tekelleşme ve uluslararası ölçekte de haberlerin dengesiz dolaşımı oluşturmaktadır.

Her ne kadar bu tartışma sahalarında, "medya etiği" dâhilinde bir netice alınması mümkün gözükmeseyse de, ülkelerin medya kuruluşlarının üst organları veya bizâtihi kendileri tarafından ortaya konulan "etik kodlar" vasıtasıyla doğurabileceği sakıncaların en aza indirilmesi gibi bir ihtimal de söz konusu olabilmektedir.

Günümüzde, değişen ve gelişen iletişim teknolojilerinin ve buna bağlı olarak iletişim organlarının gerek hukukî ve gerekse meslekî kurallarla denetimindeki güçlüklerin ortaya çıkardığı yeni bir denetim yolu olan "ortak denetim" yönetiminin ise ne kadar etkili olacağına dair henüz ciddi bir bulgu ve hatta izlenim de bulunmamaktadır. Çünkü, basın kuruluşlarının hukukî denetimi basın özgürlüğünü kısıtlayıcı önlemler olarak değerlendirmelerine karşı, kendi ortaya koydukları etik kurallara uyma hususunda pek fazla istekli görünmedikleri de bir gerçektir. Bu noktada medya yöneticilerinin uygulayacağı politikalar ön plana çıkmaktadır.

Artık en klasik etik kodlar haline gelmiş bulunan doğruluk/dürüstlük, yansızlık/objektiflik gibi kurallara uyulması veya istenmeyerek de olsa ihlâlinde cevap ve düzeltme haklarının kullandırılmasında bile dünyanın pek çok ülkesinde sıkıntılar oluşmakta iken, yeni yeni şekillenmekte olan ortak denetim yönteminin de başarılı olabileceğine inanmak bir hayli güçleşmektedir.

Medya sektöründe de kârlılık ve verimlilik ilkesinin işletmelerin varlığını devam ettirebilmesi için zarurî olarak görülmesinin yanısıra medya patronlarının basın dışı sektörlerle kayabilmesi ve hatta basın dışı sektörlerden geliyor olması, gazeteciliğin değişik özel çıkar alanlarının savunucusu durumuna düşmelerini de beraberinde getirmektedir.

Birçok ülkede, gazetecilik mesleğinin zirvesinde olanların, başta siyasî makamlarla kolay ve sıkı diyalog ortamı oluşturabilmeleri, büyük ticarî oluşumların göbeğinde yer bulabilmeleri, etik olarak doğru kabul edilmemekle birlikte, ne yazık ki önlenememektedir de.

Bu tür ilişkilerin uzantısı olarak, haber ve yorum ayrımını önemsemeyen ve hatta bu kuralı kasıtlı olarak ihlâl eden, kurumsal çıkarları gazetecilik mesleğinin ve toplumsal değerlerin üzerinde tutan ve bunları yaparken de "kamu yararı" kavramının içini boşaltan bir anlayış da varlığını sürdürebilmektedir.

Özel hayatlar, çoğu kez gizlilik ilkesi bir kenara bırakılarak didik didik edilebilmekte, üstelik bu yapılırken, gerek hukukî ve gerekse etik sınırlamalarla men edilen gizli kamera, ses kaydı veya dudak okuma gibi yöntemler uygulanmaktadır.

Mc Luhan'ın benzetmesiyle, iletişim ortamları ile birlikte küresel bir köye dönüşen dünyamızda, herhangi bir insanın "üne" kavuşması, diğer insanlara "tanıdık" veya "âşinâ" birisi durumuna gelmesi için artık sâniyeler yetmektedir. Bu anlaşılması ve izahı güç "durum"a bir de bulunduğu konum itibariyle "medya"nın doğal ilgi odağında bulunan insanlar eklendiği zaman gerçekten içinden çıkılması zor "medyatik alan" doğmaktadır. Sorun, bu medyatik alanda şu veya bu şekilde yer alan, istekli veya isteksiz bulunan insanların medya açısından ne olduğudur.

Medyanın, kendisini aslında canlı, diri ve sürmekte olan bu doğal sürecin dışında veya üzerinde ama mutlaka ayrı bir yerde görmesinin ve buna göre hareket etmesinin nesnel temelini "kamu yararı" veya "halkın bilgilenme özgürlüğü" gibi muğlak kavramlar üzerine örüyor olmasının nereye kadar geçerliliğini koruyacağı ve şu veya bu şekilde ortaya konulan "etik kodların" sorunu çözmede ne kadar yardımcı olduğu/olacağı da, aynı şekilde tartışmalı hale gelmektedir.

Medyanın, kendileri tarafından "mühimsetilen" insanları salt "haberlik" malzemeler durumuna indirgemesinin veya içinde var olduğu kamunun ortak değerlerini bir "haber" içeriğinde bitirmesinin bazen de çok ironik ve trajik sonuçları ile karşılaşmak artık bizi şaşırtmamaktadır. Maalesef, bu ihlâller, "kamu yararı", "halkın bilgilenme hakkı" veya "basın özgürlüğü" kavramları gibi, gazetecilik mesleği çerçevesinde izahı son derece saygıdeğer olan kavramlara yaslanılarak gerçekleştirilmektedir. Oysa ki, niteliği itibariyle "kamusal bir görev" olmakla birlikte gazetecilik mesleğinde, elde edilen bilgilerin hangilerinin kamu yararına olduğunu, (veya hangilerinin olmadığını) net bir şekilde belirleyecek bir ölçütün bulunmadığı dolayısıyla bu kavramın son derece tartışmalı olduğu da bilinen bir gerçektir. Ayrıca , bu

"kamu yararı"nın çoğu zaman insanların istekleri dışında, kendi doğal hak ve özgürlüklerinin hilâfına nasıl kullanılabildiğinin tutarlı bir açıklaması da ne yazık ki yapılamamaktadır.

Yine benzeri bir sorun, terör, şiddet ve cinsellik gibi konularda "kamunun özgürce bilgilenmesi" gerekçesiyle toplumsal sorumluluk ilkesinin gözardı ediliyor olmasıdır. Keza, ülke çıkarları, devlet sırrı gibi hususlarda da söz konusu "haber" olunca bir duyarsızlık veya umarsızlıkla karşılaşılabilmektedir.

Burada cevabı aranması gereken en temel soru herhalde şu olmalıdır: Gazeteci, ruhu, yüreği, değerleri alınmış ve dünyada olup biten her şeyi salt haber olarak gören, değerlendiren, yazan ve okuyan bir robot mudur? Bu soruya ek olarak sorulması gereken bir diğer soru ise yine herhalde şu olmalıdır: Yoksa buraya kadar aktardığımız bütün bu etik kodlar bir illüzyon mudur? Hem niye varlar ve hem niye yoklar?

3.2.2 Basın Ahlak İlkeleri

3.2.2.1. Ahlak nedir?

Demokrasi ile yönetilen ülkelerde, rejimin vazgeçilmez öğelerinden biri de basındır. Parlamenter sisteme dayalı demokratik ülkelerde basın kamuoyunun ve halkın ortak vicdanının sesi olmak durumundadır.

Basının elinde bulunduran güç ve onun diğer insanları etkileme olanağı arttıkça ahlaki sorumluluk da o oranda artmıştır. Bu anlayış sorumluluk kavramının genel uygulama zeminini de oluşturmaktadır.

Toplumsal iş bölümü içerisinde, toplumu oluşturan çeşitli kesimleri temsil eden meslek kuruluşları, aldıkları kararlarla ve gösterdikleri mesleksi davranışlarla, diğer meslek gruplarını ve insanları etkilemektedir. O halde oluşturulan herhangi bir mesleksi ahlak ve davranış kuralı , yalnız o meslek üyesini değil, tüm toplumu ilgilendirmektedir.

Öyleyse ahlak nedir sorusunu cevaplamak gerekmektedir. "Sana yapılmasını istemediğini sen de başkasına yapma" temel düşüncesine dayanan ilkelerdir. İnsanın kendi şahsına ve diğer insanların şahsiyetlerine karşı iyi davranması, iyiliğe varılması için kendini uyma zorunluluğu hissettiği manevi ve ruhi görevler ahlaki oluşturur. Arapça kökenli ahlak

*sözcüğü, belli bir dönemde, belli insani topluluklarınca benimsenmiş, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen geleneksel davranış kurallarını ifade etmektedir.*⁵⁴

Basın alanında yapılacak düzenleme ve uygulamalar, basının demokratik, çoğulcu parlamenter sisteme dayalı olarak yönetilen ülkelerde gördüğü işlevler açısından önem taşır. Bu ülkelerde, yasa koyucunun basın görevlerine müdahale olasılığını doğuracak düzenlemelerden kaçınması gerekmektedir. Diğer yandan basın ya da genel anlamıyla medya üstlenmiş olduğu sorumluluğun bilincinde olarak hareket etmelidir, aksi halde saygınlığının azalması söz konusu olmaktadır.

Genel anlamda iletişim etkinliğinin, toplumsal yaşamın diğer kurumlarından ayrı olduğu düşünülemez. Bu bağlamda gazetecilik, toplumsal yaşam içinde etkin bir yere sahiptir. Böylesi önemli bir görevi üstlenen gazetecilerden ise toplumsal bir sorumluluk beklenmektedir. Bu sorumluluk gereği, gazetecilerden beklenen tarafsız olmalarıdır. Oysa, toplumla sürekli iletişim içinde bulunan gazetecilerden salt bir tarafsızlık beklemek de olası değildir. Gazeteci ister istemez çevresinde gelişen olaylardan etkilenmektedir.

İletişim faaliyetlerinin sosyal ve siyasal bir süreç olması itibariyle, tüm değer yargılarından arınmış bir gazetecilik düşünülemez. Gazetecilik, içeriğin oluşumunda sürekli bir seçicilik ve yorumlama gerektirmesi nedeniyle, tam anlamıyla tarafsız kalamamaktadır. Fakat gazetecinin demokratik siyasal iletişimde üstlenmiş olduğu sorumluluklar, bir takım niteliklere sahip olmasını gerektirmektedir. Gazetecinin her türlü baskıdan, çıkar çatışmasından ve maksatlı taraf tutma niyetinden uzak kalarak, haber yorumlarını olayların içsel gerçekliğinden ayrılmadan vermesi, demokratik ahlak ve kurallar çerçevesinde hareket etmesini gerektirmektedir.

Gazetecilerin toplumsal sorumluluklarını belirlemek amacıyla oluşturulacak kurum ve kuralların demokratik bir toplumsal yaşamda onların mesleki özgürlüklerini engelleyici nitelikte olmaması gerekmektedir. Bu bağlamda, çeşitli ülkelerde basında özdenetimin sağlanması amacıyla girişimlerde bulunulmuştur. Basında özdenetimi hem özgürlük kavramı açısından hem basın ahlakı açısından değerlendirmek doğru bir yaklaşım olacaktır. Kuşkusuz ahlak kavramı özgürlük kavramının bütünleyicisidir.

⁵⁴ Erhan Yüksel – Halil İbrahim Güran, **Gazetecinin El Rehberi Soru ve Örneklerle Haber Toplama**, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, ETAM, 2001), s.185.

3.2.2.2. Ahlak kuralları nedir?

1- Bir kamu kurumu olan gazetecilik bu mesleğin dışında kalan özel ya da ahlaka aykırı amaç ve menfaatlere alet edilemez ve kamu çıkarına zarar verici bir şekilde kullanılamaz.

2- Yazı, haber, fotoğraflar ve benzeri şekillerde yapılacak yayınlarda şu unsurlar uygulanır:

- a) Ahlaka aykırı ve müstehcen yayında bulunulmaz
- b) Bireyler kurum ve belirli grupları hedef tutan yazılarda kasıtlı kelimeler kullanılamaz. Onur ve kişilik haklarına karşı haksız yayın yapılamaz
- c) Kamu çıkarlarını ilgilendirmeyen hallerde bireylerin özel yaşamlarını küçük düşürücü yayın yapılamaz
- d) Bireyler, kurumlar ve gruplar aleyhine iftira ve yalan haberde bulunulamaz
- e) Din istismar edilemez

Bu kurallar çerçevesiyle, haberciliğin genel ahlak prensipleri ve etik değerler ortaya çıkarılmıştır.

3- Haberlerde ve olayların yorumlarında gerçeklerden tahribat veya kısıtlama yoluyla amaçlı olarak ayrılamaz. Doğruluğu kuşku uyandırabilen ve araştırması gazetecilik olanakları içinde olan haberler araştırmadan ve doğruluğuna emin olmadan yazılamaz.

4- Gazetenin ve gazetecinin kişisel veya taraf tutan kanaatlerine haber metinlerinde yer verilmez.

5- Haber başlıklarında haberin içerdiği konular tahrip edilemez

6- Kamu çıkarları zorunluluk göstermedikçe gizli bilgiler yayımlanamaz.

7- Gazeteci kaynaklarının gizliliğini koruyacak ve kendine verilen sınıra saygı gösterecektir

8- Haber, yazı ve fotoğraf kaynaklarının yayın tarihi için koydukları zaman sınırı aşılamaz.

9- İlan, reklam kapsamındaki haber, fotoğraf veya yazıların ilan ve reklam olduğu kuşkuya yer bırakmayacak şekilde belirtilir.

10- Yayınların verdikleri yanlış bilgilerden dolayı doğacak cevap ve düzeltmeye neden olan yazının etkisini tamamen giderecek şekilde en kısa zamanda yayınlanır.

3.3. Savaş ve Embedded Muhabirliği

3.3.1. Savaş Muhabirliği

Binlerce yıldır, birbirinden çok farklı kültürlerin ve birbirinden çok farklı insanların uzun süreli etkilendiği, tarih sayfalarında yer alan ve dünyanın kaderini değiştiren savaşlar bulunmaktadır. Tarihe bir not gibi düşen bu savaşlar günümüze de ışık tutmaktadır. Ancak bu savaşlardan bir tanesi diğerlerinden farklıdır. Çünkü kahramanı ne bir komutan ne de bir kraldır. Kahramanın adı İ.Ö. 430 yılında doğan Ksenophon'dur.

Ksenophon Atinalı'dır ve Sokrates okulunda eğitim görmüştür. Yunanistan'ın kanlı savaşlara sahne olduğu bu yıllarda, Isparta'ya yenik düşen Atina çok kötü şartlarda bir barışa imza atmıştır. Bu olaydan sonar Ksenophon, Isparta ordusu ile birlikte İran Kralı Artakserkses'a karşı düzenlenen sefere katılmıştır. Güney Mezapotamya'ya düzenlenen bu seferi kaleme almayı planlamaktadır.

Ksenophon'un tarafı olduğu Yunanlılar İran ordusu'nu yenmiştir. Dönüş yolculuğu da kaleme alınmış ve 'Anabasis' bu şekilde ortaya çıkmıştır. Bu eser bir nevi savaş haberlerinin ilk örneği, Ksenophon ise ilk savaş muhabiridir.

Ksenophon'un yaptığı, olup bitenleri bir günlük halinde kaydetmiş, geçilen yerleri, çekilen zorlukları, komutanlar arasındaki tartışmaları, yani kendince önemli gördüğü herşeyi eserine aktarmıştır. Bu özelliği ile ilk embeeded olma özelliği taşımaktadır.

Tarih süreci içinde incelendiğinde organize olarak yapılan savaş muhabirliği ilk olarak 1854 – 1856 yılları arasında yapılan Kırım Savaşı ile başlamıştır denebilir. William Howard Rossel, kendi çıkardığı gazetede bu haberleri yayınlamış, savaş cephesine giderek elde ettiği bilgileri İngiltere'ye döndükten sonra kaleme almıştır. Daha sonra gazeteler çoğaltılarak elden dağıtılmıştır.

Tarih süreci içinde bir diğer önemli savaş da muhabirlik açısından Amerika'daki 1861 – 1865 tarihleri arasındaki iç savaştır. Bir çok gazette bu savaşı okuyucularına aktarmıştır. Teknolojinin ve baskı tesislerinin gelişmesi ile bir çok Amerikalı savaşı gazetelerden takip etme imkanını yakalamıştır.

1914-1918 yılları arasındaki Birinci Dünya Savaşı, savaş muhabirliği açısından uluslararası anlamdaki en büyük ve organize iletişim olayıdır denilebilir. Savaşa bir çok ülke katıldığı için her ülke kendi medyasında olayı değerlendirmiştir. İlk dünya savaşından sonra dünyanın yeniden kurulmasına da medya tanıklık etmiştir. Özellikle Rusya iç savaşı 1917 – 1919 yılları için önemli malzemeler vermiştir medya için.

İç savaşlar her zaman dünya basının ilgi odağı olmuştur. 1936 – 1939 İspanya iç savaşı da medyaya yansımıştır. Hatta bu savaşta, savaşa taraf olmayan ülkelerin muhabirleri de gelip İspanya'dan haber geçmişlerdir.

Ve İkinci Dünya Savaşı, belki de en kapsamlı izlenen ilk savaştır. Zaman sorunu yüzünden yaşanan olaylar belki de birer hafta arayla gazelerde yer almıştır. O dönemin bir başka özelliği de radyolardan da savaşın aktarılmasıydı. Hatta bazen televizyon ekranlarından da yansıtılmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı bir bakıma savaş muhabirliğinin başka bir boyut kazanmasına da neden olmuştur çünkü savaşta propaganda tekniklerinin kullanılması ve medyanın buna alet edilmesi de bu savaşa rastlamaktadır. Özellikle Hitler'in Göbels'i bu konuda bir çığır açmıştır denilebilir. Savaş ve propaganda konusu bir sonraki konuda daha da detaylı olarak işlenecektir.

Savaş muhabirliği açısından en önemli uygulamalardan biri de Vietnam'da gerçekleşmiştir. En önemli savaş fotoğrafları belki de medyanın görsel gücü açısından kitleleri peşinden sürüklemiştir. Basında görüntünün önemi bu savaş ile ortaya çıkmıştır. Vietnam'dan gelen haber ve fotoğraflar sonunda ABD kamuoyunda savaşın bitirilmesi konusunda baskılar artmış ve sonunda Amerikan Hükümeti bu baskılara dayanmamıştır. Burada medyanın gücü ortaya çıkmıştır. Bu çıkış ise medyanın kontrolünü gündeme taşımıştır.

1983 yılındaki Grenada ve 1989 yıllarında Panama Savaşları da medya tarafından yakından takip edilmiştir. 1991 yılındaki Körfez Savaşı ise medya açısından bambaşka tecrübelerin edinilmesine neden olmuştur. Özellikle savaşın uydu kanalıyla canlı yayınlanması, bombaların düşüşünün anında dünyanın öbür tarafındaki insanlara ulaştırılması medyanın gücünü ortaya çıkarmıştır.

Teknoloji ile birleşen medya füzelerin Basra Körfezi'ndeki gemilerden fırlatılışını canlı verdikten sonra aynı bombaların düşüşünü de canlı olarak dünyaya duyurmuştur. İşte bu noktadan sonra medyanın etkisi ve dünyayı küçüçük ekranlara sığdırması özellikle televizyon haberciliğini bir adım öne çıkarmıştır.

3.3.2. Savaş ve Propaganda

Propaganda terimi Latin propagandacılar tarafından, propaganda yapmak, aktarmak ve kişiden kişiye yaymak için türetilmiştir. Propaganda, Pope Gregory tarafından kurulan Romalı Katolik kardinallerinin bir topluluğu olan Congration for the Propagation of the Faith (İnançların Yayılması Cemaati) tanımlanmıştır. Propagandanın modern tanımı belirli bir fikri yaygınlaştırıp ve yükseltip, diğerlerini güçsüzleştirmektir. Bu semboller kullanılarak düşünceleri, inançları ve hareketleri yönetmek için sistematik bir çabadır. En yalın şekli içinde propaganda sembolleri kelimeler, resimler, işaretler kullanmayı içerir. Bu imgeler arzu edilen karşılığa ulaşmak içindir.⁵⁵

Amerika'nın politik ve sosyal konuşmalarında propaganda terimi popüler değildir. Bunun yerine propaganda ve propagandacılar, politik, alaniyet, duyuru, mücadele bilgisi, medya iletişim uzmanları olarak bilinir.

Propagandanın sadece totaliter devletlerde varolduğunu işaret eden yaygın anlaşılma vardır. Alman Filozof George Hegel de bunun aynı zamanda demokrasi içinde de olabileceğini ilk gösterenlerden biridir. Hegel, demokratik toplumlarda bunun kar amaçlı kullanılabileceğini açıklamıştır. Hegel demokratik toplumlarda bile, görünmeyen kişiler tarafından, halkın kullanıldığını ve inandırıldığını ilk görenlerden biridir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında propagandacılarından biri olan Edward Bernays, propagandanın mühendislik izni ve popüler onay için bir mekanizma olabileceğini kanıtlamaya çalışmıştır. Bernays halkla ilişkilerin bir öncüsüdür.

Birinci Dünya Savaşı'nda, Amerikan ordu görevlilerinden biri olan Wayter Lippman, Almanlara karşı yapılan propaganda hareketlerinin içindedir. Lippman da Bernays gibi insanların çoğunun bağımsız olarak akılcı kararlar veremeyeceğini çünkü bir konunun tümü hakkında bilgi sahibi olmadıklarını düşünüyordu. Lippman insanların belirlenmiş bir aydın sınıfı tarafından yönlendirilebileceğini kanıtlamaya çalışmıştır.

Propaganda Birinci Dünya Savaşı sırasında ikna ve etkilemenin bir aracı olarak ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı ilkbaşlarda tamamen global ve teknolojik bir savaştı.

1927'de Chicago Üniversitesi politika bilimi profesörlerinden Harold D. Lasswell, savaş sırasında müttefik devletler tarafından kullanılan teknikleri analiz etmiştir. Lasswell

⁵⁵ <http://www.serbianna.com/savich/stories/war-journalism.html>

propagandayı şöyle tanımlamıştır: “Propaganda modern dünyanın içindeki en kuvvetli araçlardan biridir ve modern dünyanın enginlik ve mantıklılığına bir tepkidir.”⁵⁶

Savaş propagandasının 4 büyük amacı bulunmaktadır

- 1- Düşmana karşı nefreti seferber etmek
- 2- Müttefiklerin dostluğunu korumak
- 3- Eğer mümkünse, tarafsızların işbirliğini sağlamak
- 4- Düşmanın cesaretini kırmak⁵⁷

Propagandanın üç taktik amacı bulunmaktadır

- 1- Belirli grupların ilgisini uyandırmak
- 2- Uygunsuz düşünceleri hükümsüz kılmak
- 3- Stratejik amacın başarısından önce yalanlanması olası olan doğru olmayan şeylerden kaçınmak⁵⁸

Adolf Hitler de Birinci Dünya Savaşı sırasındaki savaş propagandası tekniklerini incelemiştir. Propaganda sanatı çalışan sınıfın duygusal fikirlerini anlayıp, bulmaya ve sonra onların yüreklerine inmeye dayanmaktadır. Bir çok kısım için propafandanın etkisi duyguları ve sadece akıl düzeyi sınırlı olan kişileri hedef almalıdır.

Tüm etkili propagandalar az sayıda nedenle sınırlandırılmalı ve halkın son üyesi propaganda da anlatılmak isteneni anlayana kadar bunun üstünde çalışılmalıdır. Propagandanın ilk amacı insanların sürekli onu düşünmesini sağlamaktır, daha sonra insanların sınırlarını ele geçirmek ve sonunda buna inanmalarını sağlamaktır. Tekrar, mesajın anlaşılmasını kesinleştirmek ve onun bilinç altına girmesi için önemli bir faktördür. Çünkü mesaj bilinç altına girince sadece bir veridir ve orada mantıklı ve bilinçli bir kontrol mümkün değildir. Propagandanın sırrı budur.

Komünist rejimlerde, propaganda ve tahrik olan bir ayrım vardır. Tahrik, eğitimsiz olan çalışan sınıfın dertlerinin sömürülmesi için yarı doğruların, ibret alınacak olayların ve

⁵⁶ <http://www.serbianna.com/savich/stories/war-journalism.html> a.g.e.

⁵⁷ Necdet Atabek, **Kamuoyu** dersi Ders notları (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 1997.)

⁵⁸ Necdet Atabek, a.g.e.

sloganların kullanılması olarak tanımlanır. Komünist partinin her biriminde bir tahrik bölümü vardır, çünkü komünist düşünce altında, propaganda övgüye layık ve güvenilirdir.

İkinci Dünya Savaşı'nda Amerikan hükümeti iki propaganda ofisi kurmuştur. Savaş Haberleri Ofisi açık propaganda özelleştirmek için Stratejik Servisler Ofisi gizli propaganda veya savaş bilgileri içindi.

Savaşlar sırasında savaş muhabirleri halkın gözü, kulağı olmuştur. Dünya, bir bölgesindeki gelişen olayları onların gözünden izlemiştir. Hatta savaş gibi çok kritik olayları bile. Ancak burada gazetecinin haberleri sunuş ve veriş biçimi çok önemlidir. Çünkü savaş gibi bölgelerde haber manüplasyona çok açıktır. Hatta doğru haberlerin verilmesi de sansür mekanizmasına rahatlıkla takılabilmektedir. Çünkü savaş alanı, demokratik hakların sıfıra indiği noktadır.

Habercilerin bu noktada halka karşı çok büyük bir sorumluluğu bulunmaktadır. Onların rolü, o ülkedeki veya o bölgeyi etkilen diğer ülkelerin politikalarını doğrudan etkilemektedir. Bu etki yüzünden, gazeteciler birçok etik kurala uymak zorundadır, bu sınırlar içinde hareket etmek durumundadırlar. Temel kural, gazetecilerin objektif olmasıdır. Haberler gazetecilerin düşüncelerini değil, sadece olayın demeçlerini içermelidir ya da objektif gözlem ile vardıkları sonuçları.

Farklı haberler aynı olay üzerine çok farklı yorumlara sebep olmaktadır. Gazeteciler haber yapacakları olayı seçip, kaynak için danışmalıdır. Çünkü doğru kaynak doğru haber demektir. Haberi manüple etmek, yönlendirmek isteyenler bu noktada gazeteciye kandırarak kendi lehlerinde propaganda yapılmasını sağlamaktadır.

Bir haber dünyaya açılan bir çerçeve gibidir. Ama çerçeveli bir pencere görüntüye bir sınır getirir. Bu görüntü bazen televizyon ekranı bazen de fotoğraf karesi olarak insanlara ulaşmaktadır. Burada habercinin pencereyi nereye yerleştireceği önemlidir. Ama genelde medya bu kriterlerini satılacak hikayelere göre belirler. Yani okunabilirlik veya izlenebilirlik ön plana çıkmaktadır. Bu noktada haberin duygu sömürüsü ya da heyecan katarak aktarılması belki okuyucu ya da izleyici çekmektedir ama gerçekliği saptırılmaktadır. Ne yazık ki böyle seçenekler okuyucuların ya da izleyicilerin eksik ya da çarpıtılmış çerçeveli bir fotoğrafı ya da televizyon görüntüsünü izlemesi anlamına gelmektedir.

Kısaca savaş bölgelerindeki haberler, haberi yansıtan muhabirin insiyatifi altındadır. Eksik bilgi ya da yönlendirme ile kitleler yanlış bilgiye sahip olmaktadır. Eksik bilgi toplumlarda yanlış anlaşılmaya ve hiç onarılmayacak yaralara sebep olmaktadır. Yönlendirme

ise kitlelerin yanlış hedeflere yönlendirilmesini sağlamaktadır. Böylece kamuoyunun yönlendirilmesi sağlanmaktadır. Muhabirlerin haberi daha renklendirme ihtiyacı hissetmesi ise haberin yanlış veya eksik bilgilerle sunulması katagorisinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

3.3.3. İkinci Körfez Savaşı ve Embedded muhabirliği

İkinci Körfez Savaşı'nın hazırlıkları sırasında Pentafon, Irak'a gidecek askerlere eşlik etmek için 500'den fazla gazeteciye izin verileceğini açıklamıştır. Askerlerle birlikte hareket edecek ve savaş bölgesinden haber geçecek muhabirlere ise embedded yani iliştilmiş muhabir adı verilmiştir.

Savaş başlamadan aylar önce, seçilen gazeteciler ordu görevlileri tarafından ne tür bilgilerin yayımlanabileceği hakkında kuralların açıklandığı bir eğitime tabi tutulmuşlardır. Bununla birlikte gazeteciler gördükleri ve işittikleri herşeyi haber yapmak gibi bir mesleki özelliğe, reflekse sahiptir. Ancak bu refleks gazetecilik mesleği ile askerlerin belli anlamda zıt kutuplarda yer almasına neden olmuştur.

Askerlik ve gazeteciliğin bazen farklı kutuplarda yer alması farklı olayların yaşanmasına neden olmuştur. Bu olaylardan biri de CNN International'de çalışan Geraldo Riviera'ya aittir. Riviera kendisiyle birlikte Amerikan askerlerinin stratejik planını da tehlikeye sokmuştur. Riviera, Irak'tan canlı yayın sırasında ordu planlarının detaylarını haber olarak verince, savaş muhabirliği ile savaş kurallarının birbirlerini sınırladığı yasak ve tehlikeli bölgeye adım atmıştır. Askeri anlamda bu bilgilerin verilmesi askerlerin ve planın geleceğini tehlikeye atmıştır. Ama habercilik anlamında da detaylar ile izleyici daha fazla bilgilendirilmiştir. Bu noktada Riviera yayını yaparken Irak'lı askerler haberi izliyor olsaydı Amerikan askerleri açısından çok büyük bir tehlike yaşanabilirdi.

Ordu terminolojisinde Riviera'nın durumu 'işlevsel güvenlik' için bir ihlal olarak nitelendirildi. İşlevsel güvenlik, tutulan kritik bilgileri düşmandan gizlemeyi amaçlar. Bu tür bir habercilik işlevsel güvenliği ihlal ettiği gibi, oradaki askerlerin de hayatını tehlikeye sokmaktadır.⁵⁹

Kanadalı Tümgeneral Lewis MacKenzi 1992 yılında Bosna'daki iç savaşta görev aldı. Irak'taki savaşla ilgili olarak da embedded gazetecilerin uyguladığı yöntemlerle ilgili bir araştırma yaptı. Araştırmasından birkaç örneği buraya aktarmak da mümkündür.

⁵⁹ <http://www.digitaljournal.com/news/?articleID=3586>, **Embedded Journalism and the Rules of War.**

Bu örneklerden biri şöyledir: *Irak'ta Amerikan Apache helikopterine yerleştirilen bir gazetecinin, canlı yayan esnasında birimin hareket edemeyeceğini ve herhangi bir hava saldırısına başlayamayacağını açıklamıştır. Bu durum askeri açıdan değerlendirildiğinde önemli bir potansiyel tehlikeydi. Çünkü Iraklılar bu haberi izleyip karşı saldırıya geçebilirdi.*

60

Geçmişte, medya askeri operasyonları tehdit edecek bir durumda bulunmadı. İkinci Dünya Savaşı sırasında televizyon yoktu ve birçok insane haberleri radyo veya gazeteden öğreniyorlardı.

Vietnam Savaşı sırasında, gazeteciler 30 dakika kuralını uyguladılar. Bu kuralın amacı, eğer bir düşman gönderdiğiniz mesajı duyabiliyor ve 30 dakika içerisinde ne söylendiğine tepki göstermiyorsa. Mesajınızı şifrelemeden gönderilebilmektedir.

Günümüzün haber kanalları dünya çapında 24 saat savaş yayını yapabiliyor. Her kanal embedded gazeteciler üzerinde rakiplerinden daha fazla bilgi edinilebilmesi için bir baskı kuruyor. Bir bakıma rekabet ortamı bunun doğmasına neden oluyor. Bunun yanında bir gazeteci, işlevsel güvenlik kuralını ihlal ettiği zaman, bunu düşmanın seyrediyor olabileme durumu da elbette unutulmamalıdır.

3.3.4. Embedded muhabirliğin kuralları

Embedded muhabirler, askerlerle yaşarken ve olayları rapor ederken veya haberleştirirken üzerinde anlaşmaya varılan bazı kuralları izlemeye mecbur bırakılmışlardır.

Medya yöneticileri yani haber organizasyonunun başındaki kişilerle, Amerikan Hükümeti'nin yani savunma departmanındaki yani Pentagon'daki görevliler arasında haber düzenleme kuralları belirlenmiştir. Buradaki amaç mümkün olan en az tehlike ile gazetecilerin savaş üzerinde haber yapmalarına imkan vermektir. Elbedded gazeteciler, işe başlamadan önce neyi haber yapıp neyi haber yapmayacaklarını belirten bir kontrat imzalamışlardır. Bir başka ifadeyle Irak'ta savaşı Amerikan ordusunun yanında izlemek isteyen kısaca embedded muhabirler belli kurallar çerçevesinde hareket edeceklerini garanti etmişlerdir. *Kurallar çerçevesinde; ordu faaliyetlerinin detayları sadece genel bir biçimde anlatılabileceği ve gelecekteki olası tüm görevlerin, silah çeşitleri hakkında bilgi yazılması yasaklanmıştır. Irak Savaşı'nın başlangıcında Amerika Savunma Bakanlığı Sekreteri Donald Rumsfeld şu açıklamayı yapmıştır: "Gördüğünüz Irak'taki savaş değil, Irak'taki savaşın*

⁶⁰ <http://www.digitaljournal.com/news/?articleID=3586>, a.g.e.

parçalarını görüyoruz.” *Atlanta Journal – Constitution*’dan Susan Stevenson da embedded habercilerin hikayeleri daha gerçekçi kılmak için “insanlık ve ivedilik hissi” verdiğini söylemiştir.⁶¹

Ordu açısından bu tür tehlikeler bulunurken, habercilik açısından da tehlikeler bulunmaktadır. İletişim uzmanlarından Berlin, Institut Für Zeitbasierte Medien’den Prof. Dr. Robert Thompson, “Bir takımın parçasıysanız onlar sizin ahbablarınızdır. O grubun parçası olduğunuzu hissedersiniz, ama bir gazeteci böyle hissetmek istemez” demektedir. Poynter Institute’den Bob Steele, gazetecilere objektif olmaları ve “biz” veya “bizim” değil, “onlar” hakkında yazmaları konusunda ikazda bulunmaktadır.⁶²

Howard H. Barker ve Center For Public tarafından sunulan “Savaş: Irak ve Embedded Gazeteciler” konulu bir konferansta iki görüş ortaya çıkmıştır. Bir görüş embedded gazetecilerin mükemmel çalıştığını savunurken diğer bir kesim ise ordu tarafından gazetecilere sansür uygulandığını iddia etmiştir.

Paneldeki tartışmaya göre, embedded haberciliğin ordu ve medyanın kendi amaçlarına erişebilmede yardımcı olduğu belirtilmiştir. Buna göre gazeteciler orduya rahatça ulaşabilirken, ordu da embedded gazetecilerin haberi anlatırken kendi açılarından bakması için yardımcı olmada kullanmışlardır. Pentagon adına panele katılanlardan Bryan Whitman, embedded gazetecilerin işleyişiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: “Biz anladık ki aramızda bir anlaşma yapmazsak bu yanlış bilgilerin ortaya çıkmasına neden olacaktı. Biz tam görüntüyü herkese açıklamak istedik.” Buna ek olarak da “Ana noktaların geneli, ordunun pozisyonu hakkında bilgi sağlayabilmesine rağmen, sansür konmadığını” iddia etmiştir. Bu görüşe karşıt olarak da *Washington Post Gazetesi*’nin yazarlarından Lyndsey Layton, “Sadece ordunun göstermek istediklerinin görünebileceğine ve toplanılan bilgilerin bağımsız bir şekilde değerlendirilemeyeceğini” belirtmiştir.⁶³

Penny Jamieson ise www.dunedinmethodist.org.nz adresinde yazdığı makalesinde embedded muhabirlik hakkında şu yorumlarda bulunmaktadır:

“Bu zamanda barışçıl ve güvenilir bir dünyanın devam edebileceğini görmek, verilen onca sözün ve barışın bozulmasından dolayı zordur.

⁶¹ http://www.pbs.org/newshour/extra/features/jan-june03/embed_3-27.html.

⁶² http://www.pbs.org/newshour/extra/features/jan-june03/embed_3-27.html. a.g.e.

⁶³ Christina Haines <http://dailybeacon.utk.edu/article.php/11495>, 25 Ekim 2003.

Bu savaşta, embedded gazeteciler Amerika, İngiltere ve Avustralya'nın silahlı kuvvetleriyle birlikte dirler. Anladığım kadarıyla, amaç çölde bize nasıl dışarıda kaldıklarını anlatmalar ıdır.

Savaşın gerçeği bu mudur veya televizyonların kısa bir eğlencesi midir? Bu sonsuz bir basmakalıptır ve ayrıca önemsizdir.

Embedded gazeteciler özel coğrafi bilgiler, bölüğün hareket bilgileri, taktikleri gibi birçok konu hakkında bilgi veremeyebilirler.

Orada embedded gazetecilerden birçoku huzursuz oldu ve belki daha iyi haber yakalayabileceklerini düşünerek başka bir birime geçip geçemeyeceklerini sordular. Ama hiçbir geçişe izin vermediler.

Farklı bir açıdan savaşı göremeyen gazeteciler, olayın nasıl gittiği hakkında yararlı analitik bir yorum yapamadılar.

Belki de embedded gazetecilerin yetiştirilme maksadı Irak'tan medya çıkış verilerini denetlemektir ama plan başarısız oldu.

Gerçekte önemli bir sonuç ise bazı profesyonel habercilerin bu sınırlamalara karşı mücadele vermeleri ve mesleki bağımsızlıklarını talep etmeleridir.

Ama gazeteciler her zaman ya bir taraftır ya da diğer tarafta, her zaman bir yol ararlar ve bulurlar veya bir melektir ya da ondan kaçman gerekir.

Gazeteciler bu noktada yönlendirmeye kalktığında ters tepebilir.⁶⁴

Amerika tarafından 'Irak'ın özgürlük hareketi' olarak tanımlanan savaşta, embedded gazetecilik konsepti ve uygulaması dünya savaşları için yeni değilken, yeni teknoloji ve gazetecilerin geniş bir bölümü genel halk için farklı bir senaryo yaratmayı amaçlamışlardır.

ABD, İngiltere ve Avustralya'dan ortalama 500 gazeteci Irak savaşını embedded olarak izlemiştir. Bu savaş sırasında hayatını kaybeden embeddedler de olmuştur.

Sosyoloji alanında University of Hawaii'de öğretim üyesi olan Dr. Neghin Modavi, embedded gazeteciliğin olumlu ve olumsuz taraflarında neler olabileceğini şöyle açıklıyor:

“Olumsuz yönü olarak, muhabirlerin konu üzerindeki objektifliklerinin azalması ve kendi sansürlerini uygulamalarıdır. Ayrıca büyük bir enformasyon ortaya çıkarken, bu olaya ayrılan yer veya zamanın kısaltılmasıdır. Olumlu yön olarak da sadece değerlendirebileceğimiz bir nokta ortaya çıkmaktadır. Bunu da şöyle açıklayabiliriz: Canlı

⁶⁴ Penny Jamieson, <http://www.dunedinmethodist.org.nz/just/jamsn1.html>.

yayınlar sayesinde izleyiciler büyük resmi ufak görüntülerle anlayabilirdi. İnsan hikayelerinden ya da sadece bir insanın yüzündeki ifadeden yola çıkarak hisleri algılayabildi.”⁶⁵

*Honolulu Weekly editörü Curt Sanburn'a göre iyi bir gazeteci olayın olduğu yerin ya da konunun merkezinde olmalı, savaşı tüm kapsamıyla almalı. Haberleri yaparken sadece insanların ilgilerini çekecek hikayeleri alarak kendince bir elemeyden geçirmemeli. Aynı gazeteden başka bir editor John Windrow da, savaşın daha uzun sürmesi halinde veya savaş şartlarının zorlaşması durumunda ise embedded muhabirlerin çok daha zor şartlar altında çalışmak zorunda kalacağını iddia ediyor. Çünkü psikolojik gerilim artacak ve bu embeddelere yansıtacaktır.*⁶⁶

Hükümetler ve medya arasında özellikle savaş zamanlarında doğal bir gerilim bulunmaktadır. Bu sebebi her iki tarafın da farklı görüş açılarından olayları değerlendirmesidir, biri güvenlik diğeri ise haber.

Hükümet güvenlik konuları, birimlerin güvenliği, operasyonun başarısı gibi konularla ilgilenirken, medya da hükümet tarafından savaş alanında gerçekleştiği söylenen olayları objektif olarak yayımlamakla hükümlüdür. Her ikisinin görevi de halkı koruyup, doğru şekilde bilgilennemelerini sağlamaktır.

Son 20 yıllık süreç içerisinde, hükümet ve medya arasındaki ilişki zorlaşarak günümüze kadar gelmiştir ve teknolojinin gelişmesiyle bu ilişki daha da zorlaşmaktadır. Bu noktada gazetecilerin en önemli avantajı basın özgürlüğü kavramı olmuştur. Bu kavramın gelişmesiyle medya bir adım daha öne geçmiştir.

Pentagon'un son Irak Savaşı sırasında uyguladığı embedded gazeteciliği programı, savaş haberciliği ile ilgili medya ve hükümetin her ikisini de memnun etmek için yaptığı son bir atak olarak değerlendirilmektedir. Bu program gazetecilerin savaşın ön hatlarında bulunmalarına, güvenliklerinin ve ulaşımalarının sağlanmasına, yeme, içme, yatma gibi özel ihtiyaçlarının sağlanmasına olanak tanımıştır.

Bu programın açıklanmasından sonra, gazeteciler ve ordu mensuplarının bu kadar yakın olmasından dolayı bir takım sorunlar da doğal olarak ortaya çıkmıştır. İleşim sektörü tarafından olsun ordu tarafından olsun bu yaklaşma belli noktalarda tehlikeli boyutlara da ulaşmıştır.

⁶⁵ Frank Munden, http://kapiio.kcc.hawaii.edu/archive/v36/36_24/embedded_journasilm.html, 8 Nisan 2003.

⁶⁶ Frank munden, a.g.e.

Embedded gazetecilik, savaş muhabirliği ya da savaş haberciliği için ortaya çıkan yeni bir yol değildir. Bu program geçen 150 yıl içinde ordu ve hükümetlerin medyayı kontrol etmek için kullandıkları değişik taktiklerin bir kompozisyonu olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3.5. Embedded muhabirliğin çıkışı

1991 Körfez Savaşı'ndan sonra, medya ve Amerikan Hükümeti savaşa ayrılan haberlerdeki çatışmalardan rahatsız olmuşlardır. Televizyonlarda, radyo veya gazetelerde sadece bomba görüntüleri ve haberleri yer almıştır. Bu durum da özellikle Amerikan Hükümeti'ni mutsuz etmiştir. Çünkü Pentagon medya çalışanlarının fazla bilgi almasına engel olmuştur. Bu yüzden gazeteciler savaş sırasında çok fazla bir şey görememiştir. Diğer taraftan Amerikan Hükümeti de kazandığı başarıların düzgün yayınlanmamasından rahatsız olmuştur. Bunun üzerine 11 Mart 1992'de her iki tarafı da memnun etmek için bir anlaşma imzalandı. ⁶⁷ Bu anlaşmaya göre gazetecilere çok özel koşullar dışında bir engelleme yapılmadan bağımsız yayın özgürlüğü verilmektedir. Medya organizasyonları güvenilirlik kriterleri ve ordu kuralları belirlenmemesine rağmen bu antlaşmayı iki taraf da kabul etmiştir. ⁶⁸

2001'deki Amerikan ordusunun Afganistan'a düzenlediği operasyon sırasında, bu anlaşma unutulmuştur ve gazeteciler savaş alanının dışında kalmışlardır. Körfez Savaşı'nın sonunda yaşanan olayların benzeri tekrar yaşanmıştır. Medya bu durumdan rahatsız olduğu için Pentagon 'embedded' programına geri dönmek zorunda bırakılmıştır. Bu program ilk çıkış noktası olarak, medyanın talep ettiği erişim türünün onlara verilmesi için hazırlanmıştır. İlk programa göre embedded muhabirler ait oldukları birimlerde sınırsız bir zaman periyodunda kalabileceklerdir. Bununla beraber, eğer bir muhabir bulunduğu yerden ayrılma kararı aldığı anda, ordu da muhabirin tekrar geri dönmesinin garantisini vermiştir.

Anlaşmaya göre, embedded gazetecilerin taşınma, yeme, içme, sağlık gibi tüm ihtiyaçları ordu tarafından sağlanıyordu. Bunun dışında biyolojik saldırılara karşı savunmaları için de araba dahil bütün ekipmanlar ordu tarafından tahsis ediliyordu. Gazeteciler ise, haberlerini toplamak ve merkeze iletmek için sahip olmaları gereken bütün ekipmanları kendileri karşılıyorlardı. Bunun dışında ulaşımaları da sadece buldukları birim tarafından

⁶⁷ Radio-Television News Directors Association & Foundation, **RTNDA Ask Rumsfeld to Give the Media Access to News About Military Actions**, News Release, (24 Eylül 2001).
<http://www.rtna.org/news/2001/rumsfeld.shtml> (15 Ocak 2003).

⁶⁸ Radio-Television News Directors Association & Foundation, **a.g.e.**

yapılması planlandı. Yani muhabir kendi isteği doğrultusunda hareket edememekteydi. Gazetecilerin yanlarında silah bulundurmaları da yasaklanmıştır.

Bu kurallar bir tanesi hariç kullanıldı, o kural da gazetecinin istediği zaman birimden ayrılmasıydı. Ordu tarafından Irak Savaşı sırasında buna izin verilmemiştir.

İçerik anlamında da gazetecilerle bir anlaşmaya varıldı. Amerikan Hükümeti tarafından bu kurallar bir sansür mekanizması olarak kabul edilmemektedir. Bu kurallara uyulduğu takdirde, bulunduğu birimin bütün imkanlarından medya mensubunun yararlanması sağlanmıştır.

Ana hatlar özellikle şu gerçeği ortaya çıkarmıştır: Embedded muhabirliği yapı olarak, 'Embedded muhabire sahip olmak diğer medya ile iletişim kurmaya engel değildir ama embedded medya farklı bir seviyede erişime sahip olabilir.' Sonuç olarak ana hatlar özel 'kara kuralları' olarak özetlenmektedir. 'Kara kuralları' çerçevesinde yayınlanmasına izin verilen ve verilmeyen maddeler şöyle sıralanmaktadır.⁶⁹

Yayımlanabilir Bilgiler

- 1- Mevcut güçlere dostça yaklaşmak
- 2- Şanssız durumlara dostça yaklaşmak
- 3- Esir alınan ve tutuklanan sayısının onaylanmış şekli
- 4- Genel biçimiyle, saldırılardan sonra ordu hedeflerinin bilgileri ve yeri
- 5- Yerin cinse ait tanımlanması
- 6- Onaydan sonra kuvvetlerin ve operasyonların tipi
- 7- Operasyonların kod adı
- 8- Amerikan ordu birimlerinin ve servis elemanlarının isimleri

Yayımlanamayan Bilgiler

- 1- Özellikler, birimlerin sayısı, uçakların, gemilerin, tankların coğrafi yeri
- 2- Gelecekte yapılacak operasyonların bilgileri
- 3- Haber alma yöntemleri hakkında bilgi
- 4- Özel operasyon birimleri hakkında bilgi
- 5- Düşmanın etkinliği hakkında bilgi

⁶⁹ USA Department of Defense, **Public Affairs Guidance (PAG) on Embedding Media During Possible Future Operations**, <http://www.defenselink.mil/news/Feb2003/d20030228pag.pdf> (29 Mart 2003).

3.3.6. Vietnam ve Irak Savaşı'nın karşılaştırılması

Pentagon'un embedded muhabirlik programının savaş haberciliği için yeni bir yol olduğu iddialarına karşın, tarihteki diğer savaş haberciliklerine bakıldığında durumun bu olmadığı ortaya çıkmaktadır. “Kara Kuralları” olarak adlandırılan biçimlerin aslında yeni olmadığı anlaşılmaktadır. Bu kurallar ilk olarak Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkmıştır ve o zamandan günümüze kadar sure gelen bir çok savaşta kullanılmıştır.

Buna ek olarak Vietnam'da resmi bir sansür uygulanmamıştır ve hükümet gerekli taşımacılığı ve habercilerin haberlerini dışarıya çıkarabilmeleri için gerekli desteği sağlamıştır. Ancak Vietnam'ın aksine Irak'taki embedded muhabirler hareket özgürlüğüne sahip olmamışlardır. Vietnam'da resmi bir hareket kontrolü bulunmamıştır. Ama embedded muhabirlere uygulanan programda buna izin verilmemiştir. Programa göre gazeteciler sadece kendilerine gösterilen birimlerle hareket etmişlerdir ve ayrılmaya karar verdiklerinde ise geri dönüşleri garanti altına alınmamıştır.

3.3.7. Embedded muhabirliğin avantaj ve dezavantajları

Embedded muhabirlik programının uygulanışı medya, halk ve Amerikan Hükümeti arasında bir tartışma çıkmasına neden olmuştur. Bu noktada embedded muhabirliğin avantaj ve dezavantajlarını saptamak gerekmektedir.

Avantajlarını şöyle sıralayabiliriz:

Embedded muhabirliğin en önemli avantajlarından biri, katılımcı gazetecilere verilen erişimin seviyesidir. Bir gazetecinin dediği gibi, “Belli bir erişim hiç olmamasından iyidir. Kontrol veya sansür altındaki erişim hala hiç olmamasından daha iyidir.”⁷³

Vietnam'dan itibaren Amerika savaş hattına girişi sınırlamıştır. Ancak embedded muhabirlik programı ile bu kural işin gereği çiğnenmek zorunda kalmıştır. Savaşta nelerin olup bittiğini görme, izleme olasılığı birçok savaş muhabiri için unutulmuş bir deneyim olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak gazeteciler, genelde erişilmez erişimi elde etmek için şüpheliklerini yok etmek istemektedirler. Bu noktada savaş alanında en uç cephelerde

⁷³ Alex Strachan, **Reality-TV: When the Reporters Hit the Ground With the Troops**, The Vancouver Sun, (15 Mart 2003).

*askerlerle birlikte hareket etmek, kurallar çok sıkıcı olsa bile orada bulunmanın kesin bir avantajı bulunmaktadır.*⁷⁴

Bazı gazeteciler, embedded muhabirliği bir çatışmanın daha fazla tamamlanmış bir fotoğrafını sağlamak için araç olarak algılamışlardır.

Embedded muhabirliğin bir diğer avantajı ise, programa katılan muhabirlerin ordu nasıl işlediği ve ordu üyelerinin kişisel tarafları, olaylara tepkileri hakkında büyük bilgi sahibi olmalarıdır. Yani cephedeki askerin neler hissettiğini bire bir yaşamışlardır. Bu konunun bir de başka bir boyutu bulunmaktadır. Ordu da aynı şekilde muhabirleri yakından tanımışlardır ve habercilik hakkında daha fazla bilgi sahibi olmuşlardır. Muhabirlerin operasyon birimlerinin güvenliğini sürekli tehlikeye atacak bir dert olup olmadıklarını görmüşlerdir. Onlarla birlikte yaşayınca gazetecilerin amaçlarını ve işlevlerini yakından tanıma imkanı bulmuşlardır.

Sonuç olarak embedded muhabirlerin ordu üzerinde nasıl gerekli bir kontrol sağlandığına bakmak gerekmektedir. Askerler yanlarında sansürlenmeyecek habercilerin olduğunu bildikleri zaman daha az saldırganlık göstermektedirler. Hatta bir kontrol mekanizması gibi düşünüp insan haklarına daha saygılı davranmak durumunda kalmışlardır.

Embedded muhabirliğin dezavantajları ise şöyle açıklanabilir:

Muhabirler ve ordu arasındaki dostluk, embedded muhabirler lehine daha iyi olması için tartışılmıştır. Programı eleştirenler bu tür ilişkiden son derece şüphe etmişlerdir. Bu noktada gazeteciler haberlerini objektif ve doğru olarak vermek durumundadırlar. Böylece muhabirler konularını belirtmeye başladıklarında, embedded muhabirlerin programı kaçınılmaz olmuştur. Gazeteciler ile ordu mensuplarının yanyana olması ve aralarında doğacak insani ilişkiler her zaman tartışılacaktır.

Ordu ile embedded muhabirler arasındaki ilişki bir başka tehlikeyi de gündeme getirmektedir. Embedded muhabirler yaptıkları haberlerde, sunumlarda ya da görüntülerde belli noktaları görmemezlikten gelebilmektedir ya da olayı detaya inmeden basitçe aktarabilmektedir. Bunun nedeni olarak da şu unsurlar gösterilebilir:

Embeddedler kendi araçları ile dolaşamazlar çünkü, yapılan anlaşmaya göre ulaşımları ordu tarafından sağlanmaktadır. Bu da haberi sınırlandırmaktadır. Bu konu iletişimciler tarafından çok tartışılmaktadır. Embedded olarak bu tür olaylara tanık

⁷⁴ Andrew Bushell ve Brent Cunningham, **Being There: Suddenly the Pentagon Grants Access to Actions**, Colombia Journalism Review, Haziran 2003. <http://www.ejr.org/year/03/3/embed.asp>.

olanlardan Rocford Star Online'den Chris Hedges açıklamalarında bu durumu şöyle açıklamıştır: “Bir birliğe bağlı embedded muhabiriyseniz bağlı olduğunuz birliğin araçlarıyla hareket edebilirsiniz. Nereye gideceğiniz, neyi göreceğiniz ve neyi haber yapacağınız yalnız birlik tarafından belirlenir.”⁷⁵ Bu noktada muhabirlerin de buldukları konumu kaybetmeme, savaşı savaş alanında izleme avantajını kaybetmemek adına bu kurallara sıkı sıkıya uyduğu görünmektedir. Yani buldukları yerde kalabilmek adına ordunun görüşünü yansıtmaya eğilimi taşımaktadırlar. Zaten Amerikan Hükümeti'nin de amaçlarından biri olarak bu gösterilmektedir.

Pentagon sansürün pratik bir çözüm olmadığı sözünü verilen embedded programında açıklamıştır. Bu noktada embedded muhabirler kendi pozisyonlarını kaybetmeme adına otosansürü uygulayarak kendi deneyimlerini haberlerine yansıtmışlardır. Çünkü imzalanan protokole göre embedded muhabirler neden gösterilmeksizin buldukları birlikten atılabilmektedirler. Bunun için muhabirlerin ana kurallara son derece dikkatli bir biçimde uymaları zorunlu hale gelmiştir.

3.3.8. Embedded muhabirlik Irak'ta nasıl işledi?

Irak Savaşı'nın ilk günlerinde yaşanan olaylar embedded muhabirlerin ordunun kontrolüne girdiği ve korkulanın olduğu yönünde gerçekleşmiştir. Yaşanan ilk olaylar bunu ispatlamıştır. İlk günler embeddedlerin verdiği haberler içerik açısından doyurucu olmamıştır. Çünkü muhabirler ile askerler cephede tam olarak ilerlemeye başlamamışlardır. Ancak ilerleyen günlerde yaşanan olaylar embedded muhabirlik işleyişinde bir terslik olduğunu göstermiştir.

*Fox ve MSNBC gibi bazı haber ağları “Irak'taki özgürlük operasyonu” gibi askeri ifadeleri benimsemişlerdir. Hatta Irak askerleri düşman olarak adlandırılırken, bazı muhabirler bağlı buldukları birliklerde gerçekleşen olayları anlatırlarken “biz” kelimesini kullanmışlardır. Bunun dışında başka hatalar da yapılmıştır. Bir ordu görevlisinin açıklaması gibi embedded muhabir 23 Mart tarihinde Basra'nın alınacağını duyurmuştur ancak 2 hafta sonra alınabilmiştir.*⁷⁶

⁷⁵ Barbara Bedway, **Getking Out of Embed: Advice for War Correspondents on How to Effectively Cover the Possible War on Iraq**, Editor and Publisher 24 Şubat 2003, Expanded Academic Search Premier, (4 Haziran 2003).

⁷⁶ Grek Mitchell, **Wrong or Misreported a Sliver of Fact into a Major Event**, www.editorandpublisher.com/editorandpublisher/headlines/article.display.jsp?ynu_content_id=1850208 (20 Ağustos 2003).

*Embedded muhabirler tarafından yapılan hatalardan birini Geoffrey York, habercilerin yanlış haberler elde edebileceğini çünkü doğruluğunu kontrol etmediklerini gösteren bir örnekle açıklamaktadır. Embedded muhabirlerinden gelen kapsamlı haberleri yayınlamaya başladılar. Bilgiler arttıkça Irak'ta nelerin yaşandığı daha net olarak ortaya çıkmaya başlamıştı. Çünkü ön cepheye ulaşmak çok zordu ve orada sistemli olarak yerleştirilen muhabirler kısmen de olsa yaşananları aktarabiliyorlardı. Ancak bu durum Bağdat'ın düşmesine kadar sürdü. Amerikan askerlerinin Irak'ta ilerlemeye başladığı günlerde çok bilgi akıyordu, bu bir sorundu. İlerleyen dönemlerde bilgi akmaya başladı. Tam düzeliyor derken bu sefer de Bağdat düştü. Bağdat'ın düşmesiyle birlikte en büyük problem yaşandı. Çünkü sanki embeddedler hipnoz olmuş gibi hareket ettiler, buldukları koşulların boşluğuna düştüler.*⁷⁷

Medyada savaşa ayrılan kısımdaki diğer bir problem derin askeri odaktan kaynaklanmaktadır. Savaş durumunun teknik detayları üzerinde ağır bir odaklanma yaşanmıştır. Eğer bir muhabir sadece askeri görüşün açıklanmasına odaklanmışsa, bu haberden çok rapor anlamına gelmektedir. Bu noktada bir çok embedded buldukları ortam yüzünden haber değil rapor sunmuşlardır. Iraklı'larla konuşmak ise bağımsız olarak bölgeye giden haberciler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bir muhabir, bir hikaye hakkındaki tüm görüşleri elde etmeyi denemelidir. Bu noktada embedded muhabirler için bu pek olanaklı olmamıştır. Çünkü hep bir taraf eksik kalmıştır.

Ancak burada yaşanan kısıtlı da olsa sansür bir noktada avantaja da dönüşebilmiştir. Muhabirler orduyla birlikte ilerlediği için haberlerde birinci kaynak olarak değerlendirebiliyordu. Çünkü kendisi olayı yaşıyordu. Bu da olayın doğru olması açısından bir avantaj sağlıyordu.

3.3.9. Embedded muhabirlik dışındaki muhabirler

Birçok medya kuruluşu, olayları çok daha net öğrenebilmek ve yansıtılabilmek için Irak'a bağımsız muhabirler de göndermişlerdir. Bu yol ile bağımsız muhabirler Irak'taki kişilerle de görüşebilecekti. Hatta bazı medya kuruluşları sadece bağımsız muhabirleri göndermişlerdir. Çünkü embedded muhabirlerin konumu gereği hiçbir olaya tanık olmadan geri dönebilme imkanları bulunmaktadır.

⁷⁷ Grek Mitchell, a.g.e.

Bağımsız gazetecileri Amerikan Hükümeti istemiyordu, bu düşüncelerinin altında ise onların hayati tehlikeleri bulunmaktaydı. Bu konuda Amerikan Hükümeti sürekli onları uyarmıştır. Çünkü Irak'ın içlerine girinceye kadar bir güvenceleri bulunmuyordu. En azından embedded muhabirlerin bu konuda kağıt üzerinde de olsa anlaşmalarından kaynaklanan bir garantileri bulunuyordu.

*Irak'ta bulunan bağımsız gazeteciler, Irak Hükümeti tarafından da Amerikan Hükümeti tarafından da zorlandılar ve belli konularda arada kaldılar. Hatta kötü muameleye bile tabi oldular. Amerikan Ordusu'ndan General Vincent Brokks, Irak'ta bulunan gazetecilerin yerlerini bilmediklerini, sadece onlarla birlikte olanların yani embededlerin yerlerini bildiklerini açıklamıştır.*⁷⁸ Bu açıklamaya göre, embedded muhabir dışındaki bütün gazeteciler kendilerini tehlikeye atıyordu.

Ancak haberciliğin içeriği açısından bağımsız gazeteciler haberin insani tarafını göstermeye çalışırken, embededler belli bir amaca hizmet etmişlerdir. Bu noktada doğru haberin verilmesi açısından iki taraftan gelen görüntülerin birleştirilmesi gerekmektedir.

Bu noktada bağımsız gazeteciler daha iyi veya embededler daha iyi demek kesinlikle yanlıştır. İki tür gazeteci de yaşadıkları olumlu veya olumsuzluklar içinde haberleri merkezlere ulaştırmaya çalışmışlardır. Bu noktada iki tür muhabir gönderen medya kuruluşları haberi iki taraftan gelen bilgilerle birleştirerek doğru ve yansız haber yapma imkanına sahip olmuşlardır.

3.3.10. Pentagon amacına ulaştı mı?

*Bütün bu veriler ışığında Pentagon amacına ulaşmış mıdır? sorusunu sormak gerekmektedir. Bu noktada embedded muhabirlik programının gerçek kazananlarının onun arkasındaki yöneticiler olduğunu söylemek çok zor görünmemektedir. Pentagon'un basın brifinglerinde görülen en açık şey, zamanın miktarı ve programın planlanmasıydı. Savunma Sekreteri Asistanı Victoria Clarke, medyanın mesajının nasıl kontrol edildiğine dair şu ipuçlarını vermektedir: "Ordu görevlilerinin savaş çabaları gibi biz de bunun için aynı planlamayı ve hazırlığı yaptık."*⁷⁹

⁷⁸ Michael Massing, **The High Price Of and Unforgiving War**, Columbia Journalism Review, Haziran 2003 <http://www.cjr.org/year/03/3/massingasp> (Haziran 2003).

⁷⁹ Michael Massing, **a.g.e.**

Savaşın gereği için ordu ve medyanın arasında bir takım işbirliğinin bulunması da doğaldır. Çünkü savaş alanı gazeteciler için tehlikeli ve karmaşıktır. Medyanın bu noktada ordu ile veya hükümet ile işbirliği yapmadan haber geçebilmesi teknik anlamda olanaksız görünmektedir.

Embedded muhabirler, buldukları konum gereği yaptıkları haberlerde bilgiyi tek taraftan almışlardır. Bu da bilgi eksikliğinin doğmasına, askeri sözcülerin verdiği bilgilerle yetinilmesine sebep olmuştur. Ortaya çıkacak ikinci ses ise bağımsız gazetecilere kalmıştır.

Savaş haberleriyle ilgili olarak kabul edilmesi gereken kuralların başında, bu alanlarda genel gazetecilik kurallarının işlemediğidir. Bu noktada gazetecilerin ordu ve hükümetle koordineli hareket etmesi gerekmektedir. Çünkü ne tarafa girmek isterseniz isteyin sonuçta bir tarafın sizden haberi olmaktadır ve can güvenliği açısından gazatecinin de resmi makamlara bilgilendirmede bulunması gerekmektedir.

3.4. GÖRÜŞMELER, SORULAR VE CEVAPLAR

3.4.1. Bengüç Özerdem

Irak Savaşı'nda Kuzey Irak'tan Sabah gazetesine haber geçti. Şimdiye kadar Somali, Bosna Hersek, Azarbeycan, Çeçenistan, Abhazya Savaşlarını takip etti. Şu anda Habertürk Kanalı'nda program hazırlıyor.

Özerdem, Embedded Muhabirliğin çıkmasıyla bağımsız gazetecilerin hayatlarının tehlikeye girdiğini söylüyor: “Önceden kıyafetimizle gazeteci olduğumuz belli olurdu, sarı yelek giyerdik. Hatta elimize beyaz bayrak alarak bir cepheden diyerine geçiş yapardık. Ancak embedded muhabirler aynı asker gibi giyiniyor. Bu konumda bağımsız muhabirlerin de güvenilirliği ve bağımsızlığı tehlikeye düştü. Bence Embedded Muhabir kavramı beyaz bayrağa leke düşürdü”

Özerdem'in sorulara verdiği cevaplar:

a) Savaş muhabirliği nedir, embedded muhabirliği nedir? İkisinin arasındaki temel farklar nelerdir?

Savaş muhabirliği, acıları, dramları ve doğruları tarafsızca yansıtmaktır. Ama embedded muhabirlik dendiğinde ortaya bu kavramların dışında noktalar çıkıyor. Örneğin Somali operasyonunda 106 gün bölgede kaldım. Bu süreç içinde Amerikan askerlerinin özellikle Amerikan medyasıyla ilişkilerine tanık oldum. Örneğin bir Amerikan askerinin ilaç yardımı kurulan ışıklar, settler ile çekildi. Yani tam bir prodüksüyon oluşturuldu. Dev gibi bir Amerikan askeri sırtında un ile geldi. Ufak bir çocuğun önüne bıraktı. Sonra da çocuktan makas alıp çikolata Verdi. Bu olanlar kameraya çekildi. Hatta ABD bayrağının görünmesi için özel çaba harcandı. Bu çekimleri ise CNN yaptı.

Bence CNN'nin yaptığıнын biraz daha farklı bir uygulanış tarzı embedded muhabirlik. Bir tarafta senaryo hazırlanılıyor ve ona göre hareket ediliyor. Öbür tarafta sınırların çizildiği bir kurallar sinsilesine uyuluyor.

b) Gazeteciliğin temel kuralları açısından savaş haberlerine bakıldığında; Embedded muhabirlik kavramında tarafsız haber yapabilmek mümkün müdür?

Embedded muhabirlik ile tarafsızlık arasında çok büyük tezat var. Çünkü embedded muhabir tank gibi ölüme sebep olabilecek askeri araç ile geliyor. Yani kullandığı araç zaten tarafsız olmaya imkan tanımıyor ki! Son savaşta Kuzey Irak'ta görev yaptım. Amerikan

askerleri uçaktan paraşüt ile atladı. Hemen fotoğraf makinem ile görüntü almaya başladım. Başında bareti, ayaklarında asker postası, kolunda Amerikan bayrağı bir asker indi ve onun kare kare fotoğraflarını çektim. Fotoğrafını çektiğimi farkedince yanıma geldi ve embedded muhabir olduğunu söyledi. Bu noktadan sonar tarafsızlık nerede? Ben onlarca çatışma bölgesinde bulundum, savaş alanlarında çalıştım. Ben bile savaş muhabiri ile asker arasındaki farkı ayırd edemiyorsam bir yerde sorun var demektir.

c) Embedded muhabirlik bir çeşit sansür mekanizması mıdır?

Şimdi embedded muhabirlikte sansür diye bir şey sözkonusu olmaz. Çünkü uymaları gereken kurallar belli. İşin özünde embedded muhabirler zaten askerlerin istemediği bir görüntüyü çekmez. Çekmeyecekleri için sansür uygulanmaz. Çünkü en başta kurallar belli, onlara uymak zorundalar.

d) Irak Savaşı'nda Embedded muhabirler olmasa, savaş hakkındaki haberlerde eksiklik olur muydu? Eğer cevabınız evet ise, bu eksiklikler nelerdir?

Bu konuda herhangi bir eksiklik olmazdı. Bu medya açısından ama Amerikan Yönetimi tarafından eksiklik olurdu. Şimdi bir soru sormak istiyorum; ABD Irak'I tanklarla, toplarla, füzelerle mi ele geçirdi? Bu sorunun cevabı hayır. Çünkü ABD Irak'ta Saddam yakalanmadan önce ele geçirdi hemde bütün insanların kafasına bunu kazıyarak. Bunu da Bağdat'a giren embedded muhabirler Saddam heykelinin yıkılışını saniye saniye görüntüleyerek tüm dünyaya duyurdu. Bu görüntülerden sonra çıkıp da Irak'I ele geçirdik demeye gerek yok. Yani embedded'ler olmasa ABD kendini anlatmada sorun yaşardı.

e) Embedded muhabirlik, haberde tarafsızlık açısından değerlendirildiğinde, tarafsızlığa imkan tanıyor mu?

Embedded demek bence taraf demek. Çünkü biz gazetecilerin giydiği bir kıyafet vardır, açık renk postal, açık renk gazeteci yeleği, üstünde kocaman 'PRESS' yazar. Yani kilometrelerce öteden basın olduğunuz anlaşılır. Şimdi sormak isterim, askeri kıyafetler giymiş bir gazeteci diğer askeri kuvvetlerce yakalanıyor. Bu kişinin gazeteci olduğunu ispat eden bir kanıt var mı? ABD askerlerinin yanında ilerliyor ve onlar gibi giyiniyor. Bu kişiyi asker gibi mi düşünmeli yoksa gazeteci gibi mi? Bu sorunun cevabı hiçbir zaman verilemez. Bunun nedeni de tarafsızlığa gölge düşmesidir. Zaten ölüm saçan bir aletle ilerliyorsanız tarafsızlığınızı yitirmişsiniz demektir.

f) Basın ahlak ilkeleri açısından değerlendirildiğinde, embedded muhabirlik bu ilkeler içerisinde yapılabilir mi?

Bir savaşta savaş esirlerinin gösterilmesi yasaktır. Ama ABD bunu hiç çekinmeden embedded muhabirlere yaptırmıştır. Hem de Irak askerleri arka arkaya dizerek aynı Hollywood filmlerindeki gibi. Bu noktada basın ahlak ilkelerinden söz edilebilir mi?

g) Embedded muhabirlik hangi şartlar altında yapılırsa; habercilik anlamında iyi bir uygulama olabilir?

Embedded muhabirlik hiçbir şekilde işe yaramaz yani haberin doğru ve gerçeklerin yansıtılması açısından hep taraf olacak. Yani bir senaryoyu uygulayanlar olacak.

h) Embedded muhabirler, bazı olayları aktarıırken ABD askerleri tarafından engellendiler mi?

Engellendiklerini sanmam çünkü onların sözlerinin dışına çıkmadılar. Yani onlar üzerine düşen görevi başarılı bir şekilde yerine getirdiler. Bu başarı ise habercilik başarısı değil Amerikan propagandası yapmaktır.

i) Embedded muhabirler Amerikan ve İngiliz askerleri tarafından propaganda aracı olarak kullanıldı mı?

Tabi ki kullanıldı zaten o amaçla gönderildi. Savaş muhabirliğinde bir uygulama vardır, önce bir tarafa geçersiniz ve haberlerinizi o taraftan yaparsınız. Sonra elinize beyaz bayrak alırsınız ve karşı cepheye göstererek o tarafa geçirsiniz. Elinizde beyaz bayrak olduğunu görünce ateş etmezler. Yakına geldiğinizde ise sizin gazeteci olduğunuzu anlarlar ve o kimliğiniz ile sizi kabul ederler. Embedded muhabirlikten sonra beyaz bayrağa gölge düşmüştür. Çünkü artık sizin tarafsız olduğunuzu bilmeyecekler veya kafalarında hep bir şüphe olacak. Savaş bölgesine bağımsız olarak giden diğer gazeteciler için de artık tehlike doğmuştur. Çünkü bakış açısı değişmiştir. Embedded muhabirler kendi gazeteci arkadaşlarının hayatını tehlikeye atmıştır.

Bir görüş embedded muhabirlerin tek bir şartla uygulanabileceğini söyler. Bir kiriliş bağımsız gazeteci gönderdikten sonra artık değer olarak embedded muhabir yollayabilir. Ben bu görüşe de katılmıyorum. Çünkü medya kuruluşu açısından doğru olabilir ama gazeteci açısından doğru olmaz. Çünkü embedded muhabirin olduğu yerde tarafsızlık olmaz.

Tarafsızlık bir savaş bölgesinde gazetecinin tek kurşun geçirmez yeleğidir. Bu olay ile bu yelek ortadan kalkmıştır.⁸¹

3.4.2. Mete Çubukçu

1962 doğumlu. Marmara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu mezunu. Karacan Yayınları’da etidörlük, Nokta dergisinde muhabirlik, Kanal 6, ATV, Star Tv’de muhabirlik yaptı. Şu anda NTV ‘de çalışıyor.

Özellikle sorunlu ve kriz bölgelerinde çalıştı; Afganistan, Irak, Filistin, Bosna, Kosova, Kuzey Irak, Azerbaycan, Ermenistan, Çeçenistan’da bulundu. Bizim Filistin adlı bir kitabı var. Çeşitli dergilerde yazıları yayınlanıyor. Çeşitli gazetecilik örgütlerinden ödülleri var. İngiltere ve Amerika’da gazetecilik programlarına katıldı.

Mete Çubukçu Embeded Muhabirlerin bağımsız olmayacağını ve bir sansür mekanizması gibi kullanılacağını savunuyor: “Embedded muhabirler sözleşme imzaladığı için uyacakları kurallar ve sınırlar başından çiziliyor. Bu noktada tam bağımsızlıktan söz etmek imkansız hale geliyor. Bir de dahil oldukları askeri kuvvetlerin yönlendirmelerine açık kalıyorlar. Bu noktada sansür mekanizması da devreye giriyor”.

Mete Çubukçu’nun sorulara verdiği cevaplar:

a) Savaş muhabirliği nedir, embedded muhabirliği nedir? İkisinin arasındaki temel farklar nelerdir?

Savaş muhabirliği en temel anlamıyla, çatışma ve kriz bölgelerinde, savaşlarda görev yapan ve herhangi bir askeri-militer güçle hareket etmeden bağımsız olarak davranan “sivil” kişidir. Savaş muhabiri sadece sıcak olayları değil değil krizin (savaşın)öncesi ve sonrası ile de haberleştirir. Derinlik, tecrübe ve bilgi isteyen ciddi bir iştir.

Embeddedlar da savaş veya çatışma zamanlarında ordular, askeri birliklerle hareket eden savaş muhabirleridir. Savaş muhabirliğinin farklı bir kategorisidir.

Temel farklılık birincisinin “sivil” olmasıdır. Genelde, imkanlar ölçüsünde bağımsız hareket edilir. Sansüre uğramaz, risk gazetecinin kendisine aittir. Gördüklerini yazar iletir. Taraf değildir.

⁸¹ Bengüç Özerdem **Sabah Gazetesi Haber Merkezi eski muhabiri ve Haber Türk Kanalı Savaş Muhabiri, Program Yapımcısı** ile yapılan “Embedded Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” konulu görüşme. (İstanbul : 12 Aralık 2003).

İkinci kategoriye girenler asker gazeteci sayılabilir. Yani bir çatışma durumunda embeddedlar taraftır ve bu taraf olmaları onları direk olarak ateş altında bırakabilir, hedef haline getirebilir. Cenevre anlaşmasına göre bir askeri birliğe akredite olanlar, örneğin yakalandıkları zaman savaş esiri muamelesi görürler. Birlikte hareket ettikleri askeri birliğin kurallarına uyarlar ve doğal olarak sansüre uğrarlar. Sansürü baştan kabul ederler.

b) Gazeteciliğin temel kuralları açısından savaş haberlerine bakıldığında; Embedded muhabirlik kavramında tarafsız haber yapabilmek mümkün müdür?

Mümkün değildir. Çünkü embedlerin önceden bir sözleşme imzaladıkları düşünülürse, o sözleşmeye uymak zorundadırlar ve aksi davranamazlar. Yani gördükleri her şey haber olamaz gördükleriyle kalırlar. Bu gazetecilerin neyi haber yapıp yapmayacağı önceden belirlenmiştir. Ayrıca uzun süre askeri birliklerle olmak duygusal bir bağ oluşturur. Dolayısıyla bazı şeyler görmemezlikten gelinir. Sansür ve oto sansür söz konusudur.

c) Embedded muhabirlik bir çeşit sansür mekanizması mıdır?

Evet, çünkü ordular öncelikle kuralları belirler ve gazeteciler ona göre davranır. Embeddedler 2. Dünya Savaşı, Vietnam savaşında da vardır ama en tepe noktaya Irak Savaşı'nda ulaşmışlardır. Özellikle Amerikan ve İngiliz orduları savaşlarda yaşananların bire bir ve zamanında yansımaması, savaşların "temiz" olarak gösterilmesi için bu yöntemi kullanmaktadır. Bunda da başarılı olmuşlardır

d) Irak Savaşı'nda Embedded muhabirler olmasa, savaş hakkındaki haberlerde eksiklik olur muydu? Eğer cevabınız evet ise, bu eksiklikler nelerdir?

Eksiklikler olurdu. Embeddler olumsuz yaklaşmakla birlikte özellikle Irak Savaşı'nda bazı haberleri ilk önce onların verdiğini unutmayalım. Örneğin Irak Enformasyon Bakanı 'Amerikalı'lar yok!' derken Embedded'lar Bağdat'a giren ilk Amerikan askerlerinin görüntüsü yayınlamıştır. Ama bu bile izinli yayındır ve Amerikan psikolojik savaşının bir paçasıdır çünkü Bağdat'ta direnecek 2-3 kişi kaldıysa bile bu haberden sonra geri çekilmiştir.

Diğer yandan savaş sırasında ya da ardından internetteki siteler aracılığı ile (warblogging) bazı embeddler neler yaşadıklarını ve gördüklerini yazmışlardır ki bu da savaşın diğer yüzünü öğrenme açısından olumlu olmuştur. Sonuç olarak medya kuruluşları 2 cepheden de yani hem bağımsız hem de embed gazeteciler ile savaşı izleyebilir. Ancak asıl tehlike embedded'lerin ağır basmasıdır ki Amerikan ordusu bunu zorlamaktadır. Çünkü savaşlarda bağımsız gazetecilik zorunlu bir durumdur.

e) Embedded muhabirlik, haberde tarafsızlık açısından değerlendirildiğinde, tarafsızlığa imkan tanıyor mu?

Hayır tanımıyor. Embed'ler taraftır. Çünkü yapılacak gazeteciliğin çerçevesi ordular tarafından belirlenir. Onun dışına çıkıldığı an embed'lik son bulur ve geri gönderilir ya da kısa süreli uzaklaştırma verilir.

Ayrıca savaşan bir kesimin yanındadır ve öyle algılanır. Ve savaşan askerlerle aynı tehlikelere maruz kalır.

f) Basın ahlak ilkeleri açısından değerlendirildiğinde, embedded muhabirlik bu ilkeler içerisinde yapılabilir mi?

Hayır yapılamaz. Ama bazı gazeteciler bunu farklı kanallardan yaparak ahlaki anlamda görevlerini yerine getirmeye çalışmışlardır.

g) Embedded muhabirlik hangi şartlar altında yapılırsa; habercilik anlamında iyi bir uygulama olabilir?

Savaşan tarafların, çatışma anında bazı kurallar koyması doğaldır. Yer belirtmeme, savaşın gidişatı ile ilgili bilgi vermeme gibi. Bunlar orduların istihbaratı açısından önemlidir ve gizli kalmalıdır. Ama yer ve konum vermeden o bölgede nelerin yaşandığı ve çatışmaların niteliği verilebilmelidir.

Bu şartlar altında anlamlı bir uygulama olabilir.

h) Embedded muhabirler, bazı olayları aktarıırken ABD askerleri tarafından engellendiler mi?.

Bildiğim kadar, engellendiler, bazıları geri gönderildiler

j) Embedded muhabirler Amerikan ve İngiliz askerleri tarafından propaganda aracı olarak kullanıldı mı?

Zaman zaman kullanıldı. Örneğin, Irak mevzileri ele geçirildiği birkaç kırık dökük gaz maskesi bulunmuştu. Muhabir o gaz maskelerinin, Irak'ın kullanması muhtemel kimyasal silahlara karşı önlem olarak gösterdi. Yani Irak ordusu kimyasal saldırıya hazır denmeye getirildi. Oysa maskeler eskiydi ve ortada kimyasal silah filan da yoktu.⁸²

⁸² Mete Çubukçu Star Televizyonu Merkezi eski muhabiri ve NTV Kanalı Haber Merkezi Muhabiri ile yapılan "Embedded Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu görüşme. (İstanbul : 16 Aralık 2003).

3.4.3. Yunus Şen

1982 yılında Marmara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu'nda mezun oldu. Gazeteciliğe, 1981 yılında Milliyet Gazetesi'nde muhabir olarak başladı. 1990 yılında Star Televizyonu'na geçerek muhabirlik görevini sürdürdü.

Muhabirliğe 1997 yılında NTV'de devam etti ve halen bu kanalda muhabir olarak çalışıyor.

Televizyon muhabirliği döneminde, Dağlık Karabağ, Bosna-Hersek, Makedonya, Kosova, İsrail-Filistin, Çeçenistan'daki savaşları yerinde izledi. Güneydoğu, Kuzey Irak'taki çatışmalar, Endonezya'daki ayaklanma, Irak'ta savaşa giden süreci yerinde takip etti.

Yunus Şen, Embedded Muhabirler'in Irak Savaşı'nda önemli bir boşluğu doldurduğunu savunuyor: "Embedded muhabirler cepheden haber geçerek önemli bir açığı kapattılar. Bu haberler belki yanlıydı belki de propaganda amaçlıydı ama yine de cephede olan bitenler hakkında bilgi verdiler. Keşke cephede görev yapan muhabirler de embedded değil bağımsız muhabir olsalardı. O zaman daha sağlıklı haberler kamuoyuna ulaştırılabilirdi."

Şen'in sorulara verdiği cevaplar:

a) Savaş muhabirliği nedir, embedded muhabirliği nedir? İkisinin arasındaki temel farklar nelerdir?

Savaş muhabirliği, adı üstünde savaş bölgelerinden haberler yapmaktır. Bir ülkede, bölgede ya da yerleşim biriminde düzenli ordular arasında yapılan savaşların yanısıra, gerilla savaşları, ayaklanmalar ve sokak çatışmalarıyla ilgili gelişmeleri yerinde izleme ve haberleştirmedir.

Çok genel hatlarıyla savaş muhabirliğinin tanımı bu olunca, ilk bakışta embedded muhabirlikle benzeştiği görülür. Sonuçta, ikisi de savaş bölgesinden haberler yapmaktır.

Embedded muhabirlikte de savaşlar, savaş bölgesinde izlenir, haberleştirilir.

İkisi arasındaki çok temel ayırım: Savaş muhabiri belli ölçülerde "bağımsız hareket" eder, haberlerini "kısıtlama ve yönlendirme olmadan" yapar. En azından teoride böyledir.

Embedded muhabir ise, belli koşulları kabul ederek ve hatta taahhütlerde bulunarak bir askeri birlik içerisinde yer alır ve bu birlikle beraber hareket eder. Ancak,

embeddedmuhabir, haberlerini yaparken, kabul ettiği koşullar gereği yönlendirilmeye, sansüre açık olur.

b) Gazeteciliğin temel kuralları açısından savaş haberlerine bakıldığında; Embedded muhabirlik kavramında tarafsız haber yapabilmek mümkün müdür?

Embedded muhabirlikte tarafsız haber yapmak çok zordur. Beraber olduğunuz, daha doğrusu “embedded” olduğunuz kesimle önceden yapılmış “mutabakatlar” sizin tarafsızlığınızın önündeki en büyük engeldir. Büyük ölçüde, “embedded” olduğunuz kesimin belirlediği koşullar altında çalışırsınız. O kesimin görmenize izin verdiklerini görürsünüz. Dolayısıyla yapılan haberler “embedded” olduğunuz kesimin onayını almış haberler olur.

c) Embedded muhabirlik bir çeşit sansür mekanizması mıdır?

Embedded muhabirlikteki amaç, sizi “embedded” yapan kesimin, sizin üzerinizden istediği haberlerin kamuoyuna ulaşmasını sağlamaktır. Önceden varılan anlaşma gereği, sizi yanında “taşıyan” kesim, yapacağınız haberlere sansür de getirebilir. Askerler açısından embedded muhabirlik sistemi, “istenen” haberlerin halka ulaştırılmasının sağlanmasıdır. Halkın haber alma, öğrenme arzusunun, “istenen” haberler yoluyla “tatmini” gerçekleşirken, aynı zamanda, kamuoyunda arzu edilen doğrultuda bir düşünce oluşumu da gerçekleştirilmiş olmaktadır. Bu, askerin “propagandasından” başka bir anlam taşımaz ve bunun gerçekleşmesi, doğruların propagandaya kurban edilmesi anlamını taşır

d) Irak Savaşı'nda Embedded muhabirler olmasa, savaş hakkındaki haberlerde eksiklik olur muydu? Eğer cevabınız evet ise, bu eksiklikler nelerdir?

Benim düşünceme göre olurdu. Cephedeki gelişmeleri, dünya kamuoyu cepheden yayın yapan embedded muhabirler sayesinde öğrendi. Özellikle görüntüyle desteklenen televizyon haberleri, cephe işlerinin nasıl gittiğini gösterdi. Haberler, sansürlüydü, tek yanlıydı ama, en azından insanlara nelerin olup bittiği konusunda fikir verdi. Embedded muhabirler olmasaydı, -tarafsız muhabirlere izin verilmediği için-, insanların cephedeki gelişmelerden –eksik ya da yanlı da olsa- belki zamanında haberi olamayacaktı.

Ancak, bir noktanın altını çizmekte yarar var. Embedded muhabirler değil de bağımsız, tarafsız muhabirler cephedeki gelişmeleri izleme olanağı bulsaydı, dünya, gelişmeleri bütün boyutlarıyla izleme şansına sahip olabilirdi.

e) Embedded muhabirlik, haberde tarafsızlık açısından değerlendirildiğinde, tarafsızlığa imkan tanıyor mu?

çıkmayacağını, birliğin ilerlemesini engellemeyeceğini ve en önemlisi birliğin çıkarlarını savunacak haberler yapacağını beyan eden bir sözleşmeye imza atıyordu. Bu saydıklarımın hepsinin gazeteciliğin temel kurallarıyla bağdaşıp bağdaşmadığına siz karar verin. Değil tarafsız olmak, haber yapmanın imkasızlaştığı bir ortamda gazetecilik yapmak abesle iştigaleden öteye gideceğini sanmıyorum. Irak savaşı sonrası Amerikan askerleriyle konuştuğumda savaş sırasında embedded muhabirlerin askerlerle aynı dili paylaştığını görmüş, objektiflikten öte ‘Biz girdik, biz yaptık, biz öldürdük’ kalıbıyla kurulan cümleleri embedlerin de aynı askerler gibi kullandıklarına şahit olmuştum. Amerikan Fox TV’nin embedded muhabirlerinin yayınlarını hatırlarsak ‘Saddam Hüseyin’in saraylarına girildiğinde yaptıkları kutlamalar, abuk sabuk anonslar, çarpıtılmış anlatımlara bizler de şahit olduk. Bağdat Filistin otelinde görev yapan ve iki meslekdaşımızın Bağdat’a giren bir Amerikan tankının ateşi sonucu hayatını kaybettiğini hepimiz canlı tanık olmuştuk. Bağımsız gazetecilerin üzerine ateş açan Amerikan tankında embedded bir muhabirin olasılığını düşünmek bile istemiyorum.

c) Embedded muhabirlik bir çeşit sansür mekanizması mıdır?

Emir komuta zincirinin olduğu bir kuruma giriyorsunuz ve onlar sizi siz onları kendi parçanız olarak görüp beraber çalışmaya başlıyorsunuz. Askerlerin komutanı aynı zamanda sizin de komutanınız. Böylesi bir durumda tabi ki sansür işin parçası oluyor. Komutan emir veriyor ve siz o fotoğrafı çekmiyor, yaşananları tüm gerçekliğiyle yazmıyorsunuz. Embedded muhabirlerin cepheden gönderdiği fotoğraflar ya da görüntüler yayımlandığında eminim ki birçok meslekdaşım bu görüntülerin bazılarının ‘set-up’ yani kurgu olduğunu hissetmiştir. Aklıma gelen en çarpıcı örnek esir Irak askerine matarasıyla su içiren şevkat dolu Amerikan askeri fotoğrafı. Bir embedded foto muhabiri tarafından çekilmiş bu görüntü acaba savaşın hangi yüzünü gösteriyor. Seğreltilmiş uranyumlu silahlarla girilen çatışmalar ve onların etkileri nedense koca savaş boyunca bir kez olsun ekranlarımıza gelmedi.

d) Irak Savaşı’nda Embedded muhabirler olmasa, savaş hakkındaki haberlerde eksiklik olur muydu? Eğer cevabımız evet ise, bu eksiklikler nelerdir?

Ben cepheden bildiren embedded muhabirlerin taraflı yayın yaptığını biliyorum, bu yayınları seyrederken tabi ki onların her dediğine inanmıyorum.

e) Embedded muhabirlik, haberde tarafsızlık açısından değerlendirildiğinde, tarafsızlığa imkan tanıyor mu?

Taraflar tabii ki, nedeni ise ortada Amerikan ve İngiliz kuvvetleriyle hareket ediyorlar ve onlarla beraber yaşıyorlar. Irak ordusuna embed olsalardı o zaman da Irak Ordusunun tarafını tutup onları haberleştireceklerdi.

f) Basın ahlak ilkeleri açısından değerlendirildiğinde, embedded muhabirlik bu ilkeler içerisinde yapılabilir mi?

Embed olmayan gazeteciler zor anlar yaşarken embedler ellerini kollarını sallayarak istedikleri yere izin almadan askerlerle birlikte girip işi bitiriyorlar. Sonuçta onlar da gazeteci bizler de yalnız burada dikkatinizi çekmek istediğim nokta bizlerin ‘insani’ yaklaşımlarla haberin kaynağına ulaşmamız sürecinde embed muhabirler ‘askeri güç’ eşliğinde haberin kaynağına ulaşip işini yapıyor. Esas olan bu noktadan sonra bizlere oluyor. Olay yerine kendi imkanlarımızla gidip çalışmaya başladığımız andan itibaren bizlerin de embedded gazetecilerden edindikleri intiba ile asker olduğunu ya da asker ile işi birliği içinde düşünen Iraklı siviller .

g) Embedded muhabirlik hangi şartlar altında yapılırsa; habercilik anlamında iyi bir uygulama olabilir?

Öncelikle embedded muhabir haber konusunda hiç bir sansüre uğramadan görev yapması konusunda bir anlaşma yapmalı. Askeri detaylara muhabir dikkat etmeli ama her türlü editorial bağımsızlığı olmalı. Bu kuralları askeri yetkililerin koyacağı ve rayting uğruna tüm gazetecilik ilkelerininin hiçe sayılacağı bir ortamda olası bir savaşta embedded muhabirlerin tarafsız haber yapabileceğine pek ihtimal vermiyorum.

h) Embedded muhabirler, bazı olayları aktarırken ABD askerleri tarafından engellendiler mi?

Tabii ki engellendiler. Ekranlara Amerikan askerlerinin Iraklılara karşı ölümle sonuçlanan müdahaleleri gelmedi. Bir savaş yaşanıyor, on binlerce Amerikan askeri bir ülkeyi işgal ediyor, Basra’dan girip Kuzey Irak’a kadar ilerliyorlar ve nedense çok kanlı, dayaklı ya da toplu katliamların olduğu görüntüler ekranlara yasımıyor. Bence Irak işgali sırasında böylesi görüntüler yaşandı ve bu görüntüler bazı embedded muhabirlerin gözü önünde oldu. Yaşanan bu kötü olayları göremediğimiz üzerine sorunuzun cevabı engellendiler. Bir de bence kendilerini o kadar asker gibi görmeye başladılar ki yaşanan her olumsuz gelişmede ne bir kare fotoğraf ne de bir video görüntüsü çekilebildi. Ben Bağdat düştükten sonra konuştuğum birkaç Amerikan askerinden “kuvvetlendirilmiş mermiler” kullandıklarını bu M3 piyaden atılan kurşunun bile bir tankı etkisiz hale getirdiği üzerine hikayeler dinledim.

a) Savaş muhabirliği nedir, embedded muhabirliği nedir? İkisinin arasındaki temel farklar nelerdir?

Savaş muhabirliğinin sözcük anlamı dışında bir anlamı olduğunu düşünmüyorum. İki ayrı güç arasında yaşanan silahlı çatışmayı izleyen gazeteciye savaş muhabiri denir. Burada savaştan kasıt sadece iki düzenli ordu arasındaki çatışma olmamalıdır. Bi isyan hareketi, herhangi bir terörist örgütün yarattığı çatışmayı izleyen gazeteci de savaş muhabiridir. Embedded muhabirlik de bir savaş muhabirliğidir. Burada ki fark düzenli bir ordunun size gazeteci kimliğinizle bünyesinde yer vermiş olmasıdır.

b) Gazeteciliğin temel kuralları açısından savaş haberlerine bakıldığında; Embedded muhabirlik kavramında tarafsız haber yapabilmek mümkün müdür?

Bence mümkündür. Embedded olarak bir dizi kuralın altına imza atmış olmanız bu kurallara uymadığınızda Divan-ı Harp'te yargılanacağınız anlamına gelmemektedir. Embedded gazeteciye kurallara uymaması durumunda verilebilecek en ağır ceza disembed etmektir; yani sistemden atmaktır. Olayları tek taraftan gördüğünüz doğrudur ancak gördüğünüz tarafın gerçeklerini aktarmak sizin elinizdedir.

c) Embedded muhabirlik bir çeşit sansür mekanizması mıdır?

ABD hükümeti bu sistemi sansür amacıyla kurduysa bile mekanizma bence yeteri kadar işlememiştir.

d) Irak Savaşı'nda Embedded muhabirler olmasa, savaş hakkındaki haberlerde eksiklik olur muydu? Eğer cevabınız evet ise, bu eksiklikler nelerdir?

Bu soruya vereceğim cevap kesinlikle evettir. Irak savaşında önceye gidelim ve hangi savaşta savaşa taraf olan iki güçten de bağımsız gazeteciler olduğunu hatırlamaya çalışalım. kendi bulunduğum yerlerden örnek vereyim. Cezayir'deki terör olaylarını ve seçimleri izlemek üzere bu ülkeye iki kez gittim ikisinde de gazetecilerin kalacağı otel, dışarı nasıl çıkacakları ve kiminle çıkacakları belliydi. NATO Sırbistan'ı bombalarken bir embedlik terim ortada yoktu ama Sırbistan'daki bütün gazeteciler Dışişleri Bakanlığı basın bürosunun haberi olmadan seyahat edemiyordu. Son Irak Savaşı'nda embedler vardı tamam ama Irak Enformasyon Bakanlığı, hükümet dağılıncaya ve ABD askerleri Bağdat'ı sarıncaya kadar, gazeteciler özgürlük şansı tanımış mıydı? Mihmandar olmadan Irak sokaklarında gezilebiliyor muydu? Tüm savaş muhabirliği alanlarına bakıldığında görülürki otoritenin güçlü olduğu ve bu otoritenin savaşa taraf olduğu ülkelerde gazeteciler istedikleri gibi hareket edemezler. Bu doğru mudur? Tabi ki hayır! Ancak uygulama budur. Kaldı ki savaş ortamlarında,

Afrika'daki çete savaşlarını ve isyancıları saymazsak, iki taraftan da ayrı hareket etmek hayati tehlike riskini artırmaktadır.

Gelelim eksik kalacaklara. ABD hükümeti sansürü hedeflese bile embed sistemi sansürü getirmedi. Savaşın birçok tartışılan fotoğrafını embedler çekti. Örneğin Umr Kasr'a bayrak dikilmesi fotoğraflarını embed bir foto muhabir çekti ve bu fotoğraf yüzünden ABD'ye işgalci ülke suçlamalarının doruğa ulaştı. İlk vurulan sivili (çukur içinde beyaz bayraklı Iraklı ve ailesi) de embedler görüntüledi. Bağdat'ın sarıldığını da Bağdat'ta embed olmayan gazeteciler değil askerlerle olan embedler duyurdu.

e) Embedded muhabirlik, haberde tarafsızlık açısından değerlendirildiğinde, tarafsızlığa imkan tanıyor mu?

Bence tanıyor. Çünkü yaptırım yok. Sistemden atılmayı göze alan her gazeteci istediği haberi geçirdi. Burada gazetecilere iş düştü. Gördüğü savaşı bir tarafıydı ama tarafsızlık savaşa taraf olan iki güç arasında mekik dokumak değil; izlediğin tarafı doğru ve dürüst bir gözle izlemektir. Bunu yapıp yapmamak embed olmakla değil gazetecilik ilkelerinizle değerlendirilmelidir. Görmezden gelmek, gerçekleri çarpıtmak embed olmanın gerektirdiği birşey değildir ki. Bu ahlaklı bir gazeteci olmamaktır sadece.

f) Basın ahlak ilkeleri açısından değerlendirildiğinde, embedded muhabirlik bu ilkeler içerisinde yapılabilir mi?

Embed muhabirlik bu çerçeveler içinde yapılırsa habercilik değeri taşır. Ancak bunu yapmak muhabirin elindedir. Basın ahlak ilkelerini herhangi bir haberde de yerine getirmeyebilirsiniz. Burada tercih muhabirin insiyatifindedir. Embed muhabirlik de bu şekilde yapılıyor. Ama tabii şartları savaş ortamı belirliyor.

g) Embedded muhabirlik hangi şartlar altında yapılırsa; habercilik anlamında iyi bir uygulama olabilir?

Embed olup olmamak sorun değil. Sorun çalıştığınız kurumları ve Türk ve dünya medyasının özgürlüğü ve tarafsızlığıdır ki bu konuda embed sistemiyle ABD hükümeti gereken denetimi kuramamış olsa da savaş sırasında özellikle ABD ve İngiltere'de kendisine gereken desteği sermaye bazında sağlamıştır. Embed muhabirlik gerçek ve etik değerlere bağlı gazeteciler tarafından yapıldığında olayın bir yönünü vermek açısından son derece yararlı ve gereklidir.

h) Embedded muhabirler, bazı olayları aktarırken ABD askerleri tarafından engellendiler mi?

Ben engellenmedim ama engellenen olmuştur diye de düşünüyorum.

i) Embedded muhabirler Amerikan ve İngiliz askerleri tarafından propaganda aracı olarak kullanıldı mı?

Kullanılmak istenmiş olabilir ama gazetecinin ve çalıştığı yayın organının savaşa ne açıdan baktığı burada daha önemli. Muhabir ne geçmiş olursa olsun onu işleyen, gören ya da görmezden gelen yayını yapanlardır ki bunlar da gazetelerin genel politikasını doğru ya da yanlış belirleyen gruptur.

j) Embedded muhabir olduğunuza, habercilik anlayışı bakımından hiç pişman oldunuz mu?

Kesinlikle olmadım⁸⁵

3.4.6. John Koopman

San Francisco Chronicle gazetesinde çalışıyor. 45 yaşında ve 19 yıldır gazetecilik mesleğini yapıyor. Son Irak Savaşı dışında dünyanın bir çok noktasındaki sıcak çatışmaları çalıştığı kurumlar adına takip etti. Son olarak Afganistan Savaşı'nda bulundu.

Koopman, Embedded Muhabirliğin doğallığı içinde bir sansür, kısıtlama ve propaganda olmayacağına inanıyor. Bütün herşeyin muhabirin içinde saklı olduğunu savunuyor: “Msleki etik tamamen muhabirin elindedir. Kimi iyidir, kimi kötü. Kimi mesleği kendi çıkarları için kullanır, kimisi güç odakları içinkimisi de mağdurlar yönünde. Bu muhabirlerin kendisine bağlıdır. Sonuç olarak, “iliştirilmişlik” etik anlamda nötr bir uygulamadır.”

John Koopman'ın sorulara verdiği cevaplar:

a) Savaş muhabirliği nedir, embedded muhabirliği nedir? İkisinin arasındaki temel farklar nelerdir?

İliştirilmiş gazeteci, A.B.D. Kuvvetleri'yle birlikte hareket eder, operasyonlar sırasında birliklerin yanında yer alır. Birlikte konaklar, birlikte yemek yer, kısaca birlikte yaşar.

⁸⁵ Ümit Bektaş Milliyet Gazetesi Ankara Bürosu Foto Muhabiri ile yapılan “Embedded Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” konulu görüşme. (Ankara : 5 Ocak 2004).

Bu uygulamanın tek sakıncası, şu anda savaş alanında 700'den fazla iliştirilmiş gazetecinin bulunmasıdır. Bunların bazıları; yaptıkları işle ilgili hiçbir fikir taşıyor ya da fiziksel olarak savaş alanında bulunmaya müsait değiller. Kimilerinin ise teknik ekipmanları yetersiz. Ben bu işin daha planlı yapılması gerektiğini düşünüyorum.

En büyük avantajı, savaş alanına erişim olanağıdır. İliştirilmiş gazeteciler, operasyonları yakından izleyebiliyor, savaş gerçeğine tanık olabiliyor ve anında haber geçebiliyorlar.

h) Embedded muhabirler, bazı olayları aktarırken ABD askerleri tarafından engellendiler mi?

Resmi olarak değil tabii. Aslında bu da kişisel bir problemdir. Kimileri propaganda aracı olarak kullanılıyor olabilirler. Burada, medya kuruluşlarının gerçekten dürüst ve iyi gazetecileri görevlendirdiklerinden emin olmaları gerekir.

i) Embedded muhabirler Amerikan ve İngiliz askerleri tarafından propaganda aracı olarak kullanıldı mı?

Bu da tamamen kişinin kendisiyle ilgili bir durum. Benim başıma böyle bir olay gelmedi.

j) Embedded muhabir olduğunuzu, habercilik anlayışı bakımından hiç pişman oldunuz mu?

Hayır olmadım, hatta tecbüre kazandım. Çünkü bu tür muhabirlik kez yapıldı.⁸⁶

⁸⁶ John Koopman (San Francisco Chronicle Gazetesi Muhabiri, San Francisco, USA) muhabirle elektronik posta ile yazdığı "Embedded Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" konulu internet üzerinden yapılan görüşme, (24 Ocak 2004).

4. SONUÇ

Basın etiği bir dizi ilkeyi beraberinde getirmektedir. Bunların en çok benimsenen ve yinelenenlerine baktığımızda karşımıza, gazetecilerin nasıl haber yazmaları gerektiğine ilişkin bir dizi kural çıkmaktadır. Bu kurallar hem gazetecilerin nasıl davranmaları gerektiğini aktarır hem de haberin nasıl bir metin olması, nasıl bir anlatı olması gerektiğini dikte etmektedir. Meslekte ve literatürde en çok yinelenen ilkeler şunlar: Gazeteci nesnel, tarafsız, yansız olmalı, haber dengelilik ilkesine uyarak yazılmalı, gazeteci, dolayısıyla haber bize toplumsal gerçekliği yansıtmalıdır.

Üzerine haber yazdıkları konular karşısında tarafsız, yansız, duygu ve yargılarından arınmış, dolayısı ile kendi hissiyatına kapılmaksızın gerçeğe ulaşacak bir gazeteci tanımı, "Böyle bir şey olabilir mi?" sorusunu tamamen gözardı eden ön kabullere dayanmaktadır. Dolayısıyla bir yandan sınırsız bir ifade özgürlüğünün sonucu ortaya çıkan basın özgürlüğü fikri, diğer yanda ise aslında düşüncelerini yazmakta hiç de özgür olmayan gazeteciler, yazılması gereken düşünceleri köşe yazarlarının engin deneyimlerine ve usta dil becerilerine bırakmış görünmektedir. Kendilerine düşen ise satılacak bir ürünü mümkün olduğunca allayıp pullamaktır. Gazetecilik etiğinin idealleri, bu ürünün nasıl bir ürün olması gerektiğini de belirlemektedir.

Nesnel olunması gerektiğine ilişkin ilkenin örnek olarak ele alınması halinde, ilk bakışta bu ilke, bir fikrin 'propoganda'sına araç olmamayı savunur gibi görünmektedir. Elinde sermaye olup da medya piyasasına girmiş olanların bu gücü kötüye kullanmalarını sınırlıyor gibi de görünmektedir. Ancak diğer bir bakış açısından da şunu söylemektedir: "Olması gereken nesnel haberdur. Eğer bir tarafı tutar da haberinizi yazarsanız herkese satamazsınız, kar edemezsiniz, rekabet ortamında silinir gidirsiniz." Ne tarafta durduğunuzu gizlemezseneiz, gerçekleri izlediniz diye izleyici toplayamazsınız... En objektif haber bizim dükkanda diyemezsiniz...

Piyasada varolabilmek için piyasanın kurallarına uymak gerekmektedir. İş medya piyasasına gelince, sadece ekonomik karlılığı gözetken kuralları değil, bu karlılık amacını örten, gizleyen ve haber medyasının piyasada varoluşunu haklılaştıran kuralları da benimsemek gerekmektedir. Alternatif medya arayışlarının çıkış noktasını ise, kapitalist pazar ortamında haber medyasının kendi misyonunu nasıl tanımladığını ve neden bu şekilde tanımladığını kavramaya, anlamaya çalışma çabası oluşturmaktadır. Bu çaba gazeteciler ve haber kaynakları arasında kurulan ve yansımaları günlük pratiklerin ve habercilik işinin örgütlenmesinde bulan ilişkilere götürmektedir.

birimleri hakkında bilgi. Düşmanın etkinliği hakkında bilgi. Ertelenen veya iptal edilen operasyonlar hakkında bilgi. Arama ve kurtarma çalışmaları devam ediyorken, düşen veya kaybolan araçlar hakkında bilgi vermek. Güvenlik seviyesini gösteren fotoğraf çekmek, görüntü almak. Gözaltı operasyonlarının benzetmeleri. Yaralanan, sakatlanan veya hastalanan personel ile özel bakım hakkında bilgi vermek, görüntü yayınlamak.”

Yukarıdaki maddelere baktığımızda, savaş kuralları çerçevesinde alınmış kurallar olarak karşımıza çıkıyor. Bir savaş birliğinin mantığı da zaten, verilen görevi en iyi şekilde bitirmek. Bu noktada basın mensuplarına yardımcı olmak ikinci planlad kalan görev olarak ortaya çıkıyor.

ABD Merkez Komutanlığı, hareket sahasında olacak medya mensuplarına da belli hizmetleri yerine getireceğini imzalanan sözleşme ile garanti ediyor. Bu noktalar şöyle sıralanabilir: Konaklama, bir noktadan başka noktaya tayin, ulaşım hizmeti ve gerektiğinde tıbbi hizmet vermek. Hatta gerektiğinde embedded muhabirin haberi ulaştırmak için askeri iletişim araçlarını kullanma yetkisi de bulunmaktadır.

Ancak savaş şartlarının oluşturduğu bazı olumsuzlar embedded muhabirin habere ulaşmasını da engellemektedir. Bunların başında da embedded muhabirin habere ulaşmak için askeri aracı kullanma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu durum imzalanan sözleşmede şöyle açıklanıyor: “İliştirilmiş Gazeteci, kayıtlı olduğu askeri birliğin bir üyesiymiş gibi hareket eder. Onların araçlarını kullanır. Kendi başına hareket edemez.”

Bunun dışında embedded muhabirinin hareket alanı özgürlüğü de bağlı olduğu birliğin komutanına bağlıdır. Eğer birlik komutanı gerekli görürse embedded muhabirin bir noktadan başka bir noktaya ulaşımını engelleyebilir. Ancak böyle bir karar aldığı anda bunu rapor haline getirip üstlerine bildirmek zorundadır.

Kurallara uymayan embedded muhabirin, askeri birlik ile hareket etmesine birlik komutanı son verebilir. Başka bir ifade ile embedded muhabirinin çalışma alanı birlik komutanının iki dudağı arasındadır.

Haberin içeriği de yine birlik komutanının karışacağı konular arasında yer alır. Bu durum biraz dolaylıdır, yasak getirilen bölümleri embedded muhabir haber yaparsa birlik komutanı tarafından görevine son verilebilir. Ayrıca Embedded Muhabir bir bilgiyi yayımlama konusunda, “yayımlanmaya engel bir durum olasılığı” ve “yayımlanmasını gerektiren neden” arasında karşılaştırmalı düşünerek çok

hızlı karar vermek zorundadır. Çünkü yanlış karar yüzünden o bölgeden ulazlaştırılacak olan yine kendisidir.

Embedded Muhabir askeri birliğin içine girdiğinde bir bakıma asker gibi hareket etmek, onun gibi düşünmek zorunda. Aksi halde hata yapma olasılığı çok yüksek. Bu işin doğasında yer alıyor. Bunun dışında kağıt üzerinde de asker gibi görünüyor. Çünkü imzalanan sözleşme gereği A.B.D. Merkez Komutanlığı gerekli gördüğü takdirde Embedded Muhabir'den rapor isteyebiliyor.

Embedded Muhabirin çalışma koşulları gerektiğinde sınırlandırılabilir. Bu noktada “Embedded Muhabir'in erişim ve haber yapma yetkileri, operasyonların güvenliği nedeniyle geçici olarak kısıtlanabilir ya da durdurulabilir” maddesi yine sözleşmede yer almaktadır.

Embedded Muhabir'in imzaladığı sözleşme çerçevesinde sansürle ilgili de bir madde bulunmaktadır. Bu ise şöyle açıklanıyor: “Gerekli görüldüğü haller dışında, İliştirilmiş Gazeteci'nin haberleri için genel teftiş ya da sansür uygulaması söz konusu değildir. İliştirilmiş Gazeteci, askeri birliklere olan yakın teması nedeniyle çok gizli ve güvenliği tehdit edici bilgilere erişebilir. Böyle bir durumda, Birlik Komutanı tarafından bilginin yayımlanmaması konusunda uyarılacak ve hazırladığı haber güvenlik nedeniyle teftiştan geçirilebilecektir. Eğer İliştirilmiş Gazeteci, güvenliği tehdit edici bilgiyi yayımlamakta ısrar ederse, durum hemen ABD Merkez komutanlığı'na bildirilir.”

Embedded Muhabir'lerin uyması gereken kısaca böyle özetlenebilir. Bu kuralların çerçevesi anlaşılacağı üzere ‘askeri güvenlik’ ön planda tutularak hazırlanmış durumda.

Uygulama alanına geçildiğinde ise çok farklı tablolar karşımıza çıkmaktadır. Örneğin bir savaş muhabirinin ölüm saçı bir araçla ilerlemesi ki bu tank olabilir, cip olabilir hiç farketmez, etik açıdan sorgulanmalıdır. Çünkü gazeteciliğin görevleri arasında “Savaş ve İnsanlığı Tehdit Eden Öteki Kötülüklerin Ortadan kaldırılması” da yer almaktadır. Bu görev açıklanırken şöyle bir cümle kullanılır: “İnsanların evrensel değerlerine bağlılık gazetecinin saldırgan savaşları, silahlanma yarışını, şiddetin her çeşidini haklı görmekten ve kışkırtmaktan kaçınması gerekir”. Bu maddeye baktığımızda bir gazetecinin silah yüklü bir askeri araçla hareket etmesi çok büyük bir çelişki olarak karşımıza çıkmaktadır.

zorluk çekmedi mi? Çektiyse bunların görüntüleri neredeydi? Buradan şu sonuca gidebiliriz, ABD askerleri ya Beyaz Saray'ın bahçesindeymiş gibi askeri operasyon yaptılar ya da Embedded muhabir'ler bu görüntüleri yayınlamadılar.

Bunoktada olayı yaşayanların dediklerini değerlendirmek gerekir. Çünkü 2003 Irak Savaşı'nda hem bağımsız muhabirler hem de Embedded Muhabirler görev yaptı. Bağımsız Muhabirler özellikle Embedded Muhabirleri ve işin işleniş biçimini eleştiriyor. Bağımsız muhabirler, özellikle savaş muhabirlerine duyulan güvenin ortadan kalktığını düşünüyor. Çünkü artık silah yüklü bir araçla gelen muhabirin ne kadar güvenilir olabileceği şüphesi doğdu.

Sabah Gazetesi adına Kuzey Irak'ta savaşı takip eden Bengüç Özerdem bu konuda şöyle bir saptama yapıyor: “Kuzey Irak'tayken Amerikan uçaklarından askerler paraşütle atladı. Yere inen asker gibi giyinmiş bir Amerikalı'nın fotoğraflarını çekmeye başladım. O sırada bana döndü ve gazeteci olduğunu söyledi. O an çok şaşırđım. Çünkü üstünde kamuflaj vardı, ayaklarında da postal. Bir askerden farkı yoktu. Şimdiye kadar en az 10 savaş bölgesinde çalıştım böyle bir olayla karşılaşmadım. Şimdi bir gazeteci kendi meslektaşını savaş yerinde ayırt edemiyorsa bir asker veya vatandaş nasıl ayırt edebilir ki?”⁸⁷

Vatan Gazetesi'nden Burak Kara ise, Bağdat'ta görev yaptığı süre içinde, Irak halkıyla ilgili haberleri sadece bağımsız gazetecilerin yaptığını söylüyor: “Embeddedler askerlerin yanında olduğu için Irak'a bağımsız yollardan gelen gazeteciler Iraklılar'ın yaşadığı dramı aktardı. 1991 yılındaki Körfez Savaşı'ndaki kullanılan siyanür gazından etkilenen çocukların fotoğraflarını hastanede bağımsız muhabirler çekti. Bu görüntülerle savaşın başka bir yüzü gösterilmiş oldu. Eğer bağımsız muhabirler olmasa bunlar yaşanmayacaktı.”⁸⁸

San Francisco Chronicle gazetesinde çalışan John Koppman ise farklı bir noktaya dikkat çekiyor: “Eğer Embedded Muhabirler olmasa savaşın ön cephelerinden hiçbir bilgi gelmeyecekti. Ayrıca Bağdat'a ABD kuvvetlerinin girmesinin ilk haberini ve görüntüsünü de Embedded Muhabirler verdi.”⁸⁹

Embedded Muhabirlik kavramında konu ele alındığında, gazetesinin bir propaganda aracı olarak kullanılması kaçınılmaz. Bu noktada medya kurumlarının haber kaynağı olarak sadece Embedded muhabirlerini kullanması bu noktada dezavantaj olarak ortaya çıkmaktadır.

⁸⁷ B.Özerdem, a.g.e.

⁸⁸ B. Kara, a.g.e.

⁸⁹ J. Koppman, a.g.e.

Ancak Embedded Muhabirlik kesinlikle yatsınmayacak kadar önemlidir. Çünkü ne olursa olsun ister sansürlü isterse propaganda amaçlı gönderilmiş bilgi olsun, cepheden de haber geçme zorunluluğu 2003 Irak savaşı'nda ortaya çıkmıştır.

Bağımsız Muhabir belki ana haber kaynağı olarak kullanılabilir, çünkü yukarıda da belirtildiği alan bağımsız muhabirlerin hareket kabiliyeti çok daha fazladır ve alan muhabirliği yapmaktadırlar. Bu yüzden geneli yansıtan haberleri yapmaları çok daha kolaydır. Ancak cephe muhabirliği yapmaları görev paylaşımı açısından imkansızlıklar içermektedir.

Kurallar doğru çizildiğinde Embedded Muhabirlik geniş çaplı olarak kullanılabilir. Burada önemli olan muhabirlerin bağlı oldukları medya kuruluşuna geçtikleri haberin kullanış şeklidir. Çünkü medya kuruluşu istediği haberi yayınlama istemediği haberi yayınlamama hakkına sahiptir. Ama ne olursa olsun bütün medya kuruluşları en fazla ve en taze bilgiye ihtiyaç duyar. 2 cepheden gelecek bilgi ve görüntüler ise olayın iki yönüyle izlenmesini sağlayacaktır.

2003 Irak Savaşı özneline değerlendirildiğinde, Embedded Muhabir'ler ABD askerlerinin namlusundan savaşı yansıtmışlardır. Bağımsız muhabirler ise hem askeri hem de insani boyutları ile olayları yansıtmışlardır. Irak Savaşı sadece bağımsız muhabirler tarafından verilseydi bu sefer de bilgi eksikliği ortaya çıkacaktı.

Embedded Muhabirler ABD askerleri tarafından bir propaganda aracı olarak kullandığı apaçıktır. Ama medya da burada askeri birlikleri kullanmıştır. Bu kullanma iki taraflı olmuştur. Askerler psikolojik savaş silahını yanında götürmüştür, medya kuruluşları ile olay yerlerine en kolay biçimde ulaşmıştır. Sistem iki tarafından da birbirinden faydalanması üzerine kurulmuştur.

Bundan sonar meydana gelecek askeri operasyonlarda embedded sistemi kullanılacak mı bilinmez ama Irak savaşı ile yeni bir gazetecilik türünün ortaya çıktığı kesindir.

EKLER

Ek1 Embedded Muhabirin İmzaladığı Sözleşme	89
Ek2 Görüşme Soruları.....	94

EK 1: Embedded Muhabirin İmzaladığı Sözleşme

ABD Merkez Komutanlığı Harekat Sahası'nda Gelişecek Muhtemel Operasyon ve Muhabereler Süresince Uygulanacak İliştirilmiş Medya Faaliyetlerine İlişkin Kamu İşleri İdaresi Tutanağı

1.Amaç

Bu bültenle ortaya konan tutanak, A.B.D. Merkez Komutanlığı (MERKOM) Harekat Sahası'nda gelişecek muhtemel operasyon ve muharebeler süresince uygulanacak iliştirilmiş medya faaliyetlerine ilişkin Kamu İşleri İdaresi (Kİİ) politika ve prosedürlerini belirler.

2. Kurallar

2.A. Medya, savaş süresince A.B.D. Hava, Kara ve Deniz kuvvetleri faaliyetlerini minimum kısıtlamalarla izleme hakkına sahip olacaktır. Böylelikle, tüm dünya halkları medya haberleri aracılığıyla savaş hakkında doğru bilgiye erişebileceklerdir.

Bu doğrultuda, ulusal ve uluslararası medya A.B.D. Kuvvetleri'ne iliştirilecek ve medyanın, saha operasyonlarında dahi A.B.D. Kuvvetleri ile birlikte hareket edebilmesi için gerekli hizmetler sağlanacaktır. Komutan ve Kİİ memurları, medya erişimi ile operasyonların gizliliği arasındaki dengeyi koruyabilmek için işbirliği içinde çalışacaklardır.

2.B. Medya ilgili askeri birlik personeline iliştirilecek; böylelikle operasyon hazırlık ve uygulamalarını yakından izleyebilecektir.

2.C. Uzun vadede bir askeri birliğin içinde yaşayan medya temsilcisine "İliştirilmiş Gazeteci" denir. Birlik komutanları, iliştirilmiş gazeteciye konaklama, tayın, ulaşım hizmeti ve gerektiğinde tıbbi hizmet temin etmekle yükümlüdür.

2.C.1. İliştirilmiş Gazeteci, askeri birlikle hareket ederken kendi taşıtını kullanamaz.

2.C.2 İliştirilmiş Gazeteci ve beraberindeki medya gereçlerine, mümkün olduğu sürece askeri taşıma araçlarında yer tahsis edilecektir.

2.C.3. Askeri birlik, haberlerin zamanında yayımlanabilmesi amacıyla, medya gereçlerini muharebe alanına taşımakla görevlidir. İliştirilmiş Gazeteci, gereğinde askeri iletişim araçlarını kullanma yetkisine sahiptir.

2.C.4. Operasyonların gizliliği gereği, Birlik Komutanı tarafından herhangi bir kısıtlama getirilmediği sürece, İliştirilmiş Gazeteci'nin askeri iletişim araçlarını kullanma ve haber yapma yetkisi engellenemez.

3. Prosedürler

3.A. İliştirilmiş Medya faaliyetlerinin idaresinden sorumlu merkez makam, Kamu İşleri Sekreteryası Ofisi'dir (KİSO). İliştirilme hakkı, bireysel olarak İliştirilmiş Gazeteci'ye değil, medya kuruluşuna aittir.

3.A.1. Muharebe emri alan komutan, bölgesel/ yerel medyayı muharebe hazırlıkları ve muharebe süresince birliğe ilaştırme yetkisine sahiptir.

3.B. Birlik Komutanı, medya kuruluşuyla bağlantı kurmadan yerel gazeteci ilaştırma ve KİSO'ya bildirme yetkisine sahiptir.

3.C. Birlik Komutanı, kayıtlı bulunanlar haricinde istediği destek İliştirilmiş Gazeteci taleplerini KİSO'ya bildirir.

3.D. Bir medya kuruluşu tarafından tayin edilmek suretiyle, serbest muhabirler de askeri birliklere ilaştırılabilir.

3.E. Askeri birlikler, KİSO'nun onayından sonra İliştirilmiş Medya ile doğrudan bağlantı kurabilirler.

3.E.1. Askeri birlikler, İliştirilmiş Medya'nın "Yayımla, Tazminat, Hasar Protokolü ve Dava Açmama Protokolü"nü imzaladığını garanti etmekle yükümlüdür.

3.F. İliştirilmiş Gazeteci, kayıtlı olduğu askeri birliğin bir üyesiymiş gibi hareket eder. Eskort araç eksikliği, İliştirilmiş Gazeteci'nin operasyonlara erişimini engellemek için bir neden olamaz.

3.G. Birlik Komutanı, İliştirilmiş Gazeteci'nin operasyonu izleyebilmesi için gereken koşulların sağlanmasını garanti eder.

3.H. Birlik Komutanı, birliğin güvenliği için gerekli gördüğü hallerde İliştirilmiş Gazeteci'nin operasyona erişimini kısıtlayabilir ve bu durumu KİSO'ya bildirir.

3.I. Herhangi bir nedenle operasyona katılmayan İliştirilmiş Gazeteci, en yakındaki merkez karargahına ulaştırılır.

3.J. Birlik Komutanı, İliştirilmiş Medya'nın yerleştirileceği hareket sahasının temizliğini MERKOM'dan teyid eder.

3.K. Birlik, İliştirilmiş Gazeteci'ye nükleer, biyolojik ve kimyasal etkilerden korunacak donanımı sağlamakla yükümlüdür.

3.L. İliştirilmiş Gazeteci, kendi pasaport ve vizesinden sorumludur.

3.M. İliştirilmiş Gazeteci, askeri operasyonlara erişimi karşılığında, hareket sahasının kurallarına uymakla yükümlüdür. Bu kuralların ihlali halinde, iliştirilme hakkına son verilir.

3.N. Birlik Komutanı, İliştirilmiş Gazeteci'nin görevine son verme kararını MERKOM ya da Kİİ'ye önceden bildirir. Harekat sahası kurallarının ihlali sonucunda, birlik düzeyinde çözümlenemeyen sorunlar için nihai karar mercii KİSO'dur.

3.O. Ticari bir tesiste konaklamakta olan İliştirilmiş Gazeteci, kendi konaklama masraflarından sorumludur.

3.P. İliştirilmiş Medya, haber toplamak ve yayımlamak için gerekli ekipmanı kullanır.

3.Q İliştirilmiş Gazeteci bir bilgiyi yayımlama konusunda, "yayımlanmaya engel bir durum olasılığı" ve "yayımlanmasını gerektiren neden" arasında karşılaştırmalı düşünerek çok hızlı karar vermek zorundadır.

3.R. İliştirilmiş Medya'nın haberleri için genel teftiş uygulaması söz konusu değildir.

3.S. İliştirilmiş Medya, savaş tutuklularına 1949 Cenevre Konvansiyonu şartları çerçevesinde erişebilir.

3.T. İliştirilmiş Medya'nın varlığı, diğer medyanın dışlanması anlamına gelmemektedir. İliştirilmiş Medya sadece diğer medyadan farklı bir erişim yetkisine sahiptir.

3.U. İliştirilmiş Medya, hareket sahasındaki görevi süresince MERKOM ya da Kİİ'nin kontrolü altındadır. MERKOM/ Kİİ gerekli hallerde KİSO'ya rapor verir.

3.V. Operasyonlar sırasında bir İliştirilmiş Gazeteci'nin yaralanması ya da ölümü halinde, askeri birlik durumu Kİİ aracılığıyla KİSO'ya bildirir. KİSO, İliştirilmiş Gazeteci'nin mensup olduğu medya kuruluşu ile bağlantıya geçer.

3.W. Medya kuruluşu, sahip olduğu iliştirilmişlik statüsünü sonlandırma hakkına sahiptir. Askeri birlik, görevi son bulan İliştirilmiş Gazeteci'nin ticari taşıma araçlarından yararlanabileceği en yakın noktaya ulaşımını sağlayacaktır.

4. İliştirilmiş Medya, A.B.D. Kuvvetleri'nin güvenliği için önceden belirlenmiş hareket sahası kurallarına uymakla yükümlüdür ve bu yükümlülüğü bir protokol imzalayarak garanti eder. Harekat sahası kurallarındaki herhangi bir değişiklik, MERKOM ya da Kİİ'ye bildirilir.

4.A. Askeri yetkililerle yapılan tüm ropörtajlar kayıtlı tutulacak ve kaynağın güvenliği gözetilecektir.

4.B. Haberlerin yayımlanması hareket sahası kurallarına uygun olarak gerçekleştirilecektir.

4.C. Askeri birliklerin yanında yer alan İliştirilmiş Gazeteci, kendisine ait ateşli silah bulunduramaz.

4.D. Birlik Komutanı tarafından onaylanmadığı sürece gece operasyonlarında flaş ya da ışıklı kamera kullanılamaz.

4.E. İliştirilmiş Medya'nın erişim ve haber yapma yetkileri, operasyonların güvenliği nedeniyle geçici olarak kısıtlanabilir ya da durdurulabilir.

4.F. Yayımlanması serbest olan bilgi kategorileri: Onaydan geçen tutuklu düşman personel, birlikler hakkında ortalama sayısal bilgiler, tamamlanmış bir operasyonla ilgili askeri hedeflerin lokasyonu, hava operasyonlarının genel tanımı, tamamlanmış operasyonlara ilişkin tarih, saat ve lokasyon, genel operasyon

sonuçları, genel hatlarıyla mühimmat tipleri, MERKOM'un operasyon sahasındaki hava saldırısı ve sortilerin sayısı, operasyona katılan kuvvet tipleri (hava, kara, deniz), kullanılan araç tipleri (Birlik Komutanı'nın onayından geçmek koşuluyla), operasyonların kod adları, birliklerin isimleri.

4.G. Yayınlanması yasak olan bilgi kategorileri: Birliklerin kesin sayıları, Hava ve Deniz Kuvvetleri birlikleri ile askeri ekipman ve gemilerle ilgili kesin sayılar, askeri konuşlanma noktaları, coğrafi lokasyon, gelecek operasyonlarla ilgili bilgiler, A.B.D. Kuvvetleri'nin korunmasına ilişkin bilgiler, cephe gizliliğini tehdit edecek fotoğraflar, protokol kuralları, savaş taktik ve teknikleri, havaalanından canlı yayın, sürmekte olan bir operasyonla ilgili kesin bilgiler, özel operasyon birlikleri, ertelenen ya da iptal edilen operasyonlar, kaybolan ya da düşen uçaklarla ilgili bilgiler (arama-kurtarma çalışmaları sonuçlanmadan önce), kamuflej taktikleri, savaş tutuklularının kimliğini ele verecek fotoğraf ve bilgiler, tutuklama operasyonlarına ait görüntü, tutuklularla ropörtaj.

(Gerek görüldüğü hallerde, güvenlik nedeniyle ekstra kısıtlamalar getirilebilir).

4.H. Yaralı ve hasta personel için uygulanacak prosedür ve kurallar: KİSO tarafından açıklanmadığı sürece, bu kişilerin isim ve görüntüleri yayımlanamaz. İliştirilmiş Medya'nın sağlık tesislerine ziyaretleri kurallara uygun olarak, yetkili doktor ve komutanın onayıyla, sağlık personelinin refakatinde gerçekleştirilmelidir. Hasta sağlığı ve gizliliği gözetilmeli, hastanın rızası olmadan görüntü alınmamalı ve ropörtaj yapılmamalıdır.

5. Bağışıklık ve kişisel korunma donanımlarına ilişkin kurallar: Medya kuruluşu, askeri birliklere katılan İliştirilmiş Gazeteci'nin bulaşıcı hastalıklara karşı bağışık kılındığını garanti etmek ve gaz maskesi, çelik yelek gibi koruyucu donanımı temin etmekle yükümlüdür. İliştirilmiş Gazeteci'ye nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlara karşı koruyucu donanım tedarik etme sorumluluğu askeri birliğe aittir.

6. Güvenliğe ilişkin kurallar: Gerekli görüldüğü haller dışında, İliştirilmiş Gazeteci'nin haberleri için genel teftiş ya da sansür uygulaması söz konusu değildir. İliştirilmiş Gazeteci, askeri birliklere olan yakın teması nedeniyle çok gizli ve güvenliği tehdit edici bilgilere erişebilir. Böyle bir durumda, Birlik Komutanı tarafından bilginin yayımlanmaması konusunda uyarılacak ve hazırladığı haber güvenlik nedeniyle teftiştan geçirilebilecektir. Eğer İliştirilmiş Gazeteci,

güvenliği tehdit edici bilgiyi yayımlamakta ısrar ederse, durum hemen KİSO'ya bildirilir. KİSO, İliştirilmiş Gazeteci'nin mensup olduğu medya kuruluşuna rapor vermekle yükümlüdür.⁹⁰

EK 2: Görüşme Soruları

Savaş ve embedded muhabirleri ile yapılan mülakatta aşağıdaki soruların yanısıra; konunun içeriğine uyacak ve çalışma için faydalı olacak sorular da yöneltilmiştir. Bağımsız muhabirlere ve embedded muhabirlere belirlenen sorular sorulmuştur. Hepsine aynı sorular sorularak sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu sorular şunlardır:

- a) Savaş muhabirliği nedir, embedded muhabirliği nedir? İkisinin arasındaki temel farklar nelerdir?
- b) Gazeteciliğin temel kuralları açısından savaş haberlerine bakıldığında. Embedded muhabirlik kavramında tarafsız haber yapabilmek mümkün müdür?
- c) Embedded muhabirlik bir çeşit sansür mekanizması mıdır?
- d) Irak Savaşı'nda Embedded muhabirler olmasa, savaş hakkındaki haberlerde eksiklik olur muydu? Bu eksiklikler ne olurdu?
- e) Embedded muhabirlik, haberde tarafsızlık açısından değerlendirildiğinde, tarafsızlığa imkan tanıyor mu?
- f) Basın ahlak ilkeleri açısından değerlendirildiğinde, embedded muhabirlik bu ilkeler içerisinde yapılabilir mi?
- g) Embedded muhabirlik hangi şartlar altında yapılırsa habere ulaşmak ve aktarmak adına sağlıklı olabilir?
- h) Embedded muhabirler yaşanan bazı olayların tam olarak aktarılmamasına yardımcı oldu mu?
- i) Embedded muhabirler Amerikan ve İngiliz askerleri tarafından propaganda aracı olarak kullanıldı mı?

⁹⁰ SECDEF, Washington DC Bülteni, Ocak 2003.

Irak savaşı medyada gerçekçi anlamda aktarılabildi mi? Eğer aktarılamadıysa bunun nedenleri nelerdir?

KAYNAKÇA

Alemdar, Korkmaz. **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**. İstanbul: Afa Yayınları, 1999.

Altun, Abdülrezzak. **Türkiye’de Gazetecilik ve Gazeteciler**. Ankara Üniversitesi, Ankara: 1995

Atabek, Necdet. **Kamuoyu yayınlanmamış ders notları** Anadolu Üniversitesi, Eskişehir: 1997.

Avşar, Zakir. **Kitle İletişim Araçları ve Terör**. İstanbul: Kamer Yayınları, 1991.

Balcı, Kemal. **Haber Analiz**. Uğur Mumcu Araştırma Gazetecilik Programı

öğrencileri için hazırlanmış ve yayınlanmamış ders notları, Ankara:

1998

Bedway, Barbara Bedway. **Getkting Out of Embed: Advice for War**

Correspondents on How to Effectively Cover the Possible War on Iraq. Editor and Publisher 24 Şubat 2003, Expanded Academic Search Premier, 4 Haziran 2003.

Bektaş, Ümit. **Milliyet Gazetesi Ankara Bürosu Foto Muhabiri** ile yapılan

“Embedded Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” konulu görüşme. Ankara : 5 Ocak 2004.

Belsey, Andrev ve Ruth Chadwich. **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**.

Çev: Nurçay Türkoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998.

Bülbül, Rıdvan. **İletişim ve Etik**. Ankara: Nobel Yayınevi, Genişletilmiş 2.

Baskı, 2000.

Çankaya, Özden. **Radyo ve Televizyon Haberciliği**. Marmara Üniversitesi

Basın Yayıncılık Yüksek Okulu Yayınları. Radyo Televizyon öğrencileri için hazırlanmış ve yayınlanmamış ders notları, İstanbul: 1991.

Çubukçu, Mete. **Star Televizyonu Merkezi eski muhabiri ve NTV Kanalı**

Haber Merkezi Muhabiri ile yapılan “Embedded Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” konulu görüşme. İstanbul : 16 Aralık 2003.

Dağlı, Nevzat. **Gazete ve Yayımlama Teknikleri**. Ankara: İmaj Yayınevi, 1995.

Daimond, Larry ve Marc F. Platter. **Demokrasinin Küresel Yükselişi**. Çev.

Türk Demokrasi Vakfı, Ankara: Yetkin Yayınları, 1995.

Değer, Ahmet. **Stratejik Focus Dergisi**. Görüşme Yöntemleri Sayı: 22, İstanbul: 1998.

Demiray, Kemal. **Temel Türkçe Sözlük**. İstanbul: İnkılap Yayınları, 1994.

Hohenberg, John Hohenberg. **Gazetecilik Mesleği**. Çev: Filiz Ofluoğlu, İstanbul: Birinci

Basım, Ayrıntı Yayınları, 1963.

İçel, Kayıhan. **Kitle Haberleşme Hukuku**. İstanbul: BETA Yayın Dağıtım, 1977.

İnal, M. Ayşe. **Haberi Okumak**. İstanbul: Birinci Baskı, Temuçin Yayınları, 1996.

Kara, Burak. **Vatan Gazetesi Haber Merkezi foto muhabiri** ile yapılan

“Embedded Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” konulu görüşme. İstanbul : 28 Aralık 2003.

Karasar, Niyazi. **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir: 1998.

Kılıç, Deniz. **Kaynak – Muhabir İlişkisi Açısından: Türkiye’de Parlamento**

Muhabirliği. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans tezi, Eskişehir: 1998.

Koppman, John San Francisco Chronicle Gazetesi Muhabiri, San Francisco,

USA muhabiriyle elektronik posta ile yazdığı “Embedded Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” konulu sorulara verdiği cevap. 24 Ocak 2004

Matelski, J. Marlyn. **Tv Haberciliğinde Etik**. Türkiye Siyaset Dergisi, İstanbul: Mayıs –

Haziran 2001

Nuttal, Jon. **Ahlak Üzerine Tartışmalar**. Çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997.

Oktay, Mahmut. **Kitle İletişim Araçlarının Uluslararası Sorumluluğu ve İletişim Ahlâk Kuralları**. İ.Ü. SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: 1990.

Özerdem, Bengüç. **Sabah Gazetesi Haber Merkezi eski muhabiri ve Haber**

Türk Kanalı Savaş Muhabiri, Program Yapımcısı ile yapılan “Embedded Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” konulu görüşme. İstanbul : 12 Aralık 2003.

Schlesinger, Philip. **Medya, Devlet ve Ulus**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1994.

Strachan, Alex. **Reality-TV: When the Reporters Hit the Ground With the Troops**, The Vancauven Sun: 15 Mart 2003.

Şen, Yunus. **NTV Haber Kanalı Haber Merkezi Muhabiri** ile yapılan “Embedded Muhabirliğin Tarafsızlık ve Basın Ahlak İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” konulu görüşme. İstanbul : 23 Aralık 2003.

Tokgöz, Oya. **Temel Gazetecilik**. Üçüncü Basım. Ankara: İmge Yayınevi, 1994.

Talu, Umur. **Dipsiz Kuyu**. Milliyet Gazetesi İstanbul: 12 Mart 2000,

Vural, Ali Murat. **Haber Toplama ve Toplama Dersi Yayınlanmamış Ders**

Notları. Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi Basım ve Yayıncılık Bölümü öğrencileri için hazırlanmış ve yayınlanmamış ders notları, Eskişehir: 1995.

Yüksel, Erhan ve Halil İbrahim Gürcan, **Gazetecinin El Rehberi Soru ve Örneklerle Haber Toplama**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, ETAM, 2001.

Zeytinli, Murat. **Uluslararası Haber Dengesizliği**. İstanbul: Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, 1997.

Diğer Kaynaklar

Büyük Larousse. Cilt 8, s: 489, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1986.

Radio-Television News Directors Assocation & Foundation. **RTNDA Ask Rumsfeld to Give the Media Access to News About Military Actions**. News Release: 24 Eylül 2001

RTÜK’te hazırlanan rapor, Ankara: Şubat 2001

SECDEF. **Washington DC Bülteni**, Ocak 2003

Aşık, Melih. www.milliyet.com.tr. 12 Nisan 2003, İstanbul.

Bushell, Andrew ve Brent Cunningham. **Being There: Suddenly the Pentagon**

Grants Acces to Actions, Columbia Journalism Review: Haziran 2003,
<http://www.ejr.org/year/03/3embed.asp>.

Duran, Ragıp. www.bianetb.org. 07.04.2003. İstanbul.

Haines, Christina. <http://dailybeacon.utk.edu/article.php/11495>, 25 Ekim 2003

<http://www.rtnda.org/news/2001/rumsfeld.shtml> 15 Ocak 2003.

<http://www.serbianna.com/savich/stories/war-journalism.html>

<http://www.digitaljournal.com/news/?articleID=3586>, **Embedded Journalism and the Rules of War**

İrvan, Süleyman. **Medya ve Etik**. www.bianet.org/2001/01/27/arastirma3.htm

Jameisorn, Penny <http://www.dunedinmethodist.org.nz/just/jamsn1.html>

Kurtz, Howard. **For Media After Iraq, A Case of Shell Shock**, The Washington Post,
www.mashingtonpost.com 28 Nisan 2003.

Massing, Michael. **The High Price Of and Unfergiving War**, Columbia Journalism Review, <http://www.cjr.org/year/03/3/massingasp>. Haziran 2003.

Mitchell, Grek. **Wrong or Misreported a Sliver of Fact into a Major Event.**

www.editorandpublisher.com/editorandpublisher/headlines/article.display.jsp?ynu_content_id=1850208 20 Ağustos 2003.

Munden, Frank.

http://kapiio.kcc.hawaii.edu/archive/v36/36_24/embedded_journasilm.html, 8 Nisan 2003

USA Department of Defense, **Public Affairs Guidance (PAG) on Embedding Media**

During Possible Future Operations,
<http://www.defenselik.mil/news/Feb2003/d20030228pag.pdf> 29 Mart 2003.

USA Department of Defense, **ASD PA Clarke Meeting with Bureau Chiefs**, News

Transcript 14 Haziran 2003

http://www.dod.mil/news/jan2003/t01152003_t0114bc.html 5 Temmuz 2003.